

FORSVARETS FELLESOPERATIVE DOKTRINE

2007

TITTEL:

Forsvarets fellesoperative doktrine

UTGITT AV:

Forsvarsstaben

UTARBEIDET AV:

Forsvarets stabsskole

FOTO:

Forsvarets mediesenter, Landsdelskommando Nord-Norge og Sjøforsvarsstaben

OMSLAG OG ILLUSTRASJONER:

Ingun Redalen White, Forsvarets mediesenter

GRAFISK PRODUKSJON:

Brødr. Fossum AS, Oslo

1. opplag

ISBN: 978-82-92566-01-5

Korttittel:	FFOD
Sikkerhetsgradering:	Ugradert
Ikrafttredelse:	2007-06-15
Hjemmel:	Organisasjons- og instruksjonsmyndigheten
Ansvarlig fagmyndighet:	Forsvarsstaben
Gjelder for:	FMO
Sist endret:	2007-06-15
Emne:	Forsvarets fellesoperative doktrine

Forsvarssjefens forord

Forsvarets oppgaver spenner over et bredt spekter av sikkerhetspolitiske utfordringer hjemme og ute. Vi har gått fra en situasjon der Forsvaret hadde en konkret og overordnet trussel det var innrettet for å kunne stå i mot – og som vi endog kunne planlegge for – til et langt mer komplekst og uforutsigbart spekter av mulige scenarier.

Det er således ikke lenger tilstrekkelig å drive konkret planlegging. Vi har i dag et stort behov for å *forstå* militærmaktens muligheter og begrensninger, og ikke minst den politiske og sosiale kontekst vi er forutsatt å operere innenfor. Derfor er også en kunnskapsbasert innsikt i og forståelse av militærmaktens rolle og natur i vår tid blitt viktigere enn statisk forsvarsplanlegging.

Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD) er således et viktig dokument. Ikke for å foreskrive reglementariske prosedyrer og regler for handling – det er det andre dokumenter som gjør i nødvendig grad – men i større grad som et pedagogisk verktøy som bidrar til at offiserskorpset utvikler en felles forståelse, felles tenkesett, felles referanseramme, et felles begrepsapparat og dermed grunnlaget for utvikling av en felles profesjonskultur.

Doktrinen kan litt forenklet sies å være implementert når offiserskorpset stiller de samme spørsmålene knyttet til operative situasjoner, ikke bare når det kommer med samme og likelydende svar.

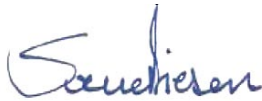
Militære operasjoner krever sjefer og stabsoffiserer som kan tilnærme seg operative problemstillinger intellektuelt og analytisk, med evne til å vurdere bruk av militærmakten og dens effekt i forhold til politiske målsettinger, som kan avveie det overordnede fra det underordnede, vurdere det kortsiktige i forhold til det langsiktige. Fordeler og ulemper knyttet til ulike handlemåter må vurderes og vektet før beslutninger tas og omsettes i ordrer. Militære operasjoner er som kjent styrt av politiske målsettinger. Det finnes derfor ingen fast oppskrift til suksess, utover at maktbruken må reflektere sin politiske hensikt hva angår både virkemidler og omfang. En viktig funksjon en doktrine må ha i vår tid, er derfor å anskueliggjøre nettopp dilemmaer og avveininger mellom ulike alternativer offiserer må forholde seg til i operativ sammenheng, og bidra til utvikling av det kreative element som gjør at anvendelse av militærmakt er mer kunst enn vitenskap.

FFOD er et fagmilitært dokument underordnet og tilpasset til de oppgaver og rammer som er gitt i politiske styringsdokumenter. Imidlertid er det vektlagt å utgi en militær doktrine med et perspektiv og en innretning som gjør den mest mulig tidløs og varig. Utvikling og implementering av doktriner krever tid.

FFOD vektlegger *effekttenkning*, *nettverkstenkning* og *manøvertenkning*, samtidig som den utdypes tre operative metodiske tilnærminger, nemlig *manøver*,

utmattelses-, og den stabiliserende metoden. Den legger således det grunnlaget vi trenger for å tilnærme oss operative utfordringer i hele spennet av Forsvarets oppgaver, og staker ut kursen for det midlere tidsperspektiv.

Denne utgaven av FFOD erstatter FFOD utgitt i år 2000, som var den første fellesoperative doktrinen i Forsvaret. Hensikten den gang var å introdusere en doktrine som en “avfarende plass” for den videre doktrineutvikling. Tiden er nå kommet for å ta steget videre og utgi en revidert og oppdatert utgave, ytterligere tilpasset Forsvarets rolle og oppgaver i vår tid.

Sverre Diesen
General
Forsvarssjef

Innhold

1. Innledning.....	7
Doktrinen utgangspunkter og ambisjon.....	7
Doktrinen og andre styrende dokumenter.....	9
Doktrinen oppbygning.....	10
2. Forsvarets operasjoner og rammene for virksomheten.....	13
Konflikt-spekteret.....	13
Forsvarets oppgaver.....	13
Forsvarets operasjoner.....	14
Forsvarets rasjonale.....	29
Helhetlig tilnærming til komplekse konflikter.....	29
Operasjoners politiske ramme.....	30
Operasjoners rettslige ramme.....	33
Engasjementsregler (ROE).....	37
Operasjonsmiljøet.....	39
Den teknologiske dimensjon.....	48
3. Forsvarets operative grunnlag.....	53
Idémessig basis.....	54
Fleksibilitet.....	57
Forsvarets operative metoder.....	60
4. Doktrinen militærteoretiske og konseptuelle basis.....	67
Strid.....	67
Stridsevne.....	68
Stridens domener.....	69
Kombinerte innsatser.....	71
Basisfunksjonene.....	73
Manøvertenkning og manøverteori.....	74
Effekttenkning og effektbasert tilnærming til operasjoner.....	82
Nettverkstenkning og nettverksbasert forsvar.....	90
5. Fellesoperasjoner – komponenter og støttefunksjoner.....	103
Militære operasjoner.....	103
Operasjonskunst.....	105
Ledelse og organisering av en fellesoperativ styrke.....	106
Landkomponenten og landoperasjoner.....	108
Sjøkomponenten og maritime operasjoner.....	112
Luftkomponenten og luftoperasjoner.....	117
Spesialstyrkekomponenten og spesialoperasjoner.....	122
Operasjonelle støttefunksjoner.....	128
6. Den militære profesjonen.....	157
Profesjonens rasjonale og dimensjoner.....	157
Profesjonens identitet og kjerneverdier.....	159
Militært lederskap.....	162
Oppdragsbasert ledelse – Forsvarets ledelsesfilosofi.....	163
Forsvarets ansvar for personellet.....	163
VEDLEGG	
A: SENTRALE BEGREPER.....	165
B: KOMMANDOBEGREPER.....	177
C: STRUKTURELL ANALYSE.....	183
D: LITTERATUR.....	187

1. Innledning

0101. Forberedelse og gjennomføring av fellesoperasjoner avhenger av et solid konseptuelt grunnlag, og at Forsvarets personell har en felles forståelse av oppgavene som skal løses. Denne utgaven av Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD 07) gir overordnede føringer for hvordan Forsvaret skal tilnærme seg dagens og morgendagens utfordringer.

Doktrinenes utgangspunkter og ambisjon

0102. FFOD 07 har følgende utgangspunkter:

- Hoveddelen av de oppgaver Forsvaret utfører og de konflikter som Forsvarets enheter håndterer er per definisjon noe annet enn “krig” i tradisjonell forstand. De er komplekse og preget av uklare skiller mellom fred, krise og væpnet konflikt. Håndtering av alle de utfordringer som dette medfører krever et bredt spekter av samordnede militære og sivile innsatser.
- Forsvaret skal kunne bidra til nasjonalt forsvar i fred, krise og væpnet konflikt, enten i en støttende eller ledende rolle. Forsvaret skal også kunne bidra med styrker til operasjoner utenlands og samvirke med allierte eller andre aktører.
- Grunnlaget for nasjonale operasjoner og operasjoner utenlands er det samme, og alle operative enheter i Forsvaret skal i utgangspunktet kunne håndtere operasjoner begge steder.
- En velutviklet profesjonskultur, basert på felles verdier og felles forståelse, er en forutsetning for at vi skal evne å håndtere våre komplekse oppgaver.

HVA ER EN DOKTRINE? – ULIKE INNRETNINGER

En militær doktrine kan innrettes på ulike måter. Den kan for det første være et hjelpemiddel for kommando- og kontrollprosessen, og vil da vektlegge metode- og prosedyrebeskrivelser samt begrepsdefinisjoner. NATOs *AJP-serie (Allied Joint Publications)* er et eksempel på slike doktriner. For det andre kan en doktrine innrettes som et teoretisk grunnlag for den militære virksomheten, og den vil da vektlegge militærteoretiske og sikkerhetspolitiske resonnementer. For det tredje kan en doktrine innrettes med sikte på kulturutvikling i den militære organisasjonen. Den vil da legge vekt på formidling av de ideer, verdier og holdninger som skal prege organisasjonen. Forrige utgave av Forsvarets fellesoperative doktrine (FFOD 2000) hadde både teori- og kulturutviklingsambisjoner. Formålet var først og fremst utdanning og implementering av et manøverkonsept. FFOD 07 er et eksempel på den tredje kategorien.

0103. Denne doktrinen skal være et verktøy for utvikling av en fellesoperativ kultur som starter på individnivå og gir robusthet i komplekse operasjoner hjemme og ute. Det teoretiske innholdet er begrenset til hva som er relevant for *Forsvarets operative grunnlag*, og selve grunnlaget er formulert med utgangspunkt i *hvordan* vi skal tilnærme oss utfordringer. Forsvaret velger å fokusere på overordnede tilnæringsmåter for å unngå å knytte seg for sterkt til bestemte konsepter, prosedyrer eller teknologiske løsninger som raskt kan være utdaterte. *Fleksibilitet, effekt-, nettverks- og manøvertenkning* er tilnæringsmåtene som til sammen utgjør den fellesoperative kultur Forsvaret vil utvikle. *Tenkning* innebærer i denne sammenhengen å innarbeide essensen av sentrale teoretiske retninger på individnivå. Det operative grunnlaget angir i tillegg tre operative metoder (*manøveruttmattelses- og den stabiliserende metoden*) som kan kombineres for å oppnå ønsket effekt. Dette reflekterer en erkjennelse av at manøvermetodens teknikker alene ikke er tilstrekkelig i alle operasjoner.

0104. Vekten på å utvikle en fellesoperativ kultur medfører at FFOD 07 er nedtonet på kommando- og kontrollsidene og inneholder få prosedyrebeskrivelser. Nasjonalt er dette regulert i *Forsvarssjefens strategiske direktiv for operativ virksomhet* (FSDO). Internasjonalt er det regulert gjennom de NATO-doktrinene Norge har ratifisert.

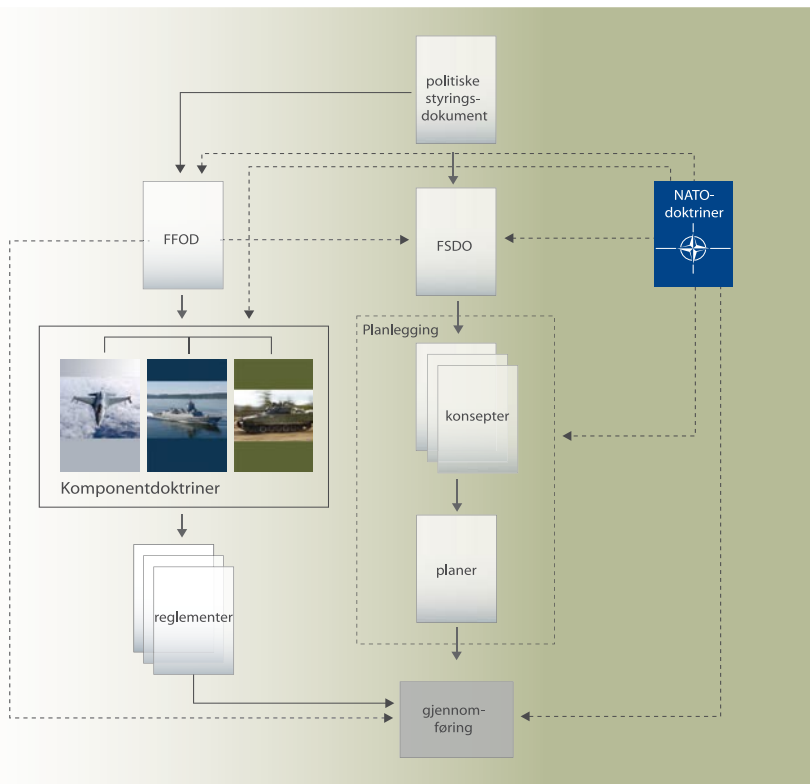
0105. FFOD 07 skal være et utgangspunkt for utdanning og diskusjon, samt veiledende for utviklingen av de grenvise doktrinene (komponentdoktrinene), andre doktriner og konseptuelle dokumenter. Den gir et felles begrepsapparat og er et referansepunkt for forsknings- og utviklingsvirksomhet (FoU) i Forsvaret. Den vil også være et hjelpemiddel for sivile samarbeidspartnere som politiet, tollvesenet, statlige og ikke-statlige hjelpeorganisasjoner, samt andre som ønsker å gjøre seg kjent med Forsvarets grunnleggende ideer.

EN DOKTRINES TIDSHORISONT

Hvor lang tidshorison bør en doktrine ha? Et kort tidsperspektiv kan resultere i at doktrinen ikke får effekt før en ny er på beddingen. På den annen side kan et langt perspektiv medføre at doktrinen med tiden oppleves som et statisk og lite relevant dokument. Forsvarets syn er at doktrinearbeidet må være kontinuerlig, ikke minst for å kunne fange opp nye trender når det gjelder anvendelse av militærmakt. Samtidig er det viktig å ha et gitt dokument å forholde seg til. Den foreliggende doktrinen er følgelig utarbeidet med et perspektiv på fem til ti år.

Doktrinen og andre styrende dokumenter

0106. Figur 1.1 gir en oversikt over doktriner og doktrinerelaterte dokumenter for det norske forsvaret (heltrukken linje angir direkte styring og stiplet angir føringer). Norge har ikke et vedtatt nasjonalt doktrinehierarki, men det finnes flere styrende dokumenter på nasjonalt nivå.

Figur 1.1, FFOD OG ANDRE DOKUMENTER SOM STYRER GJENNOMFØRINGEN AV OPERASJONER

0107. Doktrinen tar utgangspunkt i styringsdokumenter fra Forsvarsdepartementet, inkludert gjeldende strategiske konsept for Forsvaret. FSDO gir en detaljert anvisning for hvordan Forsvaret skal anvende sine operative ressurser, og det ligger til grunn for utvikling av konkrete konsepter og planer på fellesoperativt nivå. Denne doktrinen gir føringer for videre utvikling av FSDO med tilhørende konsepter og planer. Den styrer også utviklingen av nasjonale komponentdoktriner, som igjen ligger til grunn for utviklingen av reglementer og direktiver som styrer hvordan Forsvarets enheter gjennomfører operasjoner. NATO-doktrinene gir viktige føringer for utviklingen av både FSDO og FFOD. NATO-doktrinene gir også direkte føringer for fellesoperativ planlegging ved å angi retningslinjer for selve planleggingsprosessen.

EN NORSK DOKTRINE?

Forsvarets fellesoperative doktrine ble utgitt første gang i 2000. Manøverteori og manøverkrigføring utgjorde da det idémessige grunnlaget, og manøvermetoden var doktrinens operative metode. FFOD 2000 var blant annet basert på dokumentet *Forsvarssjefens grunnsyn for utvikling og bruk av norske styrker i fred, krise og krig*, utgitt i 1995. Før dette hadde det ikke eksistert noen skriftlig norsk doktrine som gjaldt for hele Forsvaret, men det foregikk en utvikling av doktrinære retningslinjer, herunder taktiske direktiver, i hver enkelt forsvarsgren. Det er imidlertid mulig å si at det inntil 1995 hadde eksistert uskrevne doktriner på fellesoperativt nivå. Det fantes i Forsvaret synspunkter på krig, krigføring og prinsipper for utvikling og anvendelse av militære styrker på dette nivået som var felles for et flertall av offiserene. Slike synspunkter lå til grunn for undervisning og operasjonsplanlegging og utgjorde på den måten en implisitt doktrine. En del av dette tankegodset ble nedfelt i de omfattende planverkene som Forsvarets overkommando og forsvarskommandoene i Nord- og Sør-Norge utviklet under den kalde krigen.

Doktrinens oppbygning

0108. Doktrinen har seks kapitler. Kapittel 1 redegjør for doktrinens ambisjon og plass i en norsk og alliert sammenheng. Kapittel 2 omhandler de komplekse konfliktene og utfordringene Forsvaret står overfor i dag, samt hvordan Forsvaret operasjonaliserer sine oppgaver hjemme og ute og hvilke rammebetingelser som gjelder. Kapittel 3 beskriver *Forsvarets operative grunnlag* og utgjør dermed doktrinens sentrale kapittel. Kapittel 4 inneholder den teoretiske og konseptuelle basisen for det operative grunnlaget. Kapittel 5 beskriver fellesoperasjoner med komponenter og støtteaktiviteter. Kapittel 6 beskriver den profesjonskulturen som Forsvaret vil utvikle med sikte på å løse sine oppgaver.

BÅTFØRER

2. Forsvarets operasjoner og rammene for virksomheten

0201. Dette kapitlet handler om hvordan Forsvarets oppgaver operasjonaliseres nasjonalt og utenlands. Kapitlet tar for seg de forholdene som påvirker Forsvarets operative virksomhet, herunder dagens konfliktspekter og de politiske, folkerettslige, etiske og teknologiske rammene.

Konfliktspekteret

0202. Konfliktspekteret sier først og fremst noe om konfliktens voldsnivå. Nivået bestemmes ut fra en kombinasjon av voldshandlingenes intensitet, konfliktens geografiske omfang og dens varighet.

Figur 2.1, KONFLIKTSPEKTERET

0203. Konfliktspekteret spenner fra *fred* via *krise* til *væpnet konflikt*. Sistnevnte kategori inkluderer det som tradisjonelt er benevnt "krig". Det er en glidende skala mellom ytterpunktene, og spekteret kan brukes for å beskrive konflikter som pendler frem og tilbake. Manglende eller feilaktig konflikthåndtering kan bidra til at en konflikt bringes opp på et høyere nivå. Tilsvarende kan riktig håndtering dempe og bidra til å løse en konflikt. Partenes oppfatning av hverandres hensikter og kapasiteter har stor betydning for et eventuelt valg om å eskalere. En part som oppfatter den andre parten som svak eller sårbar, vil kunne se seg tjent med å trappe opp en konflikt til et høyere nivå for å nå sine mål. En robust, tydelig og forutsigbar konflikthåndteringssevne vil således kunne ha en forebyggende effekt. Dette forholdet påvirker hvordan Forsvaret skal operere nasjonalt og utenlands.

Forsvarets oppgaver

0204. Forsvarets oppgaver er nedfelt i de til en hver tid gjeldende politiske dokumenter. Over tid har substansen i oppgavene vært relativt konstant, men fremstillingen av dem og detaljeringsgraden har endret seg. Videre har endringer i de sikkerhetspolitiske omgivelsene og ulike politiske hensyn medført at oppgavene tidvis er vektlagt noe forskjellig. Forsvarets oppgaver kan deles inn i de som løses *på egen hånd* og de som løses *sammen med andre land*.

0205. Oppgaver som i de fleste tilfeller vil løses på egen hånd, er sikring av nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåkning og etterretning, håndheving av norsk suverenitet, ivaretagelse av myndighetsutøvelse innenfor definerte områder samt forebygging og håndtering av sikkerhetspolitiske kriser.

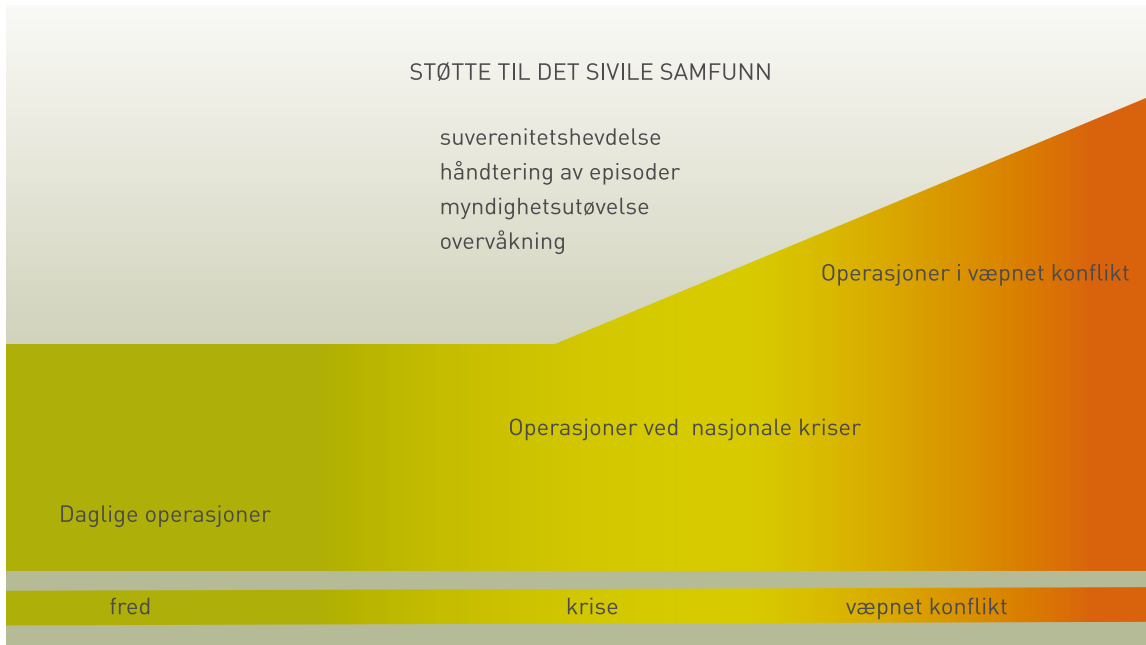
0206. Oppgaver som i de fleste tilfeller vil løses sammen med andre land, er bidrag til kollektivt forsvar av Norge og øvrige deler av NATO mot trusler og angrep, inkludert eventuell bruk av masseødeleggelsesvåpen, samt bidrag til flernasjonal krisehåndtering. Forsvaret har også som oppgave å bidra med militær støtte til diplomati og ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvarets operasjoner

0207. Forsvarets kjernevirksomhet er forberedelse til og gjennomføring av operasjoner. Forsvarets operasjoner kan kategoriseres på flere måter. De kan deles inn på samme måte som oppgavene ovenfor, altså i operasjoner som i de fleste tilfeller utføres på egen hånd og operasjoner som i de fleste tilfeller utføres sammen med andre land. I det følgende er Forsvarets operasjoner imidlertid inndelt i *nasjonale operasjoner* og *operasjoner utenlands*, da det er på disse to arenaene oppgavene i praksis operasjonaliseres.

Nasjonale operasjoner

0208. Forsvarets operasjoner nasjonalt kategoriseres i henhold til konfliktspekteret som *daglige operasjoner*, *operasjoner ved nasjonale kriser* og *operasjoner ved væpnet konflikt*.

Figur 2.2, FORSVARETS NASJONALE OPERASJONER VED ULIKE KONFLIKTNIVÅER

0209. Figur 2.2 viser ulike kategorier av operasjoner som Forsvaret forbereder og gjennomfører på ulike stadier av konfliktspekteret. (Horisontalt angis en intensitetskala, mens det vertikalt angis krav til robusthet og Forsvarets grad av ansvar for håndteringen). Siden annen verdenskrig har Forsvaret blitt utrustet og trent for operasjoner i krig; altså situasjoner hvor spesielle krigs- og beredskapslover skulle tre i kraft og Forsvaret ble gitt en ledende rolle med hovedansvaret for å håndtere konflikten. Beredskapslovene gjelder fortsatt, men i dag må Forsvaret håndtere et bredere spekter av operasjoner, og hovedvekten ligger på *daglige operasjoner* og *operasjoner ved nasjonale kriser*.

0210. Mens det opprinnelige totalforsvarskonseptet primært fokuserte på sivil støtte til Forsvaret i krise og krig, omfatter det moderniserte totalforsvarskonseptet gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og det sivile samfunnet i hele krisespekteret fra fred til væpnet konflikt. Det er en forutsetning at Forsvaret skal kunne bidra med tilgjengelige kapasiteter, med kompetanse og med de ressurser som er etablert for å løse primæroppgavene. En konsekvens av det moderniserte totalforsvarskonseptet er for eksempel at Forsvaret må innrette sin logistikk slik at den fungerer uten at Forsvaret disponerer samfunnets ressurser.

HEIMEVERNET

Heimevernet (HV) har vært igjennom en omfattende modernisering og er i dag kjernen i Norges territoriale forsvar i fred, krise og væpnet konflikt. Heimevernet består av *Landheimevernet*, *Sjøheimevernet* og *Luftheimevernet*, med samme spesialiseringer som de ordinære forsvarsgrenene. HV er videre en fleksibel organisasjon inndelt i *innsatsstyrker*, *forsterkningsstyrker* og *oppfølgingsstyrker*. HV er desentralisert og har avdelinger i samtlige av landets kommuner. HVs distriktssjefer representerer et operativt kommandonivå med territorielt ansvar under fellesoperativt hovedkvarter, noe som medfører ansvar for operativ planlegging. De har også et styrkeproduksjonsansvar under generalinspektøren for HV.

Heimevernet ivaretar kontakten med det sivile samfunnet gjennom sivilmilitære nettverk som er tuftet på gjensidig kjennskap og tillit. De lokale sjefene har ansvaret for å ivareta samarbeidet med politiet og sivil sektor på kommunalt og fylkeskommunalt nivå.

Heimevernet beskytter mennesker og viktige samfunnsfunksjoner. Det innebærer styrkebeskyttelse, sikring av infrastruktur, nøkkelpersonell og materiell, overvåkning og kontroll samt støtte til det sivile samfunn. Dette reflekteres i HVs motto: Vi VERNER om mennesker og viktige samfunnsfunksjoner! Vi VOKTER over lokalsamfunnet! Vi VIRKER med kraft!

Daglige operasjoner

0211. Forsvarets operative enheter hevder norsk suverenitet gjennom territoriell overvåkning langs Norges land-, luft- og sjøgrenser døgnet rundt, hele året. Dette utøves av Kystvakten og andre deler av Sjøforsvaret, Hærens grensevakt samt Luftforsvarets kontroll- og varslingssystem som sammen med kampfly på høy beredskap ivaretar suverenitetshevdelse i luftrommet. Kystvakten og Hærens grensevakt har et spesielt ansvar for myndighetsutøvelse innenfor avgrensede områder. Andre eksempler på daglige operasjoner er Luftforsvarets kontinuerlige og landsdekkende søk- og redningstjeneste på vegne av Justisdepartementet, HM Kongens Gardes vakt- og sikrings-tjeneste samt Forsvarets daglige eksplosivryddeberedskap.

0212. De øvrige delene av Forsvaret er engasjert i forvaltning og styrkeproduksjon. Dette benevnes ikke som daglige operasjoner, men som *daglig virksomhet*. Styrkeproduksjon omfatter utvikling av materiell, taktikk, organisasjon og personell samt utdanning og trening.

KYSTVAKTEN

Kystvaktens primæroppgave er å hevde norsk suverenitet og tilhørende rettigheter i havområder under norsk jurisdiksjon og i indre kystfarvann. Kystvakten utfører fiskerioppsyn, toll- og miljøoppsyn samt andre oppsynsoppgaver, herunder oppsyn i henhold til Schengenavtalen og bestemmelsene som regulerer fartøyers sjødyktighet. I tillegg skal Kystvakten drive rednings- og bistandsarbeid på havet, gi generell bistand til politiet og andre statsetater samt føre anløpskontroll for fremmede ikke-militære fartøyer. Kystvaktens virksomhet er regulert gjennom *Lov for Kystvakten av 1999* (Kystvaktloven). Kystvakten er gitt begrenset politimyndighet og inspeksjons- og kontrollmyndighet, og har rett til å iverksette tvangstiltak. Kystvaktens motto er: *Alltid til stede!*

Operasjoner ved kriser

0213. En nasjonal krise er en hendelse som setter nasjonale ressurser på prøve. En slik krise vil kunne innebære at én myndighet eller etat alene ikke vil ha ressurser til å håndtere det inntrufne. I stedet vil det være nødvendig å konsentrere samtlige eller deler av nasjonens relevante ressurser. Eksempler på slike situasjoner spenner fra ikke-forsettlig hendelser, som natur- eller miljøkatastrofer, via flyktningstrømmer, større ulykker og pandemier til forsettlig hendelser ut over episoder i norske havområder, terroraksjoner mot befolkning, industri eller annen infrastruktur samt begrensede væpnede angrep.

HENDELSER, SITUASJONER, EPISODER OG KRISER

Daglige operasjoner og operasjoner ved nasjonale kriser utløses av forhold med ulik grad av alvorlighet. En vanlig måte å kategorisere disse forholdene på er å bruke skalaen *hendelse, situasjon, episode og krise*, der hendelse beskriver det laveste nivået og krise det høyeste. Disse begrepene er imidlertid ikke absolutte, og i mange tilfeller er det først mulig å foreta kategoriseringen i etterhånd. Begrepene har likevel verdi når de relateres til den typen operasjoner som Forsvaret gjennomfører. Hendelser og situasjoner håndteres innenfor *daglige operasjoner*, kriser håndteres innenfor *operasjoner ved nasjonale kriser*, og episoder befinner seg i grenselandet mellom disse to kategoriene, og håndteres enten gjennom den ordinære organisasjonen eller gjennom kraftsamling av organisasjonen og/eller ved samarbeid med andre organisasjoner.

0214. En sikkerhetspolitisk krise er et militært ansvar når den berører statens territorielle integritet eller politiske suverenitet. Krisen kommer ofte som en overraskende handling, eller som en gradvis eskalert styrkedemonstrasjon fra en aktør som oppfattes truende. Krisen vil ofte kjennetegnes av at det er et begrenset tidsrom for beslutning og handling, og at ikke-adekvate reaksjoner eller handlingssunnetlatelse kan få alvorlige konsekvenser.

KRISEHÅNDTERING: ANSVARS-, NÆRHETS- OG LIKHETSPRINSIPPET

Ansvarsprinsippet innebærer at den som har et sektoransvar også har ansvaret for gjennomføring av nødvendige skadeforebyggende tiltak og beredskapsforberedelser. Nærhetsprinsippet innebærer at kriser skal håndteres på lavest mulig nivå. I praksis betyr dette at kommunene og lokalt politi i utgangspunktet har ansvaret for håndtering av de fleste krisehendelser i fredstid. Likhetsprinsippet innebærer at det skal være størst mulig likhet mellom organiseringen under normale forhold og ved kriser.

Nærhetsprinsippet gjelder ikke ved sikkerhetspolitiske kriser og atomulykker, som alltid vil bli håndtert på sentralt nivå.

0215. Forsvarets bistand vil normalt være et supplement til de sivile myndighetenes krisehåndtering. Hovedprinsippet er at støtte fra Forsvaret først og fremst vil være

aktuelt når det inntreffer er av en slik art at de sivile myndighetene, som har primæransvaret, ikke klarer å håndtere det ved hjelp av egne ressurser. Forsvarets ressurser kan utnyttes til transport, samband, håndtering av sårede eller syke, mat og husrom, områdeovervåking, eksplosivrydding, kjemikaliesanering, trafikkregulering, vakt og sikring. Forsvaret kan bidra med arbeidskraft til ulike formål, herunder midlertidig reparasjon av infrastruktur, for eksempel demninger, veier og broer.

0216. I utgangspunktet yter Forsvaret støtte til det sivile samfunn innenfor områder hvor vi har unik kompetanse eller besitter ressurser som andre myndigheter ikke har. Forsvaret kan bidra med et bredt spekter av robuste kapasiteter, herunder luft- og sjøstridskrefter samt spesialstyrker. Sistnevnte vil eksempelvis kunne bidra til å håndtere kapringer eller liknende situasjoner. Terrorangrep er i utgangspunktet kriminalitet, og dermed politiets oppgave, med unntak av situasjoner hvor Forsvaret har eller tildeles et primæransvar.

0217. Forsvaret har primæransvaret for å håndtere terroranslag som konstateres å være et væpnet angrep mot Norge som utløser selvforsvarsretten etter internasjonal rett. Forsvaret har i tillegg et selvstendig ansvar ved håndtering av følgende situasjoner i fredstid, som ikke kan håndteres av sivile myndigheter: For det første ved massive angrep mot oljeinstallasjoner, som kan settes inn i en sikkerhetspolitisk kontekst. For det andre ved nasjonale kaossituasjoner, eksempelvis ved sabotasjehandlinger over hele landet, hvor det er uklart om Norge står overfor en krise eller væpnet konflikt. For det tredje har Forsvaret et selvstendig ansvar ved håndtering av situasjoner som krever jagerflyberedskap og engasjering av luftmål for å hindre luftbårne terroranslag. Forsvaret vil også ha ansvaret dersom det kreves luftvern for beskyttelse av luftrommet, eller undervannsbåter for undersjøisk sikring og engasjering av undervannsmål.

BISTAND TIL POLITIET

Forsvaret kan bistå politiet når det er forenlig med Forsvarets primære oppgaver og politiets egne personell- og/eller materiellressurser ikke strekker til. Det henvises til *Instruks om Forsvarets bistand til politiet fastsatt ved kgl. res. av 28. februar 2003*. Med bistand menes enhver form for personell- og/eller materiellmessig støtte. Det skilles mellom *administrativ, operativ og håndhevelsesbistand*.

Administrativ bistand: Forsvaret kan bistå politiet med transport og annen administrativ støtte, herunder bistand i tilfeller der Forsvaret har en særskilt teknisk kapasitet eller kompetanse som ikke direkte engasjerer den militære bistandsenheten i den politimessige, operative oppgaveløsningen. Anmodning om bistand vil i slike tilfeller gå direkte fra aktuell politimester til Fellesoperativt hovedkvarter (FOHK), som tar stilling til anmodningen og iverksetter eventuell bistand.

Operativ bistand: Ved ulykker, herunder søk etter personer, naturkatastrofer og liknende situasjoner, kan Forsvaret yte bistand til politiet. I slike sammenhenger kan Forsvarets personell bli satt til trafikkregulering, vakt og sikring, men de skal normalt ikke utføre vakt- og sikringsoppdrag som vil innebære kontakt med sivilbefolkningen. Forsvaret kan videre yte bistand for uskadeliggjøring eller fjerning av eksplosiver. FOHK vil motta og vurdere anmodning og fordele oppdrag.

Håndhevelsesbistand: Forsvaret kan bistå politiet ved ettersøking og pågripelse av farlige personer når dette er nødvendig for å avverge fare for liv eller helse. Den militære innsatsen skal da fortrinnsvis konsentreres om vakthold, sikring og dekning, mens politiet bør ta seg av den aktive pågripelsen. Forsvaret kan også gi bistand ved fare for anslag av omfattende eller av annen årsak særlig skadevoldende karakter som er rettet mot vesentlige samfunnsinteresser, og til forebygging og bekjempelse av slike. Herunder kan Forsvaret bistå politiet i forbindelse med trafikkregulering, vakthold og sikring.

Dersom bistand kan medføre fare for Forsvarets personell eller reiser politiske eller prinsipielle problemstillinger, skal politiet rette sin anmodning gjennom Politidirektoratet til Justisdepartementet. Justisdepartementet vil anmode om bistand fra Forsvarsdepartementet, som tar endelig avgjørelse og gir nødvendige retningslinjer til Forsvaret.

0218. Operasjoner ved kriser kan gjennomføres ved hjelp av enkelte prinsipper fra *den stabiliserende metoden*, som sammen med *manøver-* og *utmattelsesmetoden* er beskrevet i *Forsvarets operative grunnlag*. I tillegg vil prinsipper fra *manøver-* og *utmattelsesmetoden* være aktuelle ved en eventuell eskalering av en krise.

I gjennomgangen av Forsvarets operasjoner henvises det til ulike typer av aktører og forskjellige operative metoder. Aktørene beskrives i avsnitt 0265 ff og de operative metodene i kapittel 3.

Operasjoner ved væpnet konflikt

0219. Væpnet konflikt innebærer et angrep mot Norge eller norske interesser, utført av regulære eller irregulære styrker, og som overstiger et nivå som kan betraktes som kriminalitet. Ved væpnet konflikt har Forsvaret en ledende rolle, og det øvrige samfunnet skal yte støtte. Forsvaret skal da iverksette militære operasjoner slik dette er hjemlet i lovverket. Særlig sentral er *Lov av 15. desember 1950 om særlige rådegjerder under krig, krigsfare og liknende forhold* (beredskapsloven). Beredskapsloven kan også hjemle iverksetting av militære operasjoner uten at det øvrige samfunnet kobles inn.

0220. Operasjoner ved væpnet konflikt nasjonalt vil kunne omfatte strid mot regulære og irregulære styrker. Strid mot regulære og irregulære styrker krever evne til å drive fellesoperasjoner i multinasjonale miljøer, sammen med NATO eller andre partnere. De militære operasjonene gjennomføres med en kombinasjon av *manøver-* og *utmattelsesmetoden*, med hovedvekt på førstnevnte.

0221. Ved strid mot regulære og irregulære styrker kan prinsipper fra *den stabiliserende metoden* være et nødvendig supplement for å sikre egne operasjonsområder og beskytte lokalbefolkningen. Prinsipper fra denne metoden kan videre være helt nødvendig i den kaotiske tilstanden som ofte vil oppstå når striden opphører. Det er avgjørende å håndtere denne situasjonen riktig for å øke muligheten for sikkerhetspolitisk gevinst.

BEGREPENE “KRIG” OG “VÆPNET KONFLIKT”

Begrepet “krig” kan ha ulik betydning avhengig av kontekst og hvem som bruker det. Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom hva som er krig i rettslig forstand og hva som faktisk forstås med begrepet. I dag er det tradisjonelt skarpe skillet mellom fred og krig langt mindre tydelig enn tidligere, og krigsbegrepet kan diskuteres ut i fra ulike perspektiver.

Samfunnsvitenskapelige og politiske perspektiver: Krigsbegrepet brukes ofte om en gruppes, gjerne en stats, ytterste maktbruk for å forfølge sine interesser. Krig kan ses som organisert bruk av væpnet makt mellom grupper, først og fremst mellom stater, men også mellom folkegrupper innenfor en stat eller et territorium. En slik definisjon beskriver kanskje krigens rasjonalitet, altså bruk av makt for å forfølge interesser, men sier knapt noe om begrepets emosjonelle eller folkerettslige og etiske aspekter.

Emosjonelle perspektiver: Mennesker som opplever intense voldshandlinger, kaos, lidelse og død, anvender ofte begrepet “krig” for å beskrive sine opplevelser. Krigsbegrepet avspeiler da opplevelsen av grusomhet og er ikke avhengig av om det er krig i politisk eller rettslig forstand. Dette illustrerer at begrepet er følelsesladet: “Det å gå til krig” innebærer at staten har tatt i bruk sitt ytterste virkemiddel, og at de som deltar dermed har tatt på seg det ytterste ansvar for statens overlevelse. Enkeltindividet vil oppleve sin egen innsats som viktig og forvente statens takknemlighet og støtte. Dersom statens støtte uteblir, eller dersom stridshandlingene defineres som noe annet enn krig, kan den enkelte oppleve at innsatsen nedvurderes.

“Krig” anvendes også ofte når en aktør vil signalisere at han er innstilt på å gå svært langt i kampen mot noe, for eksempel “krig mot narkotika” eller “krig mot fattigdom”. Fra 2001 har den amerikanske administrasjonens bruk av “krig mot terror” bidratt til å komplisere begrepet. Opprinnelig hensikt med denne begrepsbruken var trolig retorisk, ved at den la vekt på at kampen mot terror hadde høyeste prioritet, og at den kom til å bli ført med alle midler. Under gjennomføringen har det imidlertid vist seg at mange av innsatsene faktisk er innenfor krigsbegrepets politiske og juridiske perspektiv. Det innebærer en forskyvning fra å være i krig med *noen* til å være i krig med *noe*, hvilket i et folkerettslig perspektiv er problematisk.

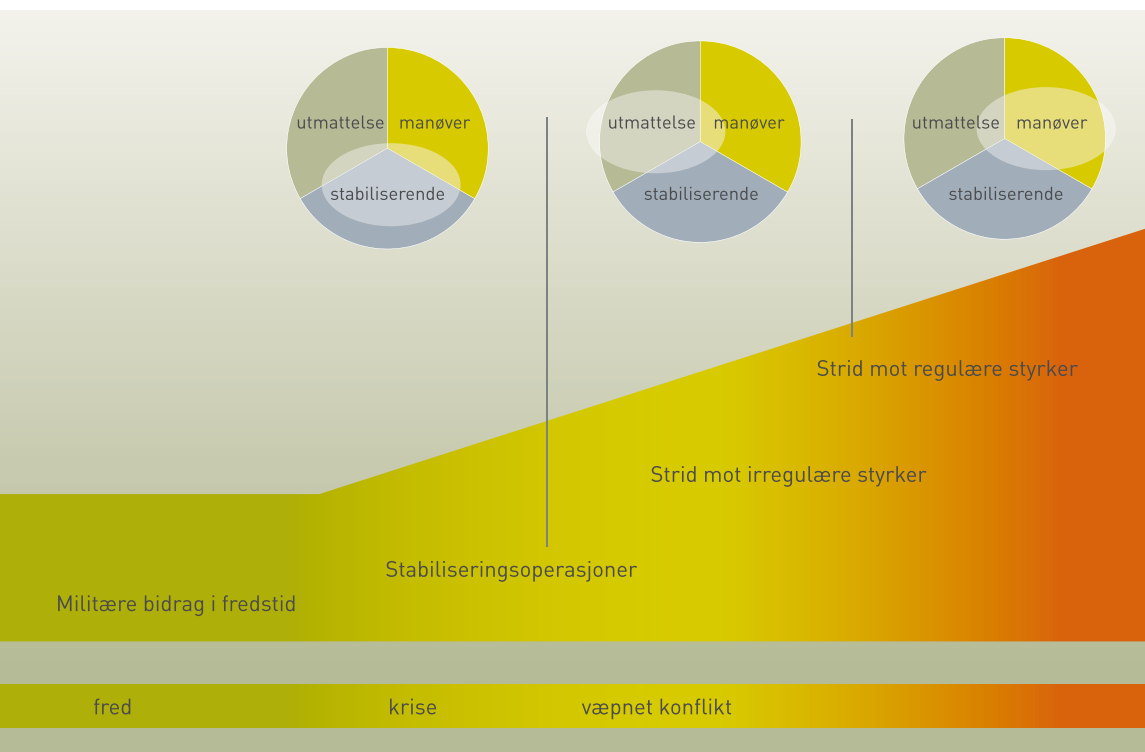
Folkerettslige perspektiver: Frem til annen verdenskrig var det gjeldende folkerett at krig måtte innledes med en krigserklæring. Dette ble gjort i henhold til krav formulert

i den tredje *Haag-konvensjonen* fra 1907. Etter annen verdenskrig er det i liten eller ingen grad benyttet krigserklæringer. Dersom regler for beskyttelse av individet i krig skal avhenge av at partene i konflikten først har erklært krig, innebærer dette blant annet at stater og andre parter i en konflikt selv kan velge hvilke regler for krigføring og beskyttelse av individer som skal komme til anvendelse. Dette var en del av bakgrunnen for at *det internasjonale Røde Kors* ved utarbeidelsen av de fire *Genèvekonvensjonene* i stedet for krigsbegrepet benyttet uttrykket “væpnet konflikt” som forutsetning for at konvensjonene skulle komme til anvendelse. Væpnet konflikt er også brukt i FN-pakten, som regulerer bruk av væpnet makt. Her brukes krigsbegrepet kun for å referere til kriger som har vært. Det finnes ingen fastlagte kriterier for hvilke voldsterskler som må krysses for at konflikten skal kunne betegnes som en væpnet konflikt. Dette avgjøres i den konkrete situasjonen, men det legges til grunn at maktbruken normalt må være omfattende i tid eller intensitet.

Nasjonale, internrettslige perspektiver: I Norge har et av de forvaltningsmessige skille mellom krig og fred gått ved iverksettingen av beredskapslover, der den mest sentrale og generelle er *Beredskapsloven (Lov av 15. desember 1950)*. Denne loven bruker “krig, krigsfare og liknende forhold” som betegnelse på situasjoner der loven kommer til anvendelse. Selv om loven bruker uttrykket “krig”, vil det ikke være nødvendig med noen krigserklæring for at loven skal komme til anvendelse. *Beredskapslovutvalget* har i *NOU 1995:31* antatt at loven kan iverksettes blant annet ved “nærliggende fare for internasjonal væpnet konflikt som kan komme til å berøre norsk territorium eller territoriet til en eller flere av våre NATO-allierte”.

Forsvarets operasjoner utenlands

0222. Forsvarets operasjoner utenlands kategoriseres i henhold til konfliktspekteret og betegnes som *militære bidrag i fredstid, stabiliseringsoperasjoner, strid mot irregulære styrker og strid mot regulære styrker*. En slik kategorisering er et hjelpemiddel for å beskrive hvilke operative metoder, hvilken styrkestruktur og hva slags opptreden som er nødvendig under forskjellige omgivelser og betingelser. Det er viktig å være klar over at disse fire hovedtypene av operasjoner er delvis overlappende, og at de dermed ikke nødvendigvis vil opptre i rendyrket form.

Figur 2.3, FORSVARETS OPERASJONER UTENLANDS

0223. Figur 2.3 viser de ulike kategoriene av operasjoner som Forsvaret gjennomfører utenlands. (Horisontalt angis en intensitetsskala som beskriver situasjonen i det aktuelle operasjonsområdet, mens det vertikalt angis krav til robusthet). Figuren sier noe om intensitet og krav til robusthet, men knapt noe om kompleksiteten i operasjonene. Stabiliseringsoperasjoner og strid mot irregulære styrker kan ofte være preget av større kompleksitet enn strid mot regulære styrker. Samtlige operasjoner som Forsvaret gjennomfører utenlands har som formål å bringe en konflikt til et lavere spenningsnivå, noe som er styrende for valg av metoder og virkemidler og inngår som en viktig del av Forsvarets *effekttenkning*. Ved stabiliseringsoperasjoner vil hovedvekten bli lagt på prinsipper fra *den stabiliserende metoden*. Ved strid mot irregulære styrker vil hovedvekten bli lagt på prinsipper fra *utmattelsesmetoden*, og ved strid mot regulære styrker vil hovedvekten bli lagt på prinsipper fra *manøvermetoden*.

Militære bidrag i fredstid

0224. Militære bidrag i fredstid er aktiviteter som har til hensikt å underbygge sikkerhetspolitisk stabilitet. Dette kan være utdannings- og treningsprogram eller øvelser som gjennomføres sammen med allierte og andre nasjoner. Det kan være faste styrkebidrag til stående NATO-styrker, samarbeid om grensekontroll og overvåking, eller bidrag ved naturkatastrofer og større ulykker utenlands, herunder operasjoner med transportfly og sanitet. Internasjonalt materiellsamarbeid er en beslektet aktivitet, selv om dette ikke er direkte knyttet til Forsvarets operative virksomhet.

0225. Militære bidrag i fredstid er normalt langsiktige satsninger. Bidragene gjennomføres som oftest med lavt risikonivå. Samtidig er det viktig å være klar over at enheter som inngår i slike bidrag kan være mål for terrorister eller andre aktører som vil påvirke utviklingen i området eller påføre Norge skade.

FREDSSTØTTENDE OPERASJONER

Forsvarets operasjoner utenlands vil ofte inngå i en *fredsstøttende operasjon* hjemlet i FN-paktens kapittel VI eller VII. FN og NATO opererer med følgende kategorisering av fredsstøttende operasjoner:

Forebyggende diplomati (Preventive Diplomacy): Handlinger med sikte på å forebygge at tvist eller strid oppstår mellom parter, hindre eksisterende tvister i å utvikle seg til militær konflikt, og begrense spredning av militær konflikt der den forekommer. Forebyggende diplomati kan omfatte tillitskapende tiltak, forebyggende deployering av militære styrker eller etablering av demilitariserte soner.

Fredsbevarende operasjoner (Peacekeeping): Operasjoner som legitimeres under FN-paktens kapittel VI (*fredelig bileggelse av tvister*) og krever samtykke fra konfliktens parter før de kan settes i verk.

Fredsbyggende operasjoner (Peace Building): Operasjoner som iverksettes med det formål å gjennomføre (implementere) en omfattende fredsordning som på forhånd er vedtatt av alle berørte parter.

Fredsskapende operasjoner (Peacemaking): Operasjoner med sikte på å bringe fiendtlige parter til enighet, i det vesentlige gjennom de fredelige midler som er anført i FN-paktens kapittel VI.

Fredsopprettende operasjoner (Peace Enforcement): Operasjoner med mandat i FN-paktens kapittel VII som ikke krever partenes samtykke for å settes i verk. Fredsopprettende operasjoner vil ofte innebære strid mot regulære eller irregulære styrker.

Stabiliseringsoperasjoner

0226. En stabiliseringsoperasjon har til hensikt å senke konfliktnivået mellom to eller flere parter for å bevare eller gjenopprette fred. En slik operasjon handler ofte om å sikre at inngåtte avtaler overholdes og å skape sikkerhet for andre virkemidler enn de militære. Den omfatter overvåkning og politiliknende oppgaver som er beskrevet under den stabiliserende metoden. Stabiliseringsoperasjoner utgjør en egen kategori da de normalt vil gjennomføres ved lavere konfliktnivåer enn strid mot irregulære og regulære styrker. En stabiliseringsoperasjon kan imidlertid tidvis gå over i strid mot irregulære og regulære styrker. Robusthet for å avskrekke og håndtere en eskalering er derfor nødvendig for effektivt å gjennomføre stabiliseringsoperasjoner. Slike operasjoner er erfaringsmessig langvarige og krever stor grad av politisk og militær tålmodighet.

0227. Stabiliseringsoperasjoner gjennomføres hovedsakelig ved hjelp av de prinsippene som er beskrevet under *den stabiliserende metoden*. Ulike faser av operasjonen kan imidlertid kreve bruk av prinsipper hentet fra *utmattelses-* eller *manøvermetoden*. Enheter på taktisk nivå kan under en stabiliseringsoperasjon måtte utføre operasjoner i henhold til utmattelses- eller manøvermetoden for å bekjempe en irregulær eller regulær styrke.

LAVINTENSITETSKONFLIKTER (LIC)

De fleste konflikter der norske styrker er engasjerte kan betegnes som *lavintensitetskonflikter*. Begrepet oppstod på 1970-tallet, selv om fenomenet som sådant er beskrevet i langt eldre litteratur. Begrepets tilblivelse under den kalde krigen, og med begge verdenskrigene i minne, forklarer kategoriseringen *høy-, middels- og lavintensitetskonflikter*.

Høyintensitetskonflikter ble definert som konflikter der staters eksistens sto på spill, og hvor hele samfunnet skulle innrettes mot krig. En slik konflikt ville være kjenne-tegnet av at konvensjonelle militære styrker sto mot hverandre, og metodene ville være deretter. I siste instans kunne det komme en eskalering til bruk av kjernevåpen. De to verdenskrigene i forrige århundre var høyintensitetskonflikter.

Konflikter av middels intensitet ble gjerne definert som regionalt avgrensede kriger med konvensjonelle våpen. Krigen mellom Iran og Irak på 1980-tallet er et eksempel på en slik konflikt. På denne tiden ble begrepet *lavintensitetskonflikter* ofte brukt om "alt det andre".

Lavintensitetskonflikter kan defineres som politisk-militære kamper med hensikt å nå politiske, militære, sosiale, økonomiske eller psykologiske mål. De er ofte langvarige og spenner over alt fra diplomatisk, økonomisk og psykologisk press til terrorisme og opprørsbevegelser. Lavintensitetskonflikter er generelt begrenset til et spesifikt geografisk område, og er ofte karakterisert av begrensninger på våpen, taktikk og voldsnivå. LIC omfatter bruk av tradisjonelle militære midler opp til nivået like under strid med regulære styrker.

Skalaen lav, middels og høy harmonerer imidlertid dårlig med dagens konflikter, særlig fordi den kan gi inntrykk av at voldsnivået er lavt i lavintensitetskonflikter. Med unntak av Golfkrigen i 1991 og den innledende fasen av Irak-krigen i 2003, kan riktignok de fleste konflikter de siste femten år kalles lavintensitetskonflikter. Samtidig har mange av konfliktene i denne "lavintensitetsperioden" hatt et voldsnivå og antall døde som langt overstiger mange konflikter av middels intensitet, eksempler her kan være Rwanda, Somalia, Irak og Afghanistan. Terrorangrepene mot USA 11. september 2001 er et annet eksempel på at begrepet er mangetydig og vanskelig å definere.

Lavintensitetskonflikter er i dag i realiteten et paraplybegrep, som omfatter alt fra geriljakrigføring, terrorisme, asymmetrisk krigføring og opprørskrig, til de operasjoner som har til hensikt å møte disse formene for krigføring, herunder stabiliseringsoperasjoner. Begrepet brukes videre enten for å beskrive hvordan en konflikt arter seg eller for å beskrive en bevisst strategi. En slik strategi går ut på å påføre motstanderen tap ved hjelp av begrensede ressurser, samt å vinne befolkningens støtte ved hjelp av ulike virkemidler. Mao Tse Tungs geriljakrigføring fremholdes ofte som et eksempel på denne typen strategi.

Strid mot irregulære styrker

0228. Irregulære styrker kan omfatte et spekter fra velorganiserte opprørsbevegelser, lokale krigsherrer og deres følge til kriminelle grupper. Strid mot irregulære styrker vil kunne inntreffe innenfor rammen av en stabiliseringsoperasjon, men er likevel beskrevet som en egen operasjonskategori fordi maktbruken generelt vil være mer omfattende enn det som normalt kjennetegner en stabiliseringsoperasjon. Maktbruken kan tidvis være svært omfattende ved strid mot irregulære styrker.

0229. Ved operasjoner mot irregulære styrker er det ofte nødvendig å kombinere politiske, militære, økonomiske og psykologiske virkemidler – for å bekjempe opprørsbevegelsen, dens eksterne støtte, og for å isolere bevegelsen fra befolkningen. Bekjempelse av irregulære styrker vil i likhet med stabiliseringsoperasjoner ofte kreve mye tid.

0230. Strid mot irregulære styrker gjennomføres i hovedsak med prinsipper fra *utmattelsesmetoden*. Erfaringsmessig er det nødvendig med en langsiktig og systematisk nedbryting av de irregulære styrkenes vilje og evne for å stoppe dem. Dette skyldes to forhold. Irregulære styrker har ofte ideologiske drivkrefter, og vil

i liten grad følge den type rasjonalitet som ligger til grunn for *manøvermetoden* – at motstanderen skal oppleve det som nytteløst å fortsette kampen. Irregulære styrker opptrer også ofte i små enheter uten et overgripende ledelsesapparat, noe som kan medføre at det ikke eksisterer én sentral beslutningstaker som kan utmanøvreres. Ved strid mot irregulære styrker kan prinsipper hentet

fra *manøvermetoden* likevel være effektive på lavere nivåer. Forsvaret vil også kunne anvende prinsipper fra *den stabiliserende metoden*, primært for å beskytte sivilbefolkningen og eget operasjonsområde, samt for å gjøre det mulig for sivile aktører å operere i området.

Strid mot regulære styrker

0231. Strid mot regulære styrker er oftest strid mot andre staters styrker og i samsvar med det tradisjonelle bildet av militær kamp, beskrevet i militærteori og doktriner. Strid mot regulære styrker karakteriseres av høyt voldsnivå og vil ofte gjennomføres i en mer begrenset tidsperiode enn stabiliseringsoperasjoner og operasjoner mot irregulære styrker.

0232. Strid mot regulære styrker vil ofte forekomme i en innledende fase av en kampanje, som på et senere tidspunkt går over i stabiliseringsoperasjoner eller strid mot irregulære styrker. Det er viktig å være klar over at det ofte vil være en uklar grense mellom strid mot regulære styrker på den ene side og strid mot irregulære styrker på den annen. Strid mot regulære og irregulære styrker kan også gjennomføres parallelt.

0233. Effektiv gjennomføring av strid mot regulære styrker krever evne til fellesoperasjoner i multinasjonale miljøer. Slike operasjoner gjennomføres som oftest ved kombinasjon av *manøver-* og *utmattelsesmetoden*, med hovedvekt på førstnevnte. Den stabiliserende metoden kan ved behov anvendes for å beskytte egne eller allierte styrker, eller en tredje part.

Forsvarets rasjonale

0234. Til sammen tilsier operasjoner innenlands og utenlands at Forsvaret i dag må kunne forberede og gjennomføre operasjoner over hele konfliktspekteret. Forsvaret er således avhengig av evner på en rekke områder for å lykkes med sine operasjoner. Det er imidlertid evnen til å føre væpnet strid i høyintensitetskonflikter som er Forsvarets hovedrasjonale, noe som stiller spesielle krav til robusthet og evne til gjennomføring av fellesoperasjoner. Dette må ligge til grunn for den videre utviklingen av Forsvaret.

Helhetlig tilnærming til komplekse konflikter

0235. Forutsetningen for en varig fred er at de bakenforliggende årsakene til konflikt blir håndtert. Operasjoner vil i dag ofte handle om innledningsvis å stoppe volden og bekjempe sykdommer, sult og fattigdom. Deretter vil det være viktig å avvæpne stridende grupper og legge forholdene til rette for en fredelig samsfunnsutvikling. På bakgrunn av dette vil militære virkemidler ofte ha en begrenset rolle, først og fremst gjennom å skape sikkerhet, slik at det blir mulig å sette inn andre virkemidler.

0236. Ambisjonen internasjonalt er i dag å knytte militære og sivile virkemidler tettere sammen. Innenfor FN-systemet og i EU-sammenheng brukes ofte begrepet *integreerte operasjoner*, i Storbritannia refereres det ofte til *Comprehensive Approach to Operations*, og i NATO brukes begrepet *Effects Based Approach to*

Operations (kapittel 4). Selv om innholdet i disse begrepene varierer noe, er de alle baserte på en erkjennelse av at håndtering av komplekse konflikter ofte krever samordning av diplomatiske, økonomiske og militære virkemidler. Det vil i mange tilfeller også være nødvendig med koordinering mellom ulike stater, organisasjoner og andre aktører. Et tilsvarende helhetlig syn på konflikthåndtering står sentralt innenfor *effekttenkningen* i *Forsvarets operative grunnlag* (kapittel 3).

Operasjoners politiske ramme

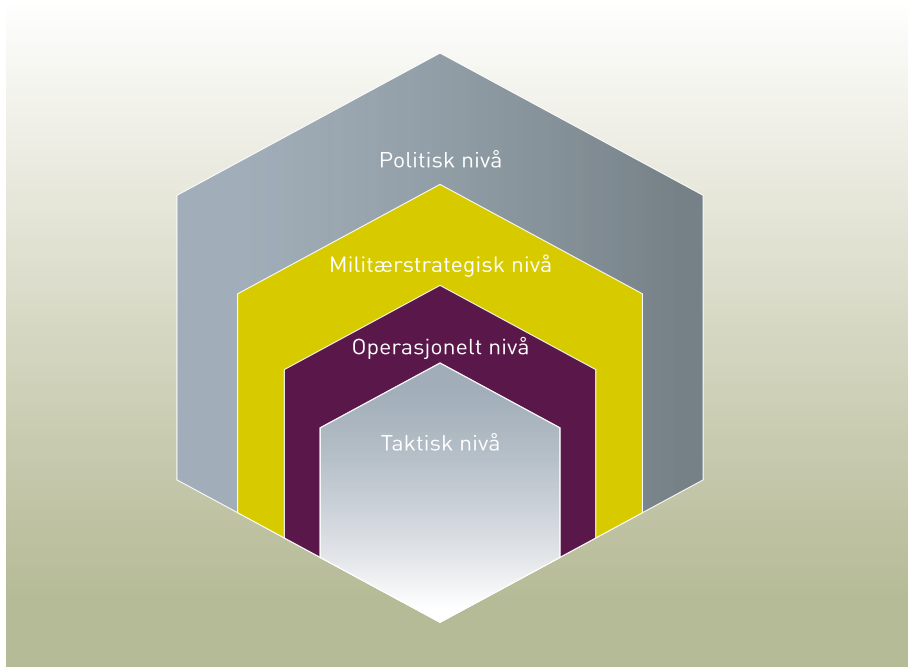
Vi ser at krigen ikke bare er en politisk handling, men et virkelig politisk instrument, en fortsettelse av den politiske dialogen, en gjennomføring av denne med andre midler. Det eiendommelige med krigen er disse midlenes spesielle karakteristika.

Carl von Clausewitz

0237. Anvendelse av militær makt er politikk, og de politiske målsettingene er alltid overgripende for en militær operasjon eller kampanje. Den politiske rammen har både en nasjonal og en internasjonal dimensjon. Nasjonalt utformes de politiske målsettingene ved avveininger mellom en rekke ulike hensyn, som hjemlig opinion, opposisjon og media. Internasjonalt, under gjennomføring av multi-nasjonale operasjoner, skal flere nasjoners interesser og målsettinger ivaretas, noe som innebærer at målene som gis for maktanvendelsen ofte er preget av kompromisser.

0238. Det er vanlig å operere med fire nivåer: det *politiske*, det *militærstrategiske*, det *operasjonelle* og det *taktiske* nivå. Figur 2.4 viser sammenhengen mellom de ulike operasjonsnivåene. Det politiske nivå griper over alle andre. Det innebærer blant annet at hver enkelt handling, helt ned på det taktiske nivå, må være i harmoni med de overordnede politiske målsettingene.

Figur 2.4, OPERASJONSNIVÅENE, HELHET OG POLITISK KONTROLL

HVORFOR FIRE NIVÅER?

Inndelingen i fire nivåer ble utviklet i mellomkrigstiden, og denne nivåinndelingen sto sentralt i operasjonene under annen verdenskrig. Behovet for å samordne krigsinnsatsen på de forskjellige fronter og frontavsnitt opp mot de militærstrategiske målsettingene forutsatte et bindeledd mellom det strategiske og det taktiske nivå. Etableringen av et såkalt *operational level of war* var en forutsetning for at det strategiske nivå overhodet skulle være i stand til å lede stadig større og mer komplekse operasjoner på flere fronter. Det var igjen en forutsetning for at en forent krigsledelse (politisk og militær) kunne arbeide frem mot et felles strategisk mål (først tysk, dernest japansk kapitulasjon). Denne nivåstrukturen ble videreført ved etableringen av NATOs militære kommandostruktur i begynnelsen av 1950-årene og ligger fremdeles til grunn for den. I 1980-årene ble det operasjonelle nivå, slik vi kjenner det i dag, utviklet i USA og NATO-landene.

0239. En konsekvens av dagens komplekse sikkerhetspolitiske bilde og konflikt-spekteret med ofte uklare grenser mellom fred, krise og væpnet konflikt, er at det finnes et innslag av politisk kontroll på samtlige nivåer i en militær operasjon. Informasjonsteknologien gir økt mulighet for politisk og militærstrategisk kontroll, og innebærer også at enkelthandlinger i konfliktområdet raskt kan kringkastes over hele verden og få store konsekvenser på mange plan. Dessuten opererer Norge som oftest sammen med ulike koalisjonspartnere der mange politiske, historiske og kulturelle forhold spiller inn på alle beslutningsnivåer. Til dels som en konsekvens av disse forholdene er deler av militærstrategisk nivå (forsvarssjefen og hans strategiske funksjoner) integrert i Forsvarsdepartementet.

NIVÅ:	ANSVARSRÅDE:	ORGANISASJON:
Politiskstrategisk	Utformer og angir de politiske målsettingene, gir rammer og tildeler ressurser. Samordner sivile og militære virkemidler.	Norge: Regjeringen NATO: North Atlantic Council (NAC)
Militærstrategisk	Produserer relevante stridskrefter. Gir fagmilitære råd til politisk nivå. Samordner alle militære virkemidler, ivaretar samarbeid med sivile myndigheter og organisasjoner sentralt.	Norge: Forsvarssjefen NATO: Supreme HQ Allied Powers Europe (SHAPE)
Operasjonelt	Utgjør bindeleddet mellom politisk/militærstrategisk nivå og taktisk nivå. Operasjonaliserer politiske mål til gjennomførbare planer og operasjoner.	Norge: Fellesoperativt hovedkvarter (FOHK) NATO: Joint Forces Command (JFC)
Taktisk	Løser konkrete, taktiske oppgaver i tilknytning til de operasjonelle målene.	Norge: Taktiske staber NATO: Component Commands

FIGUR 2.5, NIVÅENE MED TILHØRENDE NASJONALE OG ALLIERTE INSTITUSJONER

0240. De ofte uklare grensene mellom nivåene kan i praksis medføre at militære innsatser knyttes tettere opp til det politiske nivået enn tidligere. Dette kan føre til at det operasjonelle nivået får en mindre sentral rolle i forberedelser og gjennomføring. I enkelte situasjoner, spesielt politisk sensitive situasjoner som utvikler seg hurtig, vil det ikke alltid være hensiktsmessig med mange nivåer, og politisk ledelse kan ha et sterkt behov for førstehåndsinformasjon og mer direkte kontroll over situasjonen. Imidlertid er det viktig å være klar over at operasjonelt nivå er alene om kompetansen og kapasiteten som kreves for å forberede og gjennomføre større fellesoperasjoner.

Operasjoners rettslige ramme

0241. *Folkerett* er en samlebetegnelse for den delen av retten som regulerer mellomstatlige forhold i fred og væpnet konflikt. Folkeretten omfatter *fredens folkerett*, *konfliktforebyggende folkerett* og *krigens folkerett*. Den moderne folkeretten omfatter også regler relatert til enkelte internasjonale organisasjoner, individer og ikke-statlige aktører. Internasjonale menneskerettigheter er en del av folkeretten, og de mest grunnleggende menneskerettighetsgarantiene kan ikke fravikes av statene ved væpnede konflikter. Fredens folkerett omfatter blant annet havrett, regler for grensedragning til lands, regler for diplomatiske forbindelser og avtaler knyttet til internasjonal økonomi og handel.

0242. Konfliktforebyggende folkerett (*jus contra bellum*) omfatter blant annet nedrustningsavtaler og FN-pakten, herunder selvforsvarsretten (*jus ad bellum*) som regulerer når det er legalt å gå til krig. Krigens folkerett (*jus in bello*) regulerer hva partene i en væpnet konflikt kan foreta seg, herunder hvilke virkemidler som kan anvendes. Bruk av norske styrker og norske soldaters opptreden i militære operasjoner er videre regulert ved norsk lov, som i enkelte tilfeller kan innebære ytterligere grensesetting innenfor gjeldende folkerett og menneskerettigheter.

Jus ad bellum – retten til bruk av væpnet makt

0243. FN-paktens artikkel 2.4 forbyr stater å true med eller bruke militær makt overfor andre stater. Dette maktforbudet er senere presisert i FNs erklæring om folkerettslige prinsipper for vennskapelige forbindelser og samarbeid mellom stater. Maktforbudet omfatter blant annet angrepskrig, militær okkupasjon og det å anvende makt for å løse internasjonale tvister.

0244. FN-pakten beskriver to unntak fra maktforbudet: For det første retten til å anvende militær makt i selvforsvar dersom en utsettes for et væpnet angrep (FN-paktens artikkel 51), og for det andre hvis det foreligger et mandat fra Sikkerhetsrådet (FN-paktens kapittel VII). I tillegg vil det ikke være i strid med FN-paktens system å bruke makt på annen stats territorium dersom sistnevnte stat samtykker.

0245. Retten til å anvende militær makt i selvforsvar gjelder kun ved væpnet angrep og begrenses av *nødvendighetsprinsippet*, *proporsjonalitetsprinsippet* og prinsippet om *umiddelbarhet*. Et angrep kan klassifiseres som væpnet i henhold til artikkel 51 dersom angrepet er av et visst omfang, både i frekvens og nivå. Mindre grensekrenkelsener og enkeltepisoder vil som regel ikke være av et slikt omfang at de kan klassifiseres som væpnet angrep i henhold til FN-pakten. FN-pakten hindrer imidlertid ikke stater i å hevde sitt territorium med militære midler, for eksempel ved grensekrenkelsener, så lenge anvendelsen av militær makt ikke

rettes mot en annen stats territoriale integritet, politiske uavhengighet eller på annen måte er uforenlig med FNs formål.

Jus in bello – krigens regler

0246. *Krigens regler* omfatter folkerettslige regler ved *interstatlige* og *intrastatlige* væpnede konflikter. Formålet med krigens regler er å redusere overgrep og menneskelig lidelse blant soldater og sivile samt unødig materiell ødeleggelse. Hoveddelen av krigens regler er i utgangspunktet knyttet til mellomstatlige væpnede konflikter, mens et begrenset antall traktater behandler væpnede konflikter innenfor en stat. I dag må det tas hensyn til at svært mange væpnede konflikter er *intrastatlige*, der minst en av partene er en ikke-statlig aktør. Dette har medført at de regler og begrensninger som gjelder mellom stater, i større grad anses som sedvanerettslig grunnlag også for regler for konflikter innenfor en stat.

0247. Krigens regler bygger på noen allmenne prinsipper. De viktigste er:

- *Proporsjonalitetsprinsippet*: Det er forbudt å gjennomføre angrep som må antas å forårsake sivile skader som vil være for omfattende sett i forhold til den forventede, konkrete og direkte militære fordelene av angrepet.
- *Forsiktighetsprinsippet*: Det skal utvises forsiktighet for å minimalisere tap av sivile og sivil eiendom (dette følger i forlengelsen av proporsjonalitetsprinsippet).
- *Distinksjonsprinsippet*: Det skal skilles mellom sivile og militære, mellom kombattanter og ikke-kombattanter og mellom sivile og militære objekter.
- *Nødvendighetsprinsippet*: Det er en betingelse for bruk av militær makt at det er nødvendig ut fra militære hensyn.
- *Humanitetsprinsippet*: Selv ikke militær nødvendighet kan begrunne ubegrenset menneskelig lidelse. Det er også et krav at syke og sårede som er i ens varetekt, skal behandles.

Martensklausulen slår fast at kravet til humanitet skal gjelde i tilfeller der det mangler folkerettslige regler.

KRIGENS REGLER

Den mest kjente samlingen av regler som regulerer krigføringen (*jus in bello*), er *Genèvekonvensjonene* med tilleggsprotokoller. *Martensklausulen* er en tolkningsregel som finnes i *Haagkonvensjonen*.

0248. Krigens regler tar ikke stilling til om en væpnet konflikt er lovlig eller ikke. Reglene er heller ikke innrettet mot å påvirke konfliktens utfall. Det at en part har rett til å ty til makt ut fra FN-pakten, gir ikke denne parten rett til å bryte krigens regler. Det å følge krigens regler kan heller ikke brukes til å legalisere en angrepshandling eller annen maktanvendelse som i utgangspunktet er uforen-

lig med FNs målsetting. Hensikten med krigens regler er å sikre at maktanvendelsen er rettet mot mål av militær betydning, og ikke mot personer, steder og objekter uten slik betydning.

Menneskerettighetene

0249. Menneskerettighetene er nedfelt i internasjonale traktater, blant annet i *Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen*. Grunnleggende menneskerettigheter er retten til liv, forbud mot tortur og annen grusom og fornedrende behandling samt forbud mot vilkårlig frihetsberøvelse.

0250. Menneskerettighetene begrenser staters rett til å utøve makt over enkeltindivider i fred, krise og væpnet konflikt. Enkelte av rettighetene er ufravikelige, selv i ekstreme situasjoner som kan inntreffe under væpnede konflikter. I løpet av de senere år har menneskerettighetene fått en sterk stilling ved siden av *suverenitetsprinsippet* (staters selvbestemmelsesrettigheter). Dette har blant annet ført til økt politisk internasjonal press for og økt villighet til å intervensere i stater hvor det har foregått alvorlige krenkelser av menneskerettighetene. Grove brudd på menneskerettighetene er et internasjonalt problem, og dette har vært brukt som begrunnelse for militær intervensjon, for eksempel som foranledning til Kosovokrigen i 1999.

Forsvarets opplæring i menneskerettigheter og krigens folkerett

0251. Forsvarets personell skal gjennom utdanning og trening tilegne seg kunnskap om og innsikt i menneskerettigheter og krigens folkerett. Dette er viktig for å gjøre Forsvaret i stand til å håndtere ulike situasjoner under en operasjon, uten at unødig lidelse oppstår. Opplæringen skal differensieres og tilpasses i henhold til hvilke funksjoner den enkelte har. *Forsvarssjefens soldatregler av 14. januar 2005* oppsummerer noen av de mest sentrale reglene. NATOs regelverk (*STANAG 2449*) forplikter alle deltakernasjoner i internasjonale operasjoner til å gi sitt personell slik opplæring.

DE 10 SOLDATREGLENE

Fastsatt av Forsvarssjefen, 14 januar 2005

1. Angrip bare militære mål. I tillegg til væpnede styrker er militære mål også objekter som ut fra art, plassering, formål eller bruk gir et effektivt bidrag til militære aksjoner.
2. Sivile personer og objekter skal ikke angripes, men respekteres og så langt mulig beskyttes mot farer som oppstår av militære aksjoner. Plyndring er forbudt.
3. Vilkårlige angrep er forbudt.
4. Du skal ikke gjennomføre angrep som kan føre til tilfeldige tap/skader på sivile personer/objekter som vil være for omfattende i forhold til den forventede konkrete og direkte militære fordel.
5. Du skal ikke angripe kampdyktige, syke, sårede, skipbrudne og personell som redder seg ut av havarerende luftfartøy, men respektere og beskytte dem.
6. Personell, transporter og objekter som er merket med internasjonale beskyttelsestegn skal ikke angripes, men respekteres og beskyttes.
7. Misbruk av beskyttelsestegn og fingering av status som beskyttet person er forbudt (svik). Du kan bekjempe fienden ved å benytte krigslist (misvisende opplysninger, kamuflasje mv).
8. Fiender som overgir seg eller på annen måte tas til fange skal behandles human og beskyttes. De skal avvæpnes og overlates til overordnede. Mishandling og fysiske overgrep må ikke finne sted.
9. Som krigsfange har du rett til å beholde personlig beskyttelsesutstyr, bekledning og uniform, identitetspapirer og –merker, samt personlige eiendeler. Du skal bare oppgi navn, grad og fødselsnummer.
10. Gjør ditt beste for å avverge brudd på krigens lover. Adlyd ikke ordre som krenker krigens lover. Rapportert overtredelser til overordnede.

INTERNASJONALE BESKYTTELSESTEGN

Militære og sivile sanitetsenheter (personell, kjøretøy, bygninger mv), geistlige	eller
Sanitets- og sikkerhetssoner	
Kulturelle bygninger eller gjenstander	
Sivilforsvar	
Parlamentarflagg	
Anlegg med farlige krefter (demninger, diker og kjernekraftverk)	
Krigsfangeleir	PW eller PG
Interneringsleir	IC

Figur 2.6, FORSVARSSJEFENS SOLDATREGLER AV 14. JANUAR 2005.

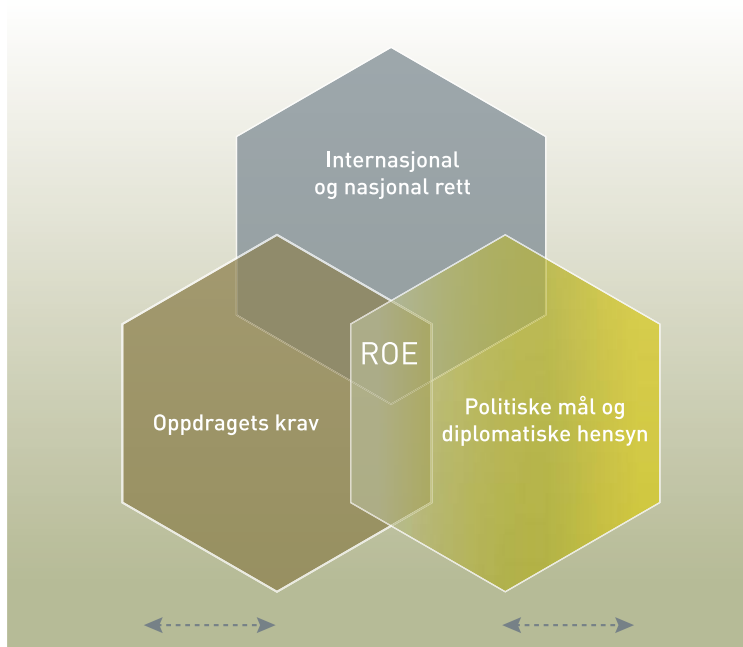
RØDE KRYSTALL

Etter at Forsvarssjefens soldatregler ble utgitt har *Røde Kors* og *Røde Halvmåne* blitt komplettert med *Røde Krystall* som beskyttelsestegn for militære og sivile sanitetsenheter.

Engasjementsregler (ROE)

O252. Engasjementsregler (*Rules of Engagement, ROE*) er direktiver som angir tillatelser og begrensninger for militære styrkers maktbruk. ROE brukes i alle typer operasjoner nasjonalt og internasjonalt. De utarbeides på operasjonelt eller militærstrategisk nivå og godkjennes av politisk nivå. Innenfor NATO godkjennes de av de politiske myndighetene *NAC/DPC (North Atlantic Council/Defence Planning Committee)*, og i Norge godkjennes de av Forsvarsdepartementet.

Figur 2.7, FORHOLD SOM STYRER UTFORMINGEN AV ENGASJEMENTSREGLER

O253. Et mandat, ofte i form av en resolusjon fra FNs sikkerhetsråd, utgjør grunnlaget for utformingen av ROEer. En slik resolusjon vil normalt være basert på et kompromiss, og den vil derfor ofte være mindre konkret formulert enn hva en militær sjef ville foretrukket. Resolusjoner må derfor tolkes, og i mange tilfeller er det en utfordring å sørge for at ROEene gir størst mulig fleksibilitet for styrken, uten at styrken kan sies å ha misforstått FNs intensjoner og feiltolket sitt mandat.

O254. Engasjementsregler skal alltid være gitt av en kompetent myndighet. De utformes ved at tre forhold veies mot hverandre: *Militært* er det viktig at styrken har mandat og robusthet til å kunne avskrekke og møte en eventuell eskalering. *Politisk* er det viktig at det ikke benyttes makt som strider mot de politiske intensjonene, og at det ikke benyttes grader eller typer av makt som er politisk uakseptable. *Rettslig* er det viktig at den makt og de prosedyrer som er anvist ikke strider mot internasio-

nal rett, og at den maktbruk som autoriseres er forankret i det som er gjeldende rett hos de nasjoner som deltar i en eventuell multinasjonal styrke. Engasjementsreglene kan endres under operasjonens gang.

0255. Sjefen som gir et oppdrag er ansvarlig for at de som får oppdraget har de gjeldende engasjementsreglene. En underordnet skal aldri måtte oppleve at mangelfulle eller uklart formulerte engasjementsregler sår tvil om hvilke regler som faktisk gjelder. Engasjementsregler delegeres nedover i organisasjonen i form av ordrer. Engasjementsregler anses som *implementerte* når de er gjort kjent på individnivå innenfor en avdeling, og det også er gjennomført trening i prosedyrene som beskrives i de aktuelle engasjementsreglene.

0256. På individnivå utgis engasjementsregler ofte i form av *soldatkort* med beskrivelser av prosedyrene som gjelder under gjennomføringen av et oppdrag. Soldatkortene skal være forståelige og gi utvetydige anvisninger for maktanvendelse: hvilke prosedyrer som skal følges og hvilke begrensninger som gjelder for selve maktanvendelsen i ulike situasjoner.

kortene skal være forståelige og gi utvetydige anvisninger for maktanvendelse: hvilke prosedyrer som skal følges og hvilke begrensninger som gjelder for selve maktanvendelsen i ulike situasjoner.

0257. I dagens operasjonsmiljøer vil det ofte oppstå situasjoner hvor engasjementsregler og forhåndsdefinerte prosedyrer kan være utilstrekkelige. Da må den enkelte bruke sin personlige dømmekraft, noe som er et av fundamentene for den militære profesjonen (se

kapittel 6). Det er derfor svært viktig at den enkelte har en god situasjonsforståelse og er kjent med de overordnede målsettingene for operasjonen.

0258. ENGASJEMENTSREGLER BEGRENSE ALDRI RETTEN TIL SELVFORSVAR

Enkeltindivider og avdelinger har rett til å forsvare seg mot en angriper eller et umiddelbart forestående angrep. Dette styres av folkerettslige prinsipper og nasjonale lover og begrenses aldri av engasjementsregler. Selvforsvar er bruk av nødvendig og proporsjonal makt, også dødelig makt, for å beskytte seg.

0259. I multinasjonale operasjoner skal alle styrker under samme kommando prinsipielt være bundet av enhetlige engasjementsregler, slik tilfellet alltid vil være i en nasjonal operasjon. Samtidig vil det fra politisk nivå kunne legges inn begrensninger på eget lands styrkebidrag også i en multinasjonal ramme. De enkelte land kan også pålegge egne styrker spesielle nasjonale regler som ikke er knyttet til ROEene, såkalte *caveats*. Dette vil ofte være begrensninger som er nødvendige på grunn av politiske hensyn, mangelfullt utstyr eller utilstrekkelig trening.

0260. Hvis intet annet er bestemt, skal norske avdelinger under NATO-kommando følge de engasjementsregler som er fastsatt av NATO for operasjonen og implementert av styrkesjefen. Prinsipper for håndtering av ROE innenfor NATO er beskrevet i MC 362/1, *Rules of Engagement*. I tilfeller der nasjonale engasjementsregler er fastsatt for en avdeling under NATO-kommando, er det de nasjonale reglene som gjelder.

Operasjonsmiljøet

0261. Operasjonsmiljøet er alt det som omgir en militær operasjon. Dette kan deles inn i to kategorier: *fysisk miljø* og *aktører*. Fysisk miljø er forhold som geografi, klima og infrastruktur. Aktørene er de fiendtlige styrker, sivile organisasjoner, enkeltaktører, lokalbefolkning og representanter fra media som Forsvarets personell står overfor i en operasjon.

Fysisk miljø

0262. Norske styrker har sine primære operasjonsområder i Norge og tilstøtende havområder. Solid evne til å håndtere ekstremt klima og tilsvarende geografi innelands, særlig i nordområdene, er derfor dimensjonerende for trening og utrustning. Forsvarets deltakelse i internasjonale operasjoner innebærer imidlertid at Forsvaret også må ha utrustning og være trent for jungel- og ørkenforhold.

0263. Norges sivile infrastruktur er godt utbygd og velfungerende. Selv om deler av denne vil kunne slås ut og forstyrres ved et anslag mot norsk territorium, gjør summen av militære og sivile kapasiteter det ressurskrevende for en eventuell motstander å hindre Forsvarets bruk av den hjemlige infrastrukturen. I krigsherjede områder kan infrastrukturen i større eller mindre grad være ødelagt. Militære avdelinger som deployeres til slike områder, vil ofte trenge solid logistikkstøtte for å operere inntil lokal infrastruktur er tilstrekkelig gjenoppbygd. Dersom den generelle strukturen i operasjonsområdet er svært ødelagt, vil det ofte kreve at militære ressurser brukes til gjenoppbygging, spesielt dersom sikkerhetssituasjonen gjør sivil innsats utsatt for angrep.

0264. Urbanisering er et fellestrekk ved bosettingsmønstret i store deler av verden. Militære styrker har i økende grad måttet forholde seg til operasjoner i

bebygde områder. Byer er ofte viktige for å sikre infrastruktur, samfunnsutvikling og støtte fra lokalbefolkningen. Irregulære styrker ser ofte byer som attraktive operasjonsområder. Her har de gode muligheter for å skjule seg, samtidig som ressurstilgangen og etterforsyningen er god. Storbyer kjennetegnes av uoversiktlige landskap med menneskeskapt struktur av ulik størrelse og form. Storbystrukturer dekker store områder, går flere etasjer under bakken og flere titalls etasjer over bakken. Tykke gulv, vegger og tak av

armert betong gir gode muligheter for dekning. Et stort innslag av sivilbefolkning gjør at regulære stridsoperasjoner blir meget kompliserte, ut fra både tekniske, folkerettslige og moralske hensyn.

Aktører

0265. I operasjonsområdet opptrer en rekke ulike aktører: fiendtlige og ikke-fiendtlige, militære og sivile. I det følgende beskrives *regulære* og *irregulære styrker* samt andre aktører som *lokalbefolkning*, *hjelpeorganisasjoner*, *private kommersielle foretak* og *media*.

Regulære styrker

0266. *Regulære styrker* er i utgangspunkt under statlig kontroll, inngår eventuelt i en allianse, og kan bestå av tradisjonelle land-, sjø- og luftstyrker. Ledelsesstrukturen er ofte tradisjonell og hierarkisk. En slik motstander vil ha kompetanse til å gjennomføre koordinert bruk av sine komponenter. Operasjonene kan støttes med spesialstyrker og informasjonsoperasjoner. En spredning av relativt rimelig og lett tilgjengelig rakett- og missilteknologi gjør at kryssermissiler og kort- til mellomdistanseraketter med kjemiske eller biologiske stridsoder kan utgjøre en trussel. En regulær motstander kan endre operasjonsmodus dersom hans opprinnelige måte å operere på ikke fører frem, og gå fra regulære operasjoner til geriljaoperasjoner.

0267. En *svekket regulær styrke* er under kontroll av en stat eller en sterk krigsherre og kan bestå av mindre taktiske landstyrker og mindre sjø- og luftfartøy. I tillegg kan den ofte omfatte irregulære land- og sjøstyrker med redusert stridsverdi. Styrken vil ofte operere uten direkte samvirke mellom komponentene, men vil kunne ha stor fordel av lokalkunnskap og evne til å utnytte lokal infrastruktur. Rakett- og kanonluftvern, og land-til-sjømissiler, vil kunne anvendes mot sjø- og luftplattformer. Sivil informasjonsinfrastruktur vil kunne brukes til informasjonsoperasjoner. En svekket regulær styrke vil kunne utnytte vanskelig tilgjengelig terreng, bylandskap og sivilbefolkning for skjul og logistikk.

Irregulære styrker

0268. Irregulære styrker står oftest under ikke-statlig kontroll og kan eksempelvis omfatte militsgrupper, opprørsbevegelser, terrorister og kriminelle grupper. Felles for irregulære styrker er ofte at de ønsker makt og innflytelse i konfliktområdet, basert på politiske interesser, etnisk eller religiøs tilhørighet eller rent økonomiske interesser.

0269. Irregulære styrker er sjeldent uniformerte og dermed vanskelige å skille fra lokalbefolkningen. De er ofte basert på cellestrukturer og nettverksorganisering med desentralisert ledelse. De utnytter gjerne sivil infrastruktur som mobiltelefoni og Internett til kommunikasjon. De bruker ukonvensjonelle metoder, opererer bare unntaksvis i større grupper, og de vil søke å unngå direkte trefninger med regulære kamphenheter. De kan med bærbare luftvernraketter og kanonluftvern true luftrommet, og ved bruk av sabotasje mot havner og flyplasser kan de true andre parters handlefrihet i luften og til sjøs. De vil også kunne drive informasjonsoperasjoner. Irregulære styrker kan defineres som kombattanter, blant annet dersom vilkårene i 1. tilleggsprotokoll til Genèvekonvensjonene, artikkel 43, er oppfylt. Dersom de ikke er definert som lovlige kombattanter, vil de fremstå som sivile som tar aktivt del i en væpnet konflikt og kan dermed likevel gjøres til direkte mål for militære operasjoner.

0270. En *opprørsbevegelse* er en organisert styrke som søker makt sentralt eller regionalt. Opprørsbevegelser er den type irregulære styrker som oftest er best organisert, og vil kunne representere den største utfordringen for norske styrker. Bekjempelsen av en opprørsbevegelse kan ikke isoleres som et lokalt eller regionalt problem, men forholdet mellom ulike opprørsbevegelser, deres strategier og eventuelle eksterne støttespillere må også tas med i betraktning.

COUNTER INSURGENCY OPERATIONS

NATO benevner operasjoner mot opprørsbevegelser som *Counter Insurgency Operations (COIN)*. Slike operasjoner kombinerer militære, diplomatiske og økonomiske virkemidler som er innrettet mot å bekjempe bevegelsen, dens eksterne støtte og støtte fra lokalbefolkningen.

0271. En opprørsbevegelse vil forsøke å nå sine mål ved metoder som undergraving, propaganda, infiltrasjon eller vold, herunder væpnet strid. Innsatsen kan være rettet mot lokalbefolkningen for å vinne eller tiltvinge seg støtte, eller mot andre parter i konflikten. Den kan også være rettet mot internasjonale sivile aktører, eller direkte mot stabiliseringsstyrken, for å tiltrekke seg oppmerksomhet eller skape internasjonal splittelse. Effektive opprørsbevegelser vil tilpasse metoder og taktikk til omgivelsene og være avhengige av:

- støtte i lokalbefolkningen,
- et enhetlig og tydelig lederskap,
- en sammenhengende og sterk organisasjon og en klar felles visjon,
- ekstern støtte i form av ressurser eller fristeder for rekruttering og trening,
- evne til selv å danne konvensjonelle enheter og eventuelt operere sammen med konvensjonelle styrker fra støttende eller allierte organisasjoner.

0272. *Terrorister og kriminelle grupper* har sjeldent kapasitet til å operere i militære formasjoner. Ideologi, visjoner og målsettinger kan ha et globalt tilsnitt, selv om innsatsen i seg selv er regional eller lokal. Deres strategi kan gå ut på å kombinere innsatser i konfliktområdet med direkte angrep mot stater de definerer som motstandere. Gruppene vil fortrinnsvis operere “under jorden”, men kan provoseres til overfall og terroranslag dersom deres primærvirksomhet trues. De opererer ofte blant sivilbefolkningen og utnytter byer og sivil infrastruktur for operasjoner og anslag. Målgrupper er da gjerne myke mål, altså sivile eller lett bevæpnede militære enheter. Generelt må sivile som benytter terror for å nå sine mål anses som *kriminelle*. I folkeretten er denne kategorien ikke tildelt rettigheter og forpliktelser, annet enn som enkeltindivider. Politiet har hovedansvaret for kriminalitetsbekjempelse, men dersom terrorister eller kriminelle tar aktivt del i en væp-

net konflikt, kan de være lovlige mål for militære operasjoner selv om de ikke er kombattanter. Dette vil i så fall normalt fremgå av engasjementsreglene.

KONFLIKTENTREPRENØRER

Et kjennetegn ved de væpnede konfliktene som har dominert det internasjonale bildet siden 1990, er såkalte *konfliktentreprenører*. De lever av kriger og konflikter og får sin makt og rikdom gjennom å utnytte det anarki og den manglende styring som kjennetegner en væpnet konflikt. De er således ikke interesserte i snarlige avgjørelser, men arbeider gjerne for at kriger og konflikter skal vare så lenge som mulig. Konfliktentreprenører vil ofte unngå å møte en militær styrke direkte. Deres strategi vil heller være å unngå å tape på lang sikt. Det internasjonale samfunn har begrenset tålmodighet og utholdenhet, og nye, mer prekære situasjoner vil før eller senere komme på den internasjonale dagsorden.

Lokalbefolkning

0273. I væpnede konflikter skal sivile ikke være mål for militære angrep, og lokalbefolkningen i operasjonsområdet skal beskyttes. Erfaring viser imidlertid at det nesten alltid er lokalbefolkningen som rammes hardest. Krig og konflikt har ofte skapt en meget vanskelig livssituasjon for befolkningen i konfliktområdet. Menneskene er ofte preget av stress forårsaket av sykdommer og tap av familiemedlemmer, inntekt og hjem. I slike situasjoner kan det som i våre øyne er små hendelser få store konsekvenser og blant annet gi seg utslag i aggresjon, oppløp og voldelige ytringer.

0274. Mennesker som opplever stress og manglende trygghet, vil naturlig nok ønske seg en rask forbedring av situasjonen. Dette vil medføre at det ofte er grobunn for populisme, at karismatiske lederskikkelser lett kan få stor oppslutning, eller at parter i konflikten som lover rask forbedring av lokalbefolkningens livssituasjon, vil kunne vinne støtte. Håndtering av lokalbefolkningen krever en generell innsikt i hvordan menneskelige relasjoner påvirkes av stress, og en spesifikk forståelse av kultur og tradisjoner i det aktuelle området.

Hjelpeorganisasjoner

0275. Internasjonale organisasjoner (IO) som opererer i konfliktområder, er en stor og variert gruppe, men kan grovt sett deles inn i ikke-statlige organisasjoner (NGOer) og organisasjoner med statlig tilknytning. Felles for mange av disse organisasjonene er at de arbeider ut fra prinsippene *humanitet*, *upartiskhet* og *nøytralitet*. Humanitet innebærer å stoppe menneskelig lidelse. Upartiskhet innebærer at alle individer, uavhengig av kjønn, etnisitet og religion, har rett til støtte, og at prioritering av støtte baseres på behov. Nøytralitet innebærer å unnlate å ta parti for eller mot noen side i konflikten.

0276. En militær styrke er avhengig av et godt samarbeid med hjelpeorganisasjoner for å lykkes i en operasjon. (I *integreerte operasjoner* er et slikt samarbeid en forutsetning). Et slikt samarbeid krever kunnskap om hverandre, dialog og gjensidig respekt for de ulike mandater, identiteter, prioriteringer, tidsperspektiver og organisasjonskulturer som militære organisasjoner og hjelpeorganisasjoner representerer.

INTERNASJONALE ORGANISASJONER

Internasjonale organisasjoner med statlig tilknytning har sitt utspring i beslutninger fattet på mellomstatlig nivå og finansieres og drives ofte gjennom FN. Eksempler på slike organisasjoner er UNHCR (*The United Nations High Commissioner for Refugees*) og UNHCHR (*The Office of the High Commissioner for Human Rights*), eller OCHR (*Office for the Coordination of Human Rights*) og UNICEF (*United Nations International Children's Emergency Fund*). Disse og liknende organisasjoner er innrettet mot å lindre menneskelig lidelse.

Røde Kors og *Røde Halvmåne* står i en særstilling sammenliknet med andre hjelpeorganisasjoner. De har sitt opphav i privat initiativ, samtidig som de har fått sin rolle og status beskrevet i Genèvekonvensjonene og tilleggsprotokollene. De er anerkjente som upartiske og uavhengige organisasjoner som på humanitært grunnlag arbeider for å beskytte liv og støtte mennesker som rammes av væpnede konflikter. De driver i tillegg kontroll med hvordan partene i en konflikt håndterer og utveksler krigsfanger.

Ikke-statlige organisasjoner (*Non-Governmental Organizations, NGOer*) er frivillige organisasjoner. De skiller seg fra organisasjoner med statlig tilknytning ved at de selv utformer sine programmer og oppdrag. NGO er et svært vidt begrep som omfatter alt fra store internasjonale organisasjoner og organisasjoner knyttet til trossamfunn (i Norge har misjonsorganisasjonene tradisjonelt hatt en sentral plass), til mindre, regionale

eller lokale organisasjoner som driver hjelpearbeid innenfor ulike områder. Noen eksempler på NGOer er *Leger Uten Grenser*, *Amnesty International* og *Kirkens Nødhjelp*.

Private kommersielle foretak

0277. Private kommersielle foretak er et vanlig innslag i mange av de operasjonsområdene som er aktuelle for det norske forsvaret. Generelt arbeider ikke disse foretakene og deres ansatte ut fra mandater eller humanitære interesser, men ut fra økonomiske drivkrefter. Ut over denne fellesnevneren er dette en meget vid kategori. Den spenner fra multinasjonale selskaper til lokale enmannsforetak. I en gjenoppbygningsfase vil private kommersielle foretak blant annet ha en rolle når det gjelder å skape arbeidsplasser og på sikt et fungerende samfunn.

PRIVATE MILITÆRE FORETAK

Private militære foretak kan deles inn i tre kategorier: de som leverer rene militære tjenester, de som leverer støtte til ordinære militære operasjoner, og de som leverer konsulenttjenester til ordinære militære organisasjoner.

Bruk av leiesoldater er forbudt, mens bruk av sivile kontraktører er tillatt. Leverandører av rene militære tjenester tilbyr ofte vakt- og sikringstjenester, noe som reiser folkerettslige utfordringer. Leverandører av rene militære tjenester rekrutterer gjerne tidligere elitesoldater gjennom svært gode lønns- og forsikringsvilkår. Eksempler her er firmaet *Executive Outcome*, som rekrutterte personell fra det gamle Sør-Afrika-regimets forsvar da det ble etablert i 1989, og det britiske *Sandline* som blant annet gjennomførte en militær intervensjon i Papua Ny-Guinea i 1997. I den senere tid har slike firmaer signalisert at de er rede til å ta på seg store oppgaver. Det amerikanske firmaet *Blackwater* gikk i 2006 ut med at de kunne påta seg fredsbevaringsoppdrag i Darfur med en full brigadestridsgruppe. Etter Sovjetunionens sammenbrudd har det vært en sterk økning i antallet slike foretak i øst, og de er blant annet benyttet i Tsjetsjenia.

Den andre kategorien, de som leverer støtte til ordinære militære operasjoner, har fått en meget sentral rolle i mange land, særlig USA. Disse firmaene støtter militære operasjoner på en rekke områder, særlig på logistikksiden, men også eksempelvis innenfor vakt og sikring. De rekrutterer gjerne tidligere militært personell, og kan være helt uunnværlige når større operasjoner skal gjennomføres. Et eksempel er *Kellogg, Brown and Root* i USA, med mer enn 20 000 ansatte, som står ansvarlig for vitale leveranser til det amerikanske forsvaret.

Den tredje kategorien er firmaer som leverer militære konsulenttjenester. Et eksempel er *Military Professional Resources Incorporated (MPRI)*, som hovedsakelig består av pensjonerte amerikanske offiserer. Firmaet leverer blant annet utredninger og øvelsesopplegg til det amerikanske forsvaret.

0278. Foretak som engasjeres for å støtte norske styrker skal få sin virksomhet regulert gjennom avtaler og bestemmelser, og de skal kunne kontrolleres, blant annet når det gjelder hvordan de utøver sin virksomhet, og med tanke på å ivareta operasjonssikkerheten (OPSEC). I henhold til stortingsfastsatte begrensninger skal ikke Forsvaret inngå kontrakter med private kommersielle foretak om å utføre stridende funksjoner, eller i forbindelse med fangebehandling. For øvrig skal det alltid utvises varsomhet ved inngåelse av andre typer kontrakter med private foretak, og menneskerettigheter og krigens folkerett skal veie tungt.

Media

0279. Media har rett til å rapportere fra konfliktområder der Forsvaret opererer. Krigskorrespondentenes status er regulert i Genèvekonvensjonene. Det er viktig å sikre gode relasjoner til de representantene fra media som befinner seg i operasjonsområdet, blant annet for å bidra til et riktig bilde av området og Forsvarets

operasjoner. Kontakt med media innebærer imidlertid en vanskelig avveining mellom å innfri medias behov for informasjon og behovet for å ivareta operasjons-sikkerheten. Den operasjonelle staben har en *presse- og informasjonsavdeling* med ansvar for ivaretagelse av mediekontakten og utarbeidelse og distribusjon av en mediepolicy for gjeldende operasjon.

0280. Media har en sentral rolle i dagens konflikter. Levende bilder fra operasjons-områdene sendes gjerne direkte, og påvirker både den innenlandske og den inter-nasjonale opinionen. Det finnes eksempler på at gisselaksjoner eller andre visu-elt sterke aksjoner i operasjonsområder har blitt utnyttet for å påvirke en aktør eller den hjemlige opinionen. I enkelte tilfeller har slike aksjoner bidratt til endring eller avslutning av militære engasjement.

0281. Sterke bilder av soldater som begår overgrep mot annet militært personell eller sivilbefolkningen har stor betydning for en operasjons legitimitet. Internett har gjort kameraer og mobiltelefoner til globale informasjonsformidlere. En hver enkelthandling og operasjon kan i løpet av kort tid formidles til hele verden – og således utnyttes både til ulempe og til fordel.

Den teknologiske dimensjonen

0282. Teknologisk utvikling og militære operasjoner er knyttet tett sammen. Teknologi som utvikles og anvendes i militær sammenheng, har som formål å støtte den militære virksomheten og bidra til oppnåelse av de ønskede effektene. Samtidig er det viktig å være klar over at væpnet konflikt tapes og vinnes av mennesker, ikke av teknologi. Det er Forsvarets personell som i siste instans avgjør om en operasjon lykkes eller mislykkes, ikke teknologien i seg selv.

TEKNOLOGIUTVIKLING – REFORM ELLER REVOLUSJON?

Teknologiutvikling kan deles i to kategorier: Teknologi som suksessivt *forbedrer/reformerer krigføringsevnen* og teknologi som *revolusjonerer krigføringen*. Under sistnevnte kategori hører eksempelvis utbygging av jernbane og telegraf i Europa og utviklingen av maskingeværet i siste halvdel av 1800-tallet. Et annet eksempel er utvikling av luftstridskrefter og kjernevåpen i forrige århundre. I nyere tid har utviklingen av mikroprosessoren og tilhørende teknologi for behandling og distribusjon av informasjon spilt en liknende rolle.

Nye muligheter og trusler

0283. Ny teknologi øker presisjonen og sikkerheten under militære operasjoner. Avanserte sensorer og prosessorer gjør det mulig å oppdage trusler, behandle informasjon og iverksette tiltak raskere og mer effektivt enn for få år siden. Samtidig har den samme teknologien skapt nye trusler. Terrorangrepene mot USA 11. september 2001 viste hvordan sivil og i utgangspunktet ufarlig teknologi kan brukes i innsatser som gir kraftige direkte og indirekte effekter på mange plan.

0284. Avansert genteknologi gjør det mulig å produsere avanserte biologiske våpen i stort omfang til lav pris. Tilgangen på spaltbart materiale globalt kan gjøre det mulig for nye aktører å skaffe seg kjernevåpen, eller kanskje mer sannsynlig: konvensjonelle bomber infisert med lett spredbart radioaktivt materiale som kan gi store skadevirkninger i tettbefolkede områder.

0285. Informasjonsteknologi og samfunnets avhengighet av slik teknologi er kanskje det området der truslene og sårbarheten er størst. Riktignok har informasjonsteknologien åpnet for helt nye og effektive måter å gjennomføre operasjoner på, men samtidig er det her skapt nye muligheter med negativt fortegn. Internett har åpnet en helt ny arena der aktører med begrensede ressurser kan gjennomføre aksjoner som skaper betydelige effekter i opinionen, et eksempel er gissel- eller utpressingsaksjoner. Internett kan også brukes under terroraksjoner, eksempelvis som et verktøy for å drive kommando og kontroll.

Teknologitrender i dagens operasjonsmiljøer

0286. Dagens operasjonsmiljøer stiller til dels motstridende krav til teknologi, og utviklingen innenfor militær teknologi går i dag i mange retninger. Forsvaret ønsker imidlertid å rette oppmerksomheten mot *fire* utviklingstrekk.

0287. For det første: De motstanderne Norge og våre allierte har møtt under operasjoner de siste årene har vært utrustet med lavteknologiske, konvensjonelle våpen. Disse aktørene har hatt et militært teknologinivå tilsvarende vestlig teknologi i 1960- og 70-årene, og deres luftbaserte og maritime stridskrefter har vært relativt ubetydelige. Motstanderne har imidlertid ofte valgt å operere slik at teknologiens alder og tilstand har blitt mindre relevant. De har utnyttet gammel teknologi på nye måter, blant annet med hjemmelagde sprengladninger og selvmordsbombere. De har også kombinert slike og liknende metoder med bruk av ny sivil teknologi, herunder mobiltelefoni og Internett.

0288. En slutning kan være at Forsvaret ikke bør satse på ny og dyr teknologi, men i stedet ta utgangspunkt i eksisterende teknologi og materiell. Denne slutningen kan imidlertid være for rask: I fremtiden kan Forsvaret stå overfor høyteknologiske motstandere. Alternativt kan Forsvaret gå inn for en teknologiutvikling som kontinuerlig tilpasses relevante operasjonsmiljøer. En slik utvikling er allerede i gang.

Parallelt med utvikling av ny, avansert militærteknologi blir det eksempelvis satset på sensorer for deteksjon av sprenglegemer på offentlige steder, teknologi som kan hindre eller forstyrre fjernutløsning av bomber, og et større spekter av ikke-dødelige våpen.

0289. For det andre er det svært lav toleranse for skader på og tap av eget personell, unødvendig voldsanvendelse eller ikke-tilsiktete skader (*collateral damage*). Dette stiller store krav til teknologiske løsninger, og har bidratt til å fremskynde utviklingen av presisjonsstyrte våpen som kan leveres fra plattformer som befinner seg på trygg avstand fra konfliktområdet. Den lave toleransen for skader og tap har også medført økt satsning på ubemannede plattformer og sensorer samt ikke-dødelige våpen.

0290. For det tredje er det et element av systemtvang i dagens teknologiutvikling. Forsvaret må følge med på den teknologiutviklingen som foregår innenfor NATO dersom vi skal være i stand til å operere sammen med våre allierte. Dette gjelder særlig utviklingen av interoperable informasjons- og ledelsessystemer for å kunne operere i nettverk.

0291. For det fjerde er dagens operasjonsmiljøer komplekse, og koordinering med sivile aktører, både nasjonalt og internasjonalt, er svært viktig. Denne kompleksiteten har gjort det nødvendig å utvikle ledelses- og overvåkningssystemer som er eller kan gjøres interoperable opp mot et spekter av sivile aktører.

Norge og teknologiutviklingen

0292. Forsvarets store utfordring knyttet til teknologi er å opprettholde en tilstrekkelig operativ evne i dag og samtidig utvikle fremtidig evne innenfor gjeldende budsjettammer. I dag er teknologiutvikling innenfor den militære sektoren svært kostnadskreven. Et resultat av dette er økt anvendelse av sivil teknologi til militære formål. Et annet er at små og mellomstore sarter i økende grad samordner forskning og utvikling på dette området, blant annet for å komme frem til felles teknologi som kan anvendes i ulike plattformformer og sensorer. Norge har ingen mulighet til å være ledende innenfor mange teknologiområder. Norges strategi er derfor å være ledende innenfor noen få områder, delta i internasjonalt forsknings- og utviklingsarbeid på andre, og å kjøpe ferdigutviklede produkter i markedet når det er mulig.

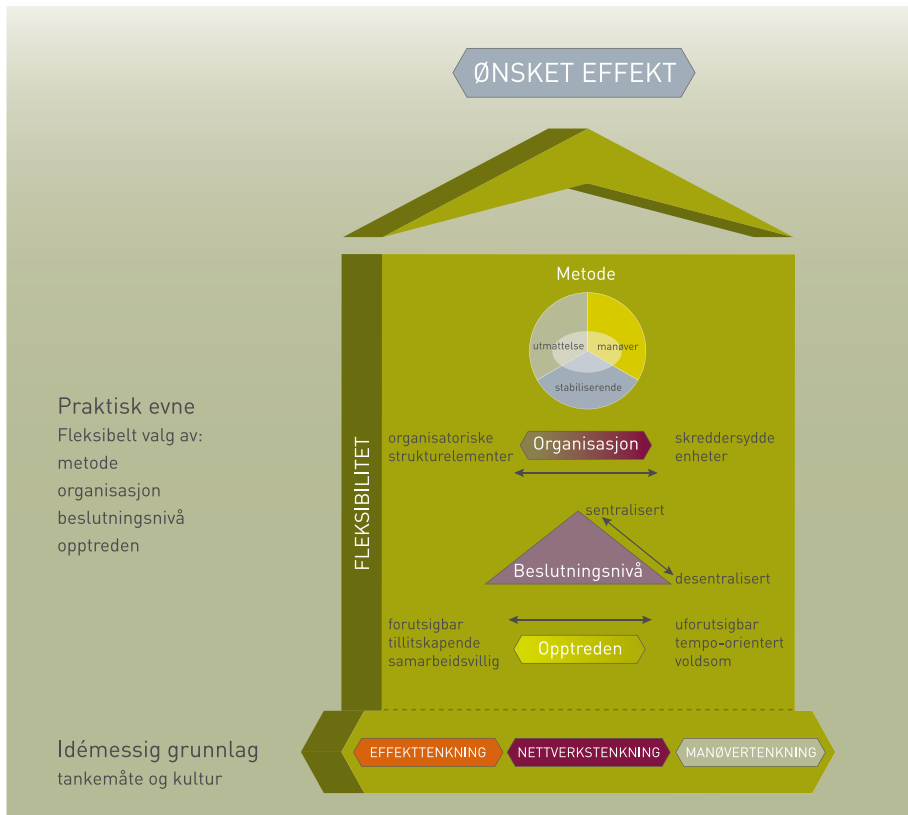

0293. Det norske forsvarrets strategi for å følge med i teknologiutviklingen er å ha et eget miljø for forskning og utvikling, kombinert med nært samarbeid med sivil og forsvarsrelatert industri, og samtidig satse på materiellsamarbeidet innenfor NATO, Norden og eventuelt med andre relevante land.

3. Forsvarets operative grunnlag

0301. Dette kapitlet beskriver Forsvarets operative grunnlag. Det innledes med grunnlagets idémessige basis, tar deretter for seg hva evne til fleksibilitet innebærer, og avsluttes med å beskrive grunnlagets tre operative metoder.

Figur 3.1, FORSVARETS OPERATIVE GRUNNLAG

0302. Grunnlagets idémessige basis består av *effekt-, nettverks- og manøvertenkning*. Dette er tre tilnæringsmåter som til sammen utgjør en kultur som Forsvaret ønsker å utvikle hos enkeltindivider og i organisasjonen som helhet. *Effekttenkning* handler om å rette oppmerksomheten mot resultatet, ikke innsatsen, og å se egen operasjon i en større sammenheng. *Nettverkstenkning* handler om å organisere alle ressurser mest mulig hensiktsmessig og oppnå best mulig situasjonsbevissthet og systemintegrasjon. *Manøvertenkning* handler om å beherske stridens psykologiske dimensjon ved å forstå strid som en kamp mellom viljer preget av usikkerhet, kaos og friksjon. *Evnen til fleksibilitet* innebærer å være

fleksibel i valg av metode, organisasjon, beslutningsnivå og opptreden. *Manøvermetoden, utmattelsesmetoden og den stabiliserende metoden* er idealtyper, og den operative sjefen velger å kombinere dem ut fra hva som forventes å gi ønsket effekt.

0303. Det operative grunnlaget er formulert med sikte på å gi en god og dekkende beskrivelse av hvordan Forsvarets ressurser skal anvendes for å løse gitte oppgaver. For det første bidrar det til effektiv utnyttelse av Forsvarets menneskelige og materielle ressurser. For det andre sikrer det interoperabilitet internt i Forsvaret og med allierte. For det tredje kan grunnlaget brukes i operasjoner over hele konfliktspekteret og i alle typer operasjonsmiljøer hjemme og ute.

0304. Det operative grunnlaget gjelder i første rekke ved forberedelse og gjennomføring av operasjoner, men er også en basis for utdanning, materiellanskaffelser og utvikling av konsepter på lavere nivåer.

I dette kapitlet beskrives de ulike delene av Forsvarets operative grunnlag kortfattet – vekten ligger på å gi et helhetlig bilde. De bakenforliggende teoriene og konseptene utdypes i kapittel 4.

Idémessig basis

0305. Forsvarets operative grunnlag anvender begrepet *tenkning*. I denne sammenhengen innebærer begrepet å innarbeide essensen av teoretiske retninger som en kultur – som et verktøy for tilnærming til problemstillinger – på individnivå. De teoretiske retningene er valgt fordi de ivaretar riktig utnyttelse av våre ressurser og er relevante for løsning av et bredt oppgavespekter. De harmonerer også med våre alliertes doktriner og konsepter, noe som gir økt interoperabilitet uten at Forsvaret må låse seg til spesifikke prosedyrer og tekniske løsninger. Felles tenkning gjør det også mulig å utvikle spesifikke konsepter og systemer på taktisk nivå, som så kan knyttes sammen i fellesoperasjoner.

Effekttenkning

0306. Effekttenkning er for det første å se Forsvarets operasjoner i en større sammenheng, der egne innsatser koordineres med andre militære og sivile innsatser. For det andre er det å analysere seg selv, motstanderen og øvrige aktører som komplekse systemer der mange faktorer påvirker hverandre. For det tredje – og viktigst – innebærer effekttenkning å fokusere på hvilke effekter som må oppnås hos motstanderen og øvrige aktører for at oppdraget skal løses og i siste instans politiske og strategiske mål skal nås. Det er helt grunnleggende i effekttenkning.

gen å fokusere på effektene som ønskes oppnådd, og *ikke* på innsats og virkning i seg selv.

0307. Effekttenkning stiller krav til at beslutningstakere på alle nivåer i den militære organisasjon er i stand til å:

- analysere hvilke effekter som må frembringes for å løse oppdraget, og velge virkemidler basert på denne analysen,
- forstå at alle innsatser og de enkelte virkemidler som velges vil resultere i effekter hos motstandere, andre parter i en konflikt, allierte, sivilbefolkningen i operasjonsområdet og opinionen generelt, både nasjonalt og internasjonalt,
- sette sin egen handling inn i en helhet der effekten av egen innsats ses i sammenheng med øvrige innsatser, militære og sivile, som er innrettet for å oppnå ønsket effekt på politisk nivå.

0308. Det er viktig å være klar over at behovet for å analysere effektene av egne innsatser øker desto kraftigere virkemidler en besitter, og desto høyere oppe i organisasjonen en befinner seg. Effekttenkningen er riktignok avhengig av god informasjonstilgang og analyse av informasjonen, men effekttenkningen må ikke lede til en overdreven søking etter informasjon om og analyse av alle tenkelige effekter av en handling. Strid vil alltid være kaotisk, preget av uoversiktligheit og at all informasjon ikke kan være tilgjengelig for alle til en hver tid. Et overdrevent fokus på effekter kan medføre handlingslammelse.

Nettverkstenkning

0309. Nettverkstenkning handler om å utvikle mennesker, organisasjon og teknologi. Det handler om å organisere sine ressurser mest mulig effektivt for å oppnå størst mulig systemintegrasjon, situasjonsbevissthet og forståelse av sjefens intensjon. Denne doktrinen bruker begrepet nettverkstenkning for å understreke at konseptet *nettverksbasert forsvar* (NBF) ikke skal betraktes som en endelig og "riktig" idealtilstand, men at nettverksbasering må forstås som en varig utviklingsprosess som foregår gjennom en vekselvirkning mellom organisasjon og individ.

0310. Nettverkstenkning stiller krav til at beslutningstakere på alle nivåer i den militære organisasjon bidrar til:

- utvikling av en felles kultur for informasjonsdeling, basert på vilje og evne til å finne nye løsninger for utveksling av informasjon,
- utvikling av systemer for overføring av informasjon mellom våpensystemer og forsvarsgrener, og mellom Forsvaret og aktuelle sivile samarbeidspartnere,

- utvikling av staber og beslutningsprosesser slik at sanntidsinformasjon kan utnyttes,
- utvikling av fleksible militære enheter som raskt kan endres og settes sammen til små og selvstendige styrker på *ad hoc*-basis,
- utvikling av nettverk som inkluderer både militære og ikke militære aktører, basert på direkte kommunikasjon mellom aktørene,
- utvikling av sjefer som kan utnytte de mulighetene nettverk gir til innsamling og distribusjon av informasjon, samt til å veksle mellom sentraliserte og desentraliserte beslutningsprosesser ut fra gitt situasjon.

0311. Det er viktig å være klar over at utviklingen mot nettverksbasing kommer til å kreve nytt materiell og nye organisasjonsformer. Samtidig kan utviklingen mot nettverksbasing videreføres med eksisterende materiell og organisasjon, eventuelt med mindre modifiseringer, gjennom bedre og mer rasjonell utnyttelse og bruk på helt nye måter.

Manøvertenkning (*The Manoeuvrist Approach*)

0312. Manøvertenkning er å forstå det psykologiske aspektet ved strid. Strid er en kamp mellom viljer, preget av usikkerhet, friksjon og kaos. Ved å mestre disse utfordringene bedre enn motstanderen, kan vi imidlertid vende dem til vår egen fordel.

0313. Manøvertenkning stiller krav til at beslutningstakere på alle nivåer i den militære organisasjon:

- kan leve med og snu usikkerhet, friksjon og kaos til egen fordel,
- er motstanderfokusert og har en ubøyelig vilje til å lykkes,
- har evne til å analysere hvor virkemidlene skal settes inn for å oppnå mest mulig av den ønskede påvirkning på motstanderen – med minst mulig bruk av egne ressurser,
- har tillit til at riktig innsats på rett tidspunkt vil påtvinge motstanderen vår egen vilje, og at dette kan gi en mindre styrke mulighet til å beseire en større,
- handler i tråd med oppdragsbasert ledelse med desentralisert beslutningsfatning, som er Forsvarets grunnfilosofi for ledelse av operasjoner.

0314. Manøvertenkning er en generell tilnæringsmåte som ikke må forveksles med *manøvermetoden*. Sistnevnte er en operativ metode med et sett av operasjonsteknikker. Manøvertenkningen kan brukes på alle nivåer og gjelder i alle operative metoder, selv om den får sitt mest konkrete uttrykk under operasjoner i henhold til manøvermetoden.

Fleksibilitet

O315. Fleksibilitet er å kunne veksle mellom ulike tilnæringsmåter og operative metoder ut fra skiftende omgivelser. Fleksibilitet er den viktigste, men samtidig vanskeligste evnen å utvikle for Forsvaret. Fleksibilitet stiller store krav til individer, organisasjon og materiell som inngår i militære operasjoner, og til de faktorene som til sammen skaper stridsevne.

O316. Fleksibilitet er dels å være trent og utrustet for oppgaver over hele konfliktspekteret, og dels å ha evne til å justere de operative metodene når forutsetningene endres under en pågående operasjon. Forsvarets operative grunnlag beskriver en generell fleksibilitet når det gjelder tanke og idé og spesifikt fleksibilitet i valg av *beslutningsnivå, organisasjon, opptreden og operativ metode*.

Fleksibelt beslutningsnivå

O317. Fleksibelt beslutningsnivå er å ha evnen til å fatte beslutninger på det nivået i organisasjonen som har best situasjonsbevissthet og dermed de beste forutsetningene for å ta de riktige beslutningene. Dette kan være et dilemma. På den ene side er Forsvarets grunnfilosofi oppdragsbasert ledelse; altså en ledelsesform der ansvar og myndighet distribueres og beslutninger fattes på lavest mulig nivå. På den annen side kan det være vanskelig å kombinere oppdragsbasert ledelse med det overblikk og den langsiktighet som er nødvendig for at en operasjon skal gi ønskede effekter helt opp til det politiske nivået. I dagens organisasjon er det i hovedsak strategisk og operasjonelt nivå som har denne kapasiteten. Det kan dermed oppstå situasjoner der det sentrale nivået har en bedre situasjonsforståelse, og der sentralisert kommandostyring best vil kunne opprettholde tempoet.

O318. Det er en utfordring for Forsvaret å utvikle sjefer og tekniske systemer på en slik måte at beslutninger kan fattes på ulike nivåer i organisasjonen. Det er en særlig utfordring å utvikle sjefer på alle nivåer slik at de regelmessig evner å ta initiativ og fatte beslutninger på sitt nivå, og samtidig ved behov raskt kan handle på direkte ordre fra høyere nivå. Veksling mellom sentralisert og desentralisert ledelse er en av de største utfordringene knyttet til NbF.

Fleksibel organisasjon

O319. Fleksibel organisasjon innebærer evne til å veksle mellom store, faste organisatoriske enheter på den ene side og oppgaveorganisering på den annen. Dette innebærer at avdelinger og enheter ned til den enkelte plattform skal kunne settes sammen til skreddersydde enheter med de spesifikke egenskaper som kreves i en gitt situasjon. Organisasjonen skal også raskt kunne endres under en pågående operasjon. Denne typen fleksibilitet stiller store krav til blant annet logistikk fordi ulike materiellsystemer krever ulike former for logistikkstøtte. Evnen

til å distribuere materiell, og kompetanse som kan støtte ulike systemer, vil ofte være bestemmende for hvor langt ned i organisasjonen det er mulig å drive oppgaveorganisering. Forsvaret legger derfor vekt på å utvikle sine evner på disse områdene.

0320. Utvikling mot en fleksibel organisasjon skal skje gradvis og må hele tiden evalueres. Erfaring viser at tilfeldig sammensetting av enheter som ikke er tilpasset og trent for dette, snarere gir dårligere gjennomføring av et oppdrag enn om oppdraget ble gjennomført med enhetene hver for seg.

Fleksibel opptreden

0321. Forsvarets brede spekter av oppgaver, og de forskjellige metodene som beskrives, stiller krav til Forsvaret som helhet og til det enkelte individ. I henhold til *manøvermetoden* vil styrken bestrebe seg på å opptre uforutsigbart, med høyt tempo og voldsanvendelse. I henhold til *den stabiliserende metoden* vil den samme styrken bestrebe seg på å være forutsigbar og tillitskapende. I stabiliseringsoperasjoner og strid mot irregulære styrker kan dette være en svært stor utfordring. Slike operasjoner vil ofte foregå i miljøer som stiller ekstreme krav til den enkelte. Fremgang i operasjonene er avhengig av bred støtte i lokalbefolkningen og i opinionen generelt. Det innebærer blant annet at personellet på den ene side må opptre tillitvekkende og innby til dialog. På den annen side må det samme personellet periodevis gjennomføre rene stridsoperasjoner der målet er å nedkjempe motstanderen. Opptreden vil da være kjennetegnet av beslutsomhet, maktbruk og uforutsigbarhet.

0322. Evne til fleksibel opptreden på individnivå kan bare oppnås gjennom rekruttering av de riktige menneskene samt omfattende utdanning, trening og tilpasset materiell. Det betyr også at kompetanseutviklingen i Forsvaret, i tillegg til tradisjonelle militære ferdigheter knyttet til strid, må vektlegge historie- og kulturforståelse.

THREE BLOCK WAR

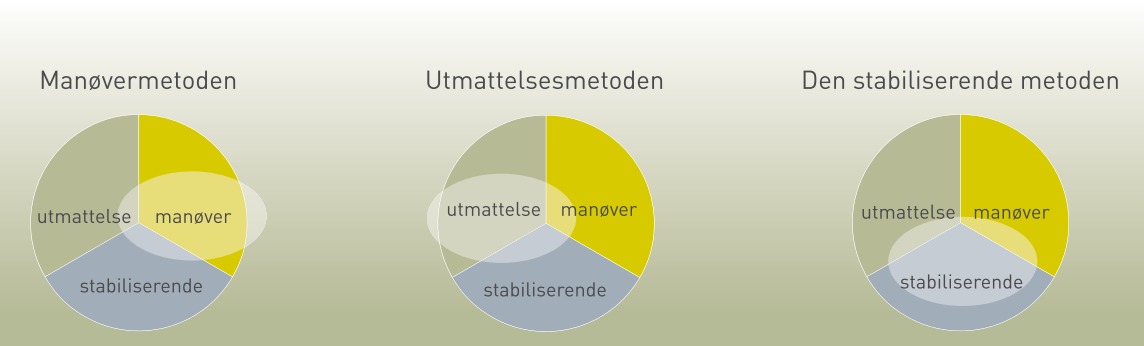
Begrepet “Three Block War” ble lansert på slutten av 1990-tallet av general Charles C. Krulak (US Marine Corps). Begrepet beskriver behovet for fleksibilitet, ikke bare mellom ulike operasjoner, men også innenfor én og samme operasjon. Three Block War er en metafor for å beskrive kompleksiteten i dagens operasjoner, der soldater langs tre bykvartaler kan drive høyintensitetsoperasjoner, stabiliseringsoperasjoner og humanitære operasjoner.

Fleksibelt valg av metode

0323. Fleksibilitet i valg av metode handler om å ha evne til å kombinere prinsipper fra *manøver-*, *utmattelses-* og *den stabiliserende metoden* for å oppnå ønsket effekt i ulike typer operasjoner. En operativ styrke må også ha evne til å tilpasse og justere valgt metode under utføringen av oppdraget.

Forsvarets operative metoder

0324. Forsvarets operative grunnlag omfatter *manøvermetoden*, *utmattelsesmetoden* og *den stabiliserende metoden*. Dette er idealtyper, og ved gjennomføring av operasjoner anvendes de sjeldent i rendyrket form. Sirkelen i figur 3.2 indikerer hvordan metodene kan kombineres og hvordan vektleggingen mellom de ulike metodene kan endres ut fra type oppdrag og ønsket effekt.

Figur 3.2, FORSVARETS OPERATIVE METODER

0325. De tre operative metodene kan knyttes til Forsvarets operasjoner hjemme og ute.

- *Manøvermetoden* omfatter hovedsakelig prinsipper for krisehåndtering ved høye konfliktnivåer og væpnet konflikt nasjonalt, og strid mot regulære styrker utenlands.
- *Utmattelsesmetoden* omfatter i overveiende grad prinsipper for krisehåndtering ved høyere konfliktnivåer og væpnet konflikt nasjonalt, samt ved strid mot irregulære og regulære styrker internasjonalt.
- *Den stabiliserende metoden* omfatter hovedsakelig prinsipper for krisehåndtering ved lave konfliktnivåer nasjonalt og gjennomføring av stabiliseringsoperasjoner.

0326. Valg av operativ metode kan variere gjennom en konflikts ulike faser. Valg av metode kan også innenfor samme operasjon variere mellom de forskjellige nivåene. En operasjon som først og fremst er stabiliserende på strategisk nivå, kan kreve bruk av prinsipper fra manøvermetoden eller utmattelsesmetoden på operasjonelt og/eller taktisk nivå. Avskrekking gjennom operasjoner i henhold til utmattelsesmetoden kan være det riktige i en innledende fase av en konflikt, men dersom avskrekkingen ikke gir ønsket resultat, vil man kunne gå over til en innsatsform dominert av manøvermetoden.

Manøvermetoden

0327. Manøvermetoden har som ytterste formål å påvirke motstanderens vilje til fortsatt strid. Manøvermetoden bygger på antakelsen om at motstanderen er en rasjonell aktør, og at han har en ledelsesstruktur og organisasjon som gjør at han gir opp når han opplever nederlag og avmakt. Metoden er således hovedsakelig utformet med tanke på strid mot regulære styrker. Ved bruk av manøvermetoden legges det vekt på teknikkene *overraskelse, initiativ, indirekte metode, tempo og oppdragsbasert ledelse*.

0328. En operasjon i henhold til manøvermetoden kjennetegnes ved at høyt tempo og risikovillighet prioriteres foran numerisk overlegenhet og sikkerhet, og at overraskelse oppnås ved offensive operasjoner på steder og til tidspunkter hvor motstanderen minst forventer det. I en slik operasjon unngår man motstanderens hovedstyrke og retter innsatsene mot hans kritiske sårbarheter, eksempelvis ledelsesapparatet og logistikkfunksjonen. Gjennombrudd i motstanderens forsvar utnyttes umiddelbart til oppfølgingsangrep på dypet, på steder og til tidspunkter som er til vår fordel. Beslutninger fattes på desentralisert nivå for å gi enheter på lavere nivå muligheter til å ta initiativ og dermed sette motstanderen under kontinuerlig press.

0329. Manøvermetoden er en krevende operativ metode. Den krever en generelt høy treningsstandard, styrker med høy mobilitet og tempo, og sjefer som har evne og vilje til å ta kalkulerte risikoer. En operasjon i henhold til manøvermetoden vil være hensiktsmessig når målet er å slå en motstander. Imidlertid kan vektleggingen av voldsanvendelse og motstanderens sammenbrudd vanskeliggjøre avslutningen av et oppdrag og gjenoppbyggingen i et operasjonsområde. Manøvermetoden må derfor ofte utfylles med operasjoner i henhold til den stabiliserende metoden.

0330. Historisk erfaring har vist at få aktører faktisk reagerer i tråd med forventningene som ligger til grunn når en operasjon i henhold til manøvermetoden iverksettes. Tvert imot har det i mange tilfeller vist seg at systematisk nedkjemping av motstanderens stridskrefter (*utmattelsesmetoden*) har vært en forutsetning for å få motstanderen til å gi opp. I praksis vil derfor operasjoner mot en regulær eller irregulær motstander ofte bestå av en kombinasjon av manøver- og utmattelsesmetoden. Ved å beherske og utnytte prinsipper fra manøvermetoden kan det likevel skapes gunstige situasjoner med tanke på både å nedkjempe motstanderens evne og å bryte ned hans vilje.

Utmattelsesmetoden

0331. Utmattelsesmetoden har som overgripende formål å påvirke motstanderens evne til fortsatt strid. Utmattelsesmetoden kan gjennomføres i henhold til to prinsipper. Det første prinsippet er *lavintensivt* og vektlegger utnyttelse av *tiden*, ofte ved å unngå avgjørende slag med sikte på å slite ned motstan-

deren. Det andre prinsippet er *høyintensivt* og går ut på å utnytte en numerisk eller teknologisk overlegenhet til å nedkjempe motstanderens evne til fortsatt strid.

UTMATTESMETODEN FØR OG NÅ

Under den kalde krigen baserte Norge og andre vestlige stater i stor grad sin strategi på trusselen om langvarige operasjoner i henhold til utmattelsesmetoden. Tanken var at denne trusselen ville få potensielle angripere til å avstå. Viktige elementer i strategien var totalforsvarskonseptet, et stort mobiliseringsforsvar med en relativt lav grad av mekanisering og en betydelig dybde. Enkelt utrustede, men svært store styrker av vernepliktige mannskaper skulle sørge for at et angrep på Norge ville bli en langvarig foreteelse.

Etter den kalde krigen har *utmattelse* vært benyttet som operativ metode flere ganger. Et eksempel kan være Kosovo-krigen i 1999. NATO gjennomførte våren 1999 en bombe-kampanje over mer enn to måneder som gradvis slet ned motstanderens militære styrker og viljen til fortsatt kamp. Det kan ses som et paradoks at de fleste vestlige land på dette tidspunktet enten hadde strøket eller var i ferd med å stryke utmattelsesmetoden fra sine militære doktriner, til fordel for operasjonskonsepter basert på manøvermetoden alene.

0332. Det *lavintensive* prinsippet harmonerer med de prinsippene doktrinen beskriver for strid mot irregulære styrker. I henhold til dette prinsippet oppnås utmattelse ved å påføre motstanderen suksessive tap, ofte over lang tid, slik at han etter hvert føler at prisen ved fortsatt kamp vil være for høy. Dette prinsippet har også ofte vært anvendt av irregulære styrker, og har da vist seg effektivt mot koalisjonsstyrker ved at det kan få den hjemlige opinionen til å oppleve prisen ved fortsatt kamp som for høy målt opp mot interessene som står på spill. Trusler om denne typen utmattelseskrigføring kan også anvendes for å avskrekke en potensiell intervensjon eller en angriper.

0333. Det andre prinsippet i utmattelsesmetoden er *høyintensivt*. Her utnyttes tallmessig og/eller teknologisk overlegenhet til å nedkjempe en motstander. Den tallmessige og/eller teknologiske overlegenheten utnyttes til nedkjemping med større grad av sikkerhet enn det som vil være tilfellet ved operasjoner i henhold til manøvermetoden. Dette gjøres ved å utnytte teknologien til å finne motstanderens og bekjempe ham med våpensystemer han i liten grad makter å beskytte seg mot, for eksempel ved å anvende systemer som er utenfor hans rekkevidde.

Utmattelsesmetoden mot irregulære styrker

0334. Ved strid mot irregulære styrker vil en ofte stå overfor utmattelseskrigføring med lav intensitet, noe som stiller store krav til tålmodighet og besluttsomhet. Dette gjør at strid mot slike styrker krever *effekttenkning* og fleksibel opptreden.

Bekjempning av irregulære styrker kan sammenfattes i fem typer innsatser som ofte vil gjennomføres parallelt. Disse er:

- Innsats som rettes direkte mot den irregulære styrken. Dette er offensive innsatser for å lokalisere og binde en styrke (begrense dens bevegelsesrom), kutte dens kommunikasjonslinjer og ramme den.
- Innsats som har til hensikt fysisk å beskytte sivilbefolkningen mot den irregulære styrken og derigjennom isolere motstanderen fra sivilbefolkningen.
- Innsats som rettes mot den irregulære styrkens eksterne støtte. Hensikten vil være dels å avskjære den irregulære styrken fysisk fra slik støtte, og dels å påvirke eksterne aktører slik at de selv avbryter sin støtte. Dette kan gjøres ved en kombinasjon av militære og sivile midler.
- Innsats for å bygge opp lokalbefolkningens tillit, både til de lovlige lokale myndighetene og til våre styrker, slik at de vender seg bort fra den irregulære styrken (*hearts and minds operations*). Denne typen innsats går hovedsakelig ut på å forbedre befolkningens levekår, men kan også komme i form av rene informasjonskampanjer.
- Innsats som rettes mot å beskytte våre egne operasjoner eller sivile aktører. Formålet er å opprettholde bevegelsesfrihet i området og å beskytte eget personell, egne baser og egne forsyningslinjer.

0335. Det er viktig at alt personell som deltar i operasjoner mot irregulære styrker forstår at de metoder som anvendes vil være avgjørende med tanke på å vinne aksept i lokalbefolkningen. Ved valg av metoder må det derfor kontinuerlig foretas en avveining mellom hva som er mest effektivt for å eliminere en trussel, og hva som vil bli akseptert av lokalbefolkningen.

Utmattelsesmetoden mot regulære styrker

0336. Manøvermetoden vil ofte vektlegges ved strid mot regulære styrker. Samtidig kreves det ofte en omfattende nedkjemping av motstanderens stridskrefter for å oppnå ønsket effekt. Mens manøvermetoden innebærer høy grad av risiko, vil bruk av utmattelsesmetoden i høyintensitetskonflikter utnytte en tallmessig og/eller teknologisk overlegenhet til å nedkjempe motstanderen med en lavere grad av risiko.

0337. Ved bruk av utmattelsesmetoden mot regulære styrker legges det vekt på prinsipper som *styrkeoppbygning*, *forhåndsbekjempning av motstanderens viktigste systemer* og *påfølgende strid med stor grad av samordning*. Det legges mindre vekt på risiko og tempo. I stedet betones *sikkerhet*, *kraftsamling* og *ildkraft*.

0338. I en operasjon i henhold til utmattelsesmetoden vil Forsvaret systematisk bekjempe motstanderens systemer, slik at striden kan føres på egne premisser. Teknologiske fortrinn utnyttes for å lokalisere og nedkjempe motstanderen, mens

egne styrker er utenfor rekkevidde av hans våpensystemer. I en fellesoperativ kontekst innebærer det å sikre luft- og sjøherredømme og kontroll over nøkkel-terreng. Motstanderens systemer og styrker nedkjempes i prioritert rekkefølge, basert på i hvilken grad disse truer egne styrker eller gjennomføringen av oppdraget. Offensive operasjoner gjennomføres med stor grad av sikkerhet og sam-ordning. Høyt tempo prioriteres normalt ikke, og når det anvendes er hensikten å eksponere fiendens system for å slå ham ut fysisk snarere enn psykologisk.

0339. Operasjoner i henhold til utmattelsesmetoden er ressurskrevende. For det norske forsvarets del innebærer det at denne operative metoden vanskelig kan benyttes på egen hånd. Det er sannsynligvis kun i allianse med andre land at Norge kan oppnå den styrkeoverlegenheten som er nødvendig for å kunne bruke denne metoden i stort omfang på strategisk og/eller operasjonelt nivå.

Den stabiliserende metoden

0340. Den stabiliserende metoden anvendes i hovedsak ved operasjoner der Forsvarets oppdrag er å senke konfliktnivået mellom to eller flere parter. Operasjoner i henhold til den stabiliserende metoden kan også gjennomføres i sluttfasen av operasjoner basert på manøver- eller utmattelsesmetoden, med den hensikt å stabilisere situasjonen for å nå de politiske mål. Slike operasjoner kan også gjennomføres for å redusere menneskers lidelser og støtte humanitær hjelp, enten direkte eller indirekte, gjennom å begrense vold og kriminalitet i et område.

0341. Operasjoner i henhold til den stabiliserende metoden karakteriseres av at de er langvarige og at voldsnivået raskt kan skifte fra åpen strid med tunge våpen til tilsynelatende ro. Den stabiliserende styrken tvinges dessuten ofte til å operere spredt over store geografiske områder. Erfaringene tilsier at tre forutsetninger er avgjørende for å lykkes med stabiliserende operasjoner. Styrkene må være troverdige, utholdende, og operasjonens autoritet må skapes, opprettholdes og utvikles kontinuerlig. Autoriteten bygger på hvordan de ulike aktørene oppfatter legitimiteten til det mandatet som etablerer operasjonen, og i hvilken grad ulike aktører i området samarbeider med styrkene som gjennomfører den.

0342. I tillegg til disse forutsetningene omfatter den stabiliserende metoden fem prinsipper: *upartiskhet, transparens, restriktiv voldsanvendelse, innebygd robusthet og evne til avskrekking* samt *bevegelsesfrihet og områdekontroll*.

0343. Det er meget viktig at partene opplever den stabiliserende styrken som *upartisk*. Dersom det kan oppfattes slik at den stabiliserende styrken har tatt parti, blir den selv en del av konflikten. Upartiskhet innebærer å behandle partene i en konflikt ut fra hvordan de oppfyller eventuelle inngåtte avtaler. Det innebærer *ikke* å behandle alle likt. Det er viktig å være klar over at ulike parter i en konflikt kan se det hensiktsmessig å anklage den stabiliserende styrken for å

være partisk. Det å være upartisk er meget utfordrende, både på organisatorisk og på individuelt nivå.

0344. *Transparens* innebærer at den stabiliserende styrkens mandat og de reglene som gjelder, er kjent av alle parter. Kunnskap om inngåtte avtaler og hvordan den stabiliserende styrken vil handle dersom avtalene brytes, vil ha en dempende og forebyggende effekt. Samtidig stiller dette store krav til den stabiliserende styrken når det gjelder kjennskap til eget mandat, gjeldende regler og forutsigbar opptreden.

0345. *Restriktiv voldsanvendelse*: En klar forskjell mellom den stabiliserende metoden og de to andre operative metodene, er at voldsanvendelsen nødvendigvis må være langt mer restriktiv. Våpenbruk vil i hovedsak ha en styrkedemonstrerende og avskrekkende hensikt.

0346. En stabiliserende styrke må ha en *innebygd robusthet og evne til avskrekking*, slik at den kan møte en eventuell eskalering. En underdimensjonert styrke kan invitere til eskalering. En stabiliserende styrke må altså ha evnen til raskt å omstille seg fra stabilisering til *manøver-* eller *utmattelsesmetoden*. Kravet til robusthet er også viktig fordi det vil kunne være nødvendig for enkelte underavdelinger å gjennomføre operasjoner i henhold til manøver- eller utmattelsesmetoden.

0347. *Bevegelsesfrihet og områdekontroll*: En forutsetning for å gjennomføre operasjoner i henhold til den stabiliserende metoden, er selv å kunne bevege seg i operasjonsområdet og samtidig ha kontroll med øvrige parter bevegelser. Områdekontroll kan gjennomføres ved å gruppere den stabiliserende styrken ut over hele eller størstedelen av det aktuelle området. Dette er personellkrevende, men vil ofte være nødvendig i en innledende fase av en operasjon i henhold til den stabiliserende metoden. En annen metode for områdeovervåkning er å kombinere fast overvåkning utført av mindre enheter, mobil overvåkning og en mobil reserve som kan settes inn der det oppstår behov. Ulike tekniske overvåkningsløsninger kan også spille en viktig rolle.

4. Doktrinens militærteoretiske og konseptuelle basis

0401. Dette kapitlet gir en oversikt over teorier, konsepter og begreper som er sentrale i *Forsvarets operative grunnlag* og fellesoperativ virksomhet. Kapitlet innledes med å beskrive begrepene *strid*, *stridsevne*, *stridens domener*, *kombinerte innsatser* og *basisfunksjoner*. Deretter rettes oppmerksomheten mot teorier og begreper som underbygger det operative grunnlagets idémessige basis: *manøver*-, *effekt*- og *nettverkstenkning*.

Strid

0402. Strid er en kamp mellom mennesker hvor hensikten er å påtvinge en eller flere parter sin egen vilje. Strid har flere dimensjoner. Intellektuelt handler det om å utvikle kreative og bærekraftige konsepter, samt å anvende disse klokt. Det handler også om å opprettholde vilje og samhandling, i tillegg til at striden har en håndgripelig side – de systemer Forsvaret utvikler for å gjennomføre den.

STRID – EN KAMP MELLOM VILJER OG IDEER

Å kjempe hundre slag og vinne hundre seire er ikke toppen av dyktighet. Å ikke kjempe og underlegge seg fiendens styrker er toppen av dyktighet.

Sun Zi

Den mest grunnleggende sannheten om krig er at strid vanligvis avgjøres i hodene til de militære sjefene, ikke gjennom soldatenes muskelkraft.

Sir Basil Liddell Hart

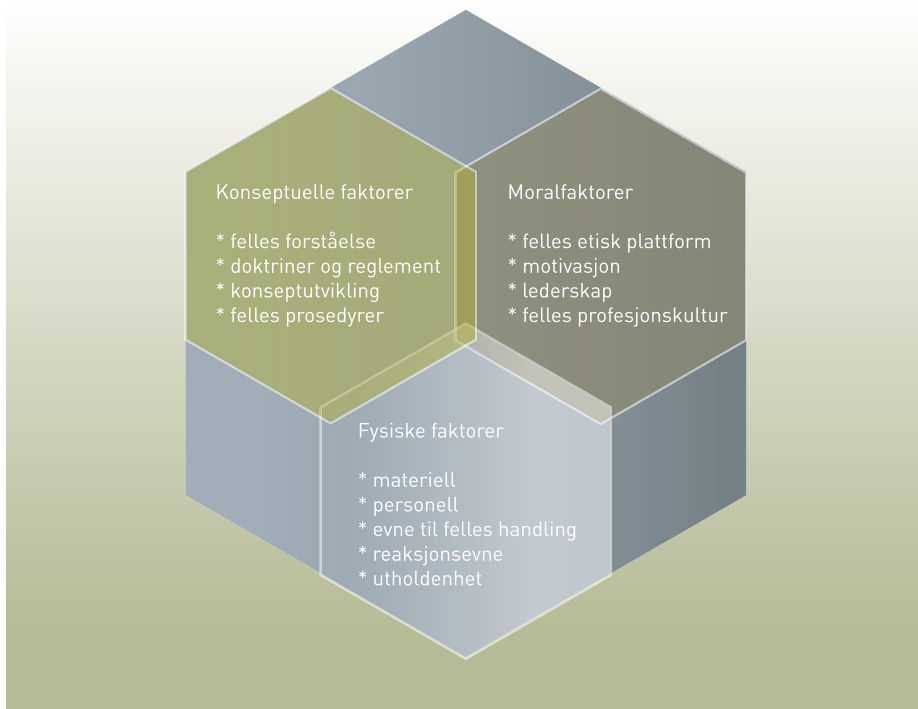
Målet er, gjennom en kombinasjon av negative og positive handlinger på flere plan, å få motstanderen til å gjøre våre mål til sine mål.

John A. Warden III

0403. Hensikten med striden er å påvirke motstanderens vilje til fortsatt strid, blant annet ved å påvirke hans samhandling eller fysiske evne. Ambisjonen med striden er å påvirke motstanderen og andre aktører i alle de nevnte dimensjonene. *Stridsevne*modellen viser sammenhengen mellom de konseptuelle, moralske og fysiske faktorene som gjør seg gjeldende i strid, mens *domenemodellen* tar høyde for stridens fire domener.

Stridsevne

0404. Stridsevne er en militær styrkes kampdyktighet og evne til å lykkes med sine operasjoner. Den består av *konseptuelle*, *moralske* og *fysiske faktorer*. Disse faktorene er overlappende og utøver gjensidig og forsterkende påvirkning på hverandre. Flexibilitet, som er sentralt i Forsvarets operative grunnlag, har ulik betydning for disse faktorene.

Figur 4.1, STRIDSEVNEMODELLEN

0405. De *konseptuelle* faktorene handler om hvordan Forsvaret best kan benytte sine egne ressurser for å oppnå målsettingene. De omfatter erfaringer og tenking om dagens og fremtidens operasjoner, og er nedfelt i doktriner og konsepter som ligger til grunn for en felles forståelse av hvordan striden skal føres. Flexibilitet på dette området betyr blant annet å utvikle operasjonskonsepter og organisasjoner som legger forholdene til rette for situasjonstilpasset opptreden og problemløsning.

0406. De *moralske* faktorene handler om vilje og samhold. Begge deler er helt avgjørende for å kunne møte stridens utfordringer. Kampmoralen og viljen til å lykkes bygger på avdelingsånd, motivasjon, godt lederskap og en felles etisk plattform. På dette plan handler flexibilitet om å utvikle mennesker som er åpne for

nye løsninger og kan opptre med fasthet, selv i situasjoner hvor trygghet i form av en fast organisasjon og innarbeidede rutiner og prosedyrer mangler. De moralske faktorene er nært knyttet til en felles profesjonsidentitet. Denne beskrives i kapittel 6.

KAMPMORALENS BETYDNING FOR STRID

Moral forholder seg til materiell som tre forholder seg til en.

Napoleon Bonaparte

Stridsevne består av mennesker, ideer og materiell, i den rekkefølgen.

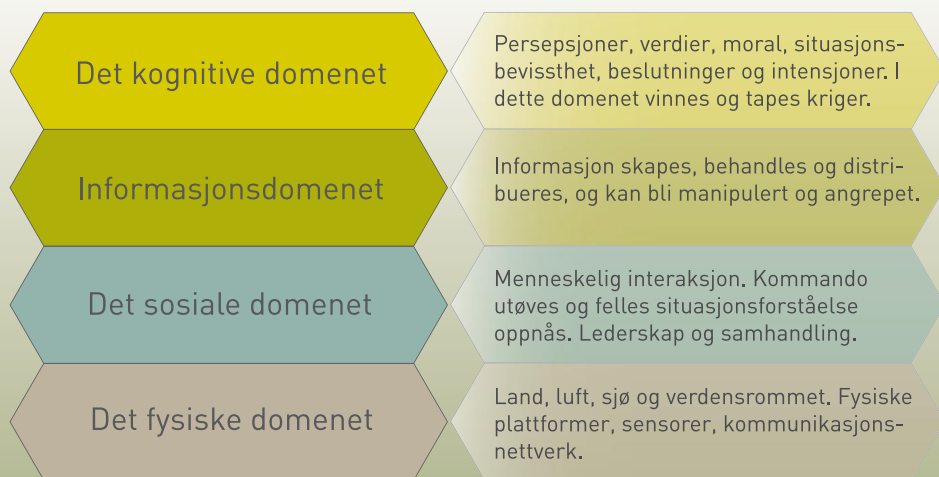
John Boyd

0407. De *fysiske* faktorene omfatter materiellsystemer, inkludert den utdanning og trening som kreves for at systemene skal kunne utnyttes riktig og reaksjons- evnen opprettholdes. De fysiske faktorene omfatter også individets og avdelingens fysiske evne. Fleksibilitet på dette området betyr blant annet å utvikle plattformer og kommunikasjonsløsninger som gjør det mulig å sette sammen ulike systemer ut fra situasjonsspesifikke krav.

Stridens domener

0408. *Domenemodellen* kompletterer stridsevne modellen gjennom å påvise i hvilke domener strid føres og hvordan disse henger sammen. Begrepet *domene* brukes her om abstrakte områder, i motsetning til stridens *arenaer* (land, sjø, luft og verdensrommet), som beskriver de konkrete områdene der striden utkjempes (arenaene tilhører alle det fysiske domenet).

0409. Domenemodellen beskriver *det kognitive domenet*, *informasjonsdomenet*, *det sosiale domenet* og *det fysiske domenet*, og hvordan disse henger sammen. Denne modellen ble i utgangspunktet utviklet med tanke på NbF og informasjonsoperasjoner, men kan også brukes for å vise at militære operasjoner og strid gjennomføres på flere plan enn det rent fysiske.

Figur 4.2, DOMENEMODELLEN (Se *NbF* nedenfor og *informasjonsoperasjoner* i kapittel 5)

0410. Det *kognitive domenet* omfatter stridens mentale dimensjon, altså hvordan individets tanker, verdier og vilje påvirkes. Domenet omfatter individets persepsjoner, som i sin tur styres av psykologiske forhold, utdanning, trening og erfaringsnivå. Strid avgjøres i siste instans i det kognitive domenet.

0411. *Informasjonsdomenet* omfatter den informasjon som ligger til grunn for vår situasjonsforståelse. Domenet omfatter hele spekteret fra data til informasjon. (Data er å betrakte som de enkelte informasjonsbærende enheter, mens informasjon er sammenstilt og bearbeidet data som gir mening). I informasjonsdomenet blir informasjon skapt, behandlet og distribuert. Strid i dette domenet handler om å begrense og forvrengte motstanderens informasjon og å beskytte seg selv mot hans innsatser i dette domenet.

0412. Det *sosiale domenet* rommer interaksjonen mellom individer og enheter. Det er her vi finner kommunikasjon mellom enkeltindivider, avdelingsånd, samhandling og lederskap. Det sosiale domenet er direkte koblet til det kognitive ved at kommunikasjon på individnivå og samhold innad i Forsvaret er en absolutt forutsetning for individets vilje og enhetens evne til å fortsette striden. Strid i dette domenet handler således om å bryte ned motstanderens samhold samtidig som man forsterker sitt eget.

0413. Det *fysiske domenet* omfatter de tradisjonelle arenaene for militære operasjoner: land, sjø, luft og verdensrommet. De fysiske plattformene og sensorene opererer i dette domenet, og kommunikasjonsnettverket som knytter sammen

plattformene finnes her. Striden i det fysiske domenet handler om å utnytte menneskelige og materielle ressurser med den hensikt å påvirke motstanderens fysiske evne.

Kombinerte innsatser

0414. Fellesoperasjoner bygger på teorien om at kombinasjon av ulike virkemidler og innsatser gir synergieffekter og dermed mulighet for å anvende begrensede ressurser på en mer effektiv måte. Kraftsamling og samtidig innsats med flere systemer bidrar til at motstanderen føler seg underlegen, og dette påvirker hans vilje til å fortsette striden. Et annet argument er at ulike våpensystemer kan støtte hverandre, og motstanderens forsøk på å forsvare seg mot ett system vil ofte eksponere ham for et annet. Kombinering av innsatser omfatter bruk av både dødelige og ikke-dødelige virkemidler. Begrepet *kombinerte innsatser* er således noe bredere enn *Combined Arms* som i utgangspunktet handler om kombinasjon av ulike våpensystemer.

0415. Evne til å kombinere innsatser er et helt sentralt poeng i *Forsvarets operative grunnlag* og kommer til uttrykk gjennom vektlegging av fellesoperasjoner basert på *effekts-, nettverks- manøvertenkning* og *evne til fleksibilitet*. Betydningen av å kombinere ulike innsatser fremgår også av kapittel 5, som i tillegg til å beskrive tradisjonelle komponenter legger relativt stor vekt på spesialoperasjoner, informasjonsoperasjoner og sivilmilitært samarbeid.

COMBINED ARMS – EN KORT HISTORIKK

Jonathan M. House (amerikansk hæroffiser og professor i historie) hevder i boken *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century* at de sterke sidene ved et våpensystem kan kompensere for svakheter ved andre systemer. Videre hevder han at evnen til å kombinere ulike innsatser gir sjefen større handlingsrom – og motstanderen et mer komplisert trusselbilde å forholde seg til. Dersom man har minst to måter å bekjempe fienden på, betyr det at fienden aldri kan være helt sikker på *hvordan* han vil bli angrepet.

Robert Leonhard (amerikansk hæroffiser og forfatter) hevder at en teori om *Combined Arms* har tre elementer. For det første vil hvert enkelt våpensystem ha styrker og svakheter. Panserstyrker har eksempelvis et fortrinn over infanteristyrker i åpent terreng, og omvendt i ulendt terreng, men gjennom å kombinere systemene vil de utfylle hverandre, og helheten blir dermed sterkere enn summen av delene. Infanteriet kan beskytte panserstyrkene ved strid i vanskelig terreng, mens panserstyrkene kan utnyttes til å skape raske gjennombrudd i fiendens linjer. For det andre kan *Combined Arms* skape vanskelige dilemmaer for motstanderen; for å forsvare seg mot et system vil han måtte gjøre seg sårbar overfor et annet system. Dersom et panserforband for eksempel må beskytte seg mot luftangrep, vil det naturlige forsvar være spredning i lendet kombinert med å lage befestninger. Dersom luftinnsatsen kombineres med et massivt panserangrep, vil panserforbandet stå overfor et dilemma mellom på den ene side å være spredt utover i stillinger som lette mål for panserangrepet, eller på den annen side å konsentrere forbandet for å ta opp kampen mot panserangrepet – og dermed bli svært sårbart for luftinnsatsen. Et tredje element ved *Combined Arms* er å tvinge motstanderen inn i det terrenget der han er mest sårbar. I stedet for å møte fiendens stridsvogner med egne stridsvogner i åpent terreng, er tanken å lede dem inn i et terreng der egne styrker har komparative fortrinn. For eksempel kan fiendens stridsvogner ledes inn i et ulendt og trangt terreng som gjør dem lett tilgjengelige for infanteriangrep.

Kombinerte innsatser er et kjent fenomen i moderne militærhistorie. Et tidlig utslag av denne tenkningen var Gustav II Adolfs (1594–1632) og Napoleon Bonapartes (1769–1821) organisering av sine armeer. De slo sammen infanteri, kavaleri og artilleri på en helt ny måte som økte armeenes totale slagkraft. Under annen verdenskrig ble det både i Tyskland og Sovjetunionen utviklet teorier for hvordan luftstridskrefter skulle integreres i landoperasjonene. Den amerikanske *Air Land Battle*-doktrinen (1982) var et resultat av økt vekt på kombinasjon av ulike våpensystemer. Etter den kalde krigen har det foregått en dypere integrering av våpensystemer på alle nivåer i de militære organisasjonene. Under Irak-krigen i 2003 integrerte amerikanerne sine våpensystemer langs hele skalaen fra operasjonelt til taktisk/stridsteknisk nivå. Det gjorde de blant annet ved å kombinere land-, sjø- og luftsystemer med systemer for spesial- og informasjonsoperasjoner. Det tredje elementet i Leonhards teori er velkjent fra norsk forsvarstenkning under den kalde krigen, der sovjetiske styrker som eventuelt angrep

Norge skulle ledes inn i de trange dalførene i Indre Troms, hvor lett norsk infanteri hadde betydelige komparative fortrinn og dermed kunne sinke invasjonen inntil allierte styrker kom til unnsetning.

Begrepet *Combined Arms* benyttes ofte i amerikanske og britiske doktriner. Begrepet oppstod i forbindelse med bakkeoperasjoner hvor man kombinerte ulike våpensystemer på lags- og troppsnivå for å øke slagkraften. I dag anvendes begrepet også i en fellesoperativ kontekst og inkluderer våpen fra alle forsvarsgrenene. *Combined Arms* må ikke forveksles med *Combined Operations*, som er operasjoner med deltakelse fra to eller flere land.

Basisfunksjonene

0416. Militære avdelinger og enheter er avhengige av seks grunnleggende basisfunksjoner: *Kommando og kontroll* for ledelse og koordinering, *innsatsmidler* for å påvirke motstanderen, *mobilitet* for å kunne forflytte seg, *beskyttelse* til egensikring, *etterretning* for å danne seg et bilde av situasjonen og *logistikk* for frembringelse av alle typer ressurser. *Kommando og kontroll*, *etterretning* og *logistikk* beskrives i kapittel 5, mens *beskyttelse*, *mobilitet* og *innsatsmidler* beskrives i vedlegg A.

Figur 4.3, BASISFUNKSJONENE

0417. Basisfunksjonene kan anvendes som utgangspunkt for å diskutere hvordan Forsvaret skal utvikle sine evner innenfor de ulike områdene. Funksjonene kan også settes sammen til en modell som viser sammenhengene mellom dem. Figur 4.3 illustrerer at det er et avhengighetsforhold og en interaksjon mellom de enkelte funksjonene, og at de må forstås som en helhet. Kommando og kontroll er plassert i sentrum fordi dette knytter sammen de øvrige fem funksjonene.

0418. Nettverkstenkningen i *Forsvarets operative grunnlag* handler om å organisere basisfunksjonene så fleksibelt og rasjonelt som mulig. Basisfunksjonsmodellen (figur 4.3) og handlingssløyfen (figur 4.4) er hjelpemidler for hvordan vi skal tenke utover organisatoriske enheter. En slik tilnærming gjør at vi kan rette fokus mot hvordan de ulike funksjonene kan samordnes for å oppnå høyere operasjonstempo og synergieffekter.

Manøvertenkning og manøverteori

Det var å bruke mobilitet som et psykologisk våpen; ikke for å drepe, men for å rykke frem; ikke rykke frem for å drepe, men rykke frem for å skremme, forvirre, lamme, å skape bestyrtelse, tvil og uklarhet i fiendens bakland, noe ryktene ville forsterke inntil panikken ble uhyrlig. Kort sagt, dens formål var å lamme, ikke bare fiendens ledelse, men også hans regjering, og lammelsen ville være direkte proporsjonal med hurtigheten. (Om Guderians hurtige operasjon mot den engelske kanal under felttoget mot Frankrike i mai 1940).

J. F. C. Fuller

0419. Manøverteoriens utgangspunkt er at den vektlegger stridens *psykologiske dimensjon* og ser på strid som en kamp mellom viljer hvor målet er å bryte ned motstanderens samhold og vilje til fortsatt kamp. Som en konsekvens av dette tar manøverteorien høyde for et operasjonsmiljø preget av usikkerhet, redsel, kaos, friksjon og uforutsigbarhet. Manøverteorien vektlegger betydningen av å vende disse faktorene til egen fordel ved selv å mestre dem og samtidig i størst mulig grad utsette motstanderen for dem.

VÆPNEDE KONFLIKTERS NATUR

Selv om væpnede konflikter har endret karakter gjennom historien og i de senere år, er det fremdeles mennesker som slåss, ikke maskiner og systemer. Midlene og metodene vil også endre seg fra konflikt til konflikt, men det er samtidig mulig å snakke om konflikters varige natur, der faktorene *friksjon, usikkerhet og kaos, fare og stress* alltid opptrer.

Friksjon: Friksjon er det som skiller en plan på papiret fra den faktiske gjennomføringen av planen. Det finnes tre grunnleggende former for friksjon: den som er til stede eller oppstår i egen organisasjon, den som skapes i møtet med en motstander og den som oppstår fra omgivelsene, for eksempel som følge av værforhold. Friksjon kan opptre som en kombinasjon av disse formene og ha flere kilder: fysiske (tretthet, hindringer), psykologiske (frykt, uklarhet) og teknologiske (ukjent utstyr, feil, mangler og havari).

Usikkerhet og kaos: Væpnede konflikter vil alltid være preget av usikkerhet og kaos, noe som gjerne blir kalt *krigens tåke*. Den oppstår blant annet på grunn av ufullstendig, unøyaktig og selvmotsigende informasjon, og bidrar til å begrense situasjonsforståelsen. Krigens tåke forårsaker forvirring og forringer evnen til å ta riktige beslutninger til rett tid. Moderne teknologi og organisasjonsformer kan til en viss grad avhjelpe disse utfordringene, men de vil aldri kunne eliminere krigens tåke. Aktører i en konflikt vil aktivt søke å skjule sine intensjoner og skape så stor grad av usikkerhet og kaos hos motstanderen som mulig. God kjennskap til sin motstander og seg selv vil riktignok bidra til å redusere denne usikkerheten, men tilfeldigheter vil alltid gjøre det svært vanskelig å forutsi sluttresultatet.

Fare og stress: Anvendelse av militær makt involverer anvendelse av eller trussel om påføring av fysisk vold. Med dette følger en følelse av *fare*, og de fleste mennesker vil reagere på fare med frykt. I tillegg kommer gjerne effekten av fysisk utmattelse, ensomhet og mangel på næring og søvn. Til sammen kan disse forholdene påføre de stridende en betydelig grad av *stress*. Stress vil som regel føre til redusert strids-evne.

0420. Forskjellen mellom *manøverteori* og *manøverkrigføring* er ikke entydig, men manøverkrigføring kan beskrives som den praktiske delen av manøverteorien, hvor det angis et sett av teknikker for hvordan militære styrker skal operere for å bryte ned motstanderens samhold og vilje til fortsatt strid.

MANØVERTEORI OG MANØVERKRIGFØRING

Begrepet manøverteori oppsto på 1900-tallet, men dets underliggende filosofi med vekt på krigskunstens *psykologiske aspekter* er ikke ny: Allerede 500 f.Kr. fremhevet Sun Zi dette. Teoriens navn har sin opprinnelse i manøvrering – fysisk bevegelse – på slagfeltet for å komme i posisjon til å slå eller true en motstander. Krigskunsten vektla altså fysisk bevegelse som et middel for å oppnå psykologiske fordeler. I dag er betydningen av manøverbegrepet utvidet slik at det omfatter mer enn rent fysiske bevegelser.

Første verdenskrig, og da særlig den statiske vestfronten, ble av mange sett på som et endepunkt for den klassiske krigskunsten. Krigføring var tilsynelatende blitt redusert til gigantiske materialslag, hvor nasjonenes økonomiske, demografiske og politiske bæreevne ble sett på som langt viktigere enn generalens beslutninger. Mellomkrigstidens ønske om igjen å kunne avgjøre krigen på slagfeltet, gjorde at militærteoretikere i en rekke land så etter nye metoder, utover langvarig slitaskrig, for å vinne striden. Teoretikere med stor innflytelse var britene J. F. C. Fuller (1878–1966) og Sir Basil Liddell Hart (1895–1970), tyskeren Heinz Guderian (1888–1954) og russerne Vladimir Triandafillov (1894–1931) og Michail Tjuchatjevskij (1893–1937). Senere, etter de arabisk-israelske krigene i 1967 og 1973, fikk manøverteorien en renessanse – først i USA, så innenfor NATO-området. Sentrale tenkere i utviklingen av moderne vestlig manøverteori var amerikanerne John Boyd (1927–1997), William Lind og Robert Leonhard.

Manøverteori brukes i dag gjerne som samlebetegnelse på en hel rekke ulike teorier som har det fellestrekk at de vektlegger ødeleggelse av fiendens samhold og evne til å operere, fremfor gradvis og systematisk ødeleggelse gjennom bruk av ildkraft. Noen teoretikere har rettet oppmerksomheten mot metodene, mens andre har konsentrert seg om forsøk på å beskrive de bakenforliggende psykologiske faktorene. Dette har medført at manøverteori i dag er et mangetydig begrep.

Kloke hærførere har opp gjennom tidene gjerne lagt vekt på å påvirke motstanderens samhold og vilje, og har tatt i bruk ulike virkemidler for å oppnå dette. Vi kan dermed kanskje si at manøverkrigføringen kom først, og at manøverteorien ble skapt i et forsøk på å høste lærdom av historiske eksempler. Kritikerne hevder at manøverteoretikerne bruker historiske eksempler selektivt for å underbygge sin teori og at det finnes mange eksempler på at motstanderens vilje først har latt seg bryte med massiv ildkraft og langvarig nedsliting av hans evne til strid.

0421. Både i manøverteori og manøverkrigføring vektlegges analyse av aktørenes styrker og svakheter. I *Forsvarets operative grunnlag* inngår dette i manøvertenkningen og krever omfattende kunnskaper om både vår egen og motstanderens organisering (politiske og militære strukturer), målsettinger, operasjonsmønstre, evner og egenskaper samt kultur, normer og verdsett. Begrepene *tyngdepunkt* og *kritiske sårbarheter* beskriver sammenhengen mellom de ulike aktørenes styrker og svakheter. Vedlegg C definerer begrepene og beskriver

hvordan en *strukturell analyse* (prosess for å analysere aktørene i en konflikt) kan gjennomføres.

Manøverkrigføringens teknikker

0422. Manøverkrigføring er beskrevet av mange teoretikere (se tekstboksen ovenfor) som har ulike syn på hvordan man skal oppnå psykologiske fordeler. Det finnes derfor ikke et enhetlig syn på hva som er de viktigste teknikkene i denne formen for krigføring. Forsvaret har valgt å vektlegge *overraskelse, initiativ, den indirekte metode, tempo og oppdragsbasert ledelse*. Disse teknikkene er i tråd med hva som vektlegges i våre alliertes doktriner.

0423. *Overraskelse* er viktig i manøverkrigføring først og fremst på grunn av overraskelsens psykologiske effekt. Uventede hendelser skaper frykt og usikkerhet hos motstanderen. Overraskelse bidrar også til at motstanderen lettere kan bekjempes rent fysisk. Overraskelse oppnås ved å anvende uventede metoder på uventede områder til uventet tid. Ved en i tid og rom overraskende innsats, kan også små innsatser gi stor effekt.

0424. En av manøverkrigføringens viktigste teknikker er kontinuerlig å ta og opprettholde *initiativ*. Den part som har initiativet tvinger motparten til å reagere, slik at motparten eksponeres for bekjempning og settes under psykologisk press. Evnen til å ta initiativ starter på individnivå, er en del av Forsvarets kultur og et av fundamentene for den militære profesjonen. Oppdragsbasert ledelse, riktig forståelse av sjefens intensjon og evne til å ta kalkulererte risikoer er forutsetninger for å ivareta initiativet.

0425. *Den indirekte metode*: Manøverkrigføring legger vekt på å unngå motstanderens hovedstyrke og samtidig utnytte hans svakheter. Den indirekte metoden er en velprøvd teknikk for å etablere og opprettholde et psykologisk overtak. Ved å forhindre motstanderen fra å velge tid og sted for konfrontasjon, svekkes hans fremgang og hans våpensystemer og organisasjon brytes ned. Dette fører til tvil og omdisponeringer hos motstanderen.

DEN INDIREKTE METODE

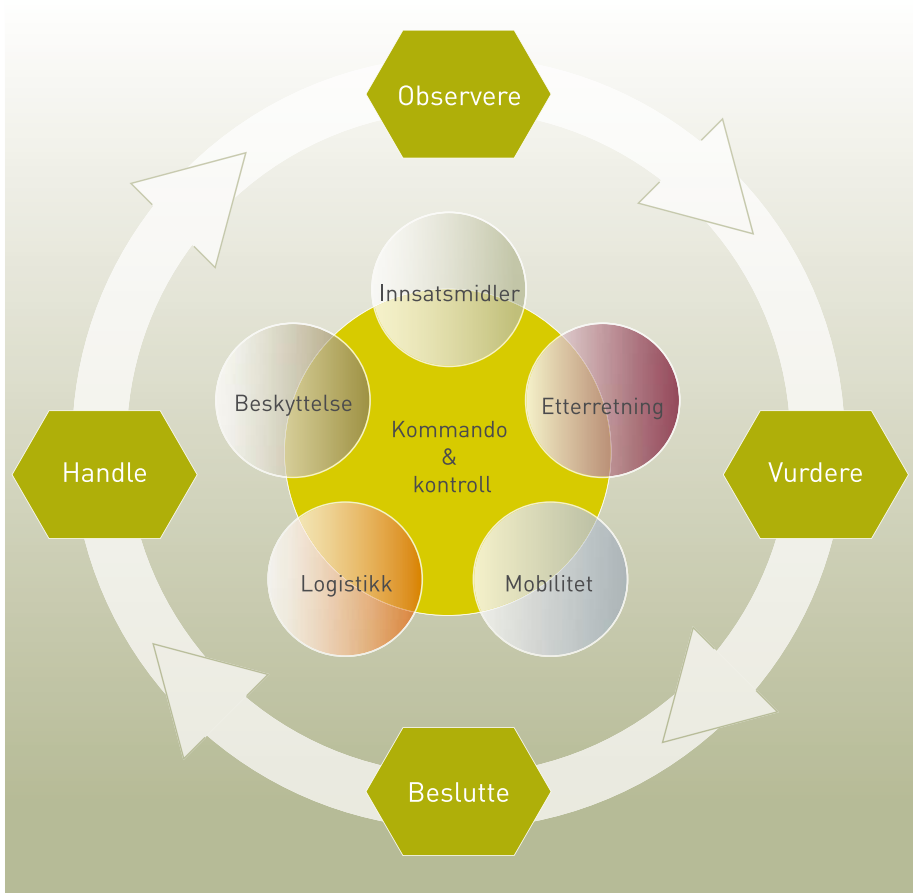
Innenfor strategien er veien rundt ofte den korteste. En direkte tilnærming til målet utmatt angriperen og forsterker konsentrasjonen av motstanderens styrker, mens en indirekte tilnærming svekker forsvarerens motstand gjennom å bringe ham ut av balanse.

Sir Basil Liddell Hart

0426. Den indirekte metoden har både en abstrakt og en konkret dimensjon. Den konkrete handler om å unngå motstanderens fysiske styrker og samtidig angripe de militære styrkenes svakheter. Den abstrakte dimensjonen handler om å unngå

motstanderens sterke sider i vid forstand og samtidig utnytte hans svake – for eksempel ved å påvirke lokalbefolkningens støtte til en stridende gruppe i stedet for å angripe selve gruppen, eller ved å angripe logistikklinjen i stedet for selve våpensystemet.

0427. *Tempo* kan defineres som relativ hurtighet over tid sammenliknet med en motstander. Hensikten med å føre strid i høyt tempo er å gjøre motstanderen sårbar, skape psykologiske fordeler samt gjøre hans beslutningsgrunnlag irrelevant. Evnen til høyt tempo gir et overtak ved at en selv kan velge det tempoet en til enhver tid mener vil gi ønsket effekt. Høyt tempo vil imidlertid ikke alltid være ønskelig under gjennomføringen av en operasjon. Ved strid mot irregulære styrker vil det i henhold til den stabiliserende metoden og utmattelsesmetoden ofte være viktigere med tålmodighet enn høyt tempo.

Figur 4.4, HANDLINGSSLØYFEN, BASISFUNKSJONENE OG TEMPO

0428. Handlingsløyfen er en modell for å beskrive hvordan tempo kan oppnås fra det tidspunkt da en hendelse inntreffer til handling iverksettes. Handlingsløyfen består av fire elementer som til sammen utgjør en kontinuerlig prosess: *observasjon*, *vurdering*, *beslutning* og *handling*. Handlingsløyfen kan også forstås som tre seksjoner, der den første dreier seg om *informasjon*: observasjon og vurdering – hvilken situasjon står vi overfor? Den andre dreier seg om *beslutning*: beslutning om hva som skal eller bør gjøres for å forholde seg til situasjonen. Den tredje dreier seg om gjennomføring av selve *handlingen*: hvordan, og med hvilke midler? Evne til å gjennomføre denne prosessen hurtigere og med bedre kvalitet enn motstanderen er avgjørende for suksess.

0429. Målet er “å komme på innsiden av motstanderens handlingsløyfe”: Ved å gjennomføre handlingsløyfen raskere enn motstanderen vil en kontinuerlig tvinge ham til å parere. Dette vil bringe egne styrker i fordelaktige posisjoner, mens motstanderen vil komme på etterskudd. Evne til raskt å fatte riktige beslutninger er en forutsetning for å oppnå høyt tempo. Samtidig må basisfunksjonene være utviklede og integrerte for å støtte denne evnen. Basisfunksjoner organisert i nettverk og et kommando- og kontrollsystem som muliggjør rask informasjonsoverføring mellom enhetene vil bedre evnen til strid i høyt tempo.

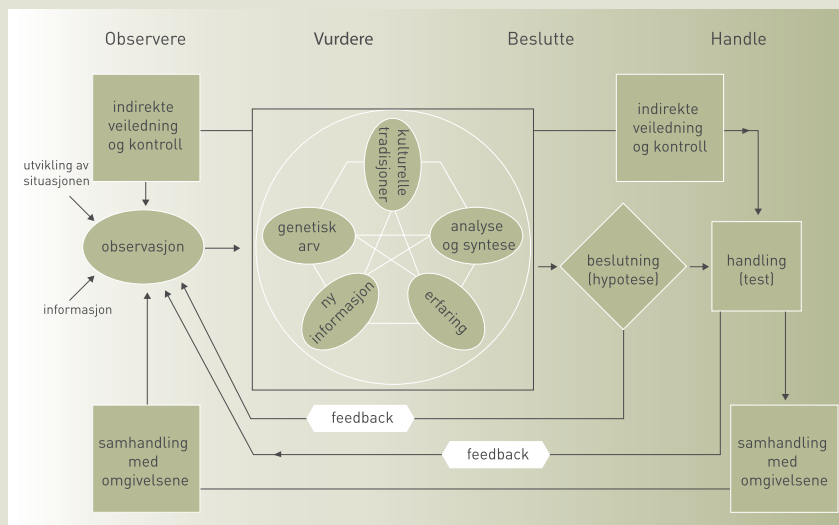
0430. Begrepet *timing* er nært knyttet til tempo. Timing innebærer å gjennomføre innsatsene når de gir best effekt ut fra den rådende situasjonen. Riktig timing kan være å iverksette sine innsatser når motstanderen minst forventer det. I henhold til den stabiliserende metoden eller utmattelsesmetoden kan riktig timing være å iverksette innsatser mot den irregulære styrken samtidig som innsatser iverksettes for å vinne lokalbefolkningens tillit og støtte. Det presiseres at det her kun er gitt to eksempler. Hva som er riktig timing, vil variere ut fra det situasjonsspesifikke.

0431. *Oppdragsbasert ledelse* er i utgangspunktet en kultur knyttet til manøverkjøringen og en forutsetning for å kunne mestre friksjon og kaos samtidig som initiativ og tempo opprettholdes. Oppdragsbasert ledelse utøves gjennom en teknikk som går ut på å angi intensjon, tildele ressurser og gi størst mulig handlingsfrihet til den som skal utføre oppdraget. Oppdragsbasert ledelse beskrives nærmere i kapittel 6.

JOHN BOYD OG OODA-LOOPEN

Handlingsløyfen er en forenkling av OODA-loopen, og kan forlede leseren til å tro at sløyfen er en mekanisk og sekvensiell prosess som kan løses med tekniske hjelpemidler. John Boyd var av en helt annen oppfatning. I henhold til Boyd er ikke OODA-loopen én loop, men en beskrivelse av flere mulige looper. Det viktigste er *vurderingen* som omfatter persepsjoner og evnen til å ta intuitive beslutninger. Erfarne beslutningstakere øker tempoet gjennom sin evne til *raskt* å fatte *riktige* beslutninger. Boyd la stor vekt på stridens psykologiske aspekter og betydningen av å forstå hvordan motstanderen tenker for å kunne påvirke hans forståelse av omverdenen og på den måten "komme seg innenfor hans beslutningssyklus". Boyd foretrakk selv å kalle sin handlingsløyfe *The O-O-D-A Loop*, for å få frem forskjellene mellom *Observe, Orient, Decide* og *Act*.

John Boyd (1927–1997) var oberst i det amerikanske luftforsvaret og utviklet *OODA-loopen* på bakgrunn av erfaringer han høstet som jagerpilot under Koreakrigen (1950–1953). Med utgangspunkt i OODA-modellen ville han forklare hvorfor de amerikanske *F-86 Sabre*-flyene vant mer enn 90 % av luftkampene mot kinesiske og nordkoreanske *Mig-15*-fly. Til tross for underlegenhet på flere områder hadde Sabre-flyene to avgjørende fordeler: Pilotenes evne til situasjonskontroll var langt bedre enn hos motstanderen og flyene var utstyrt med et *flight control*-system som gjorde det mulig for de amerikanske pilotene å skifte mellom ulike typer manøvrer langt hurtigere enn hva MIG-flyene kunne følge opp. De amerikanske pilotene lærte seg raskt å utnytte denne fordelene ved å tvinge motstanderen inn i en serie manøvrer der de i sine forsøk på å reagere enten eksponerte seg selv eller begikk feil som førte til at de selv ble utmanøvrert. Boyd understreket at disse effektene ikke først og fremst var av teknologisk art, men at de var psykologiske. De amerikanske pilotene var sikre på å lykkes og tok av den grunn initiativ, mens motstanderen ble usikker og av den grunn begikk skjebnesvangre feil. Boyd fortsatte sine studier, med fokus på historisk vellykkede kampanjer, for å forsøke å gjøre sine observasjoner allmenngyldige.

Figur 4.5, OODA-Loopen

Fra “manøverteori og manøverkrig” til “manøvertenkning og manøvermetode”

0432. *Manøverteori* har vært NATOs viktigste teoretiske grunnlag siden 1980-tallet. Alliansens ambisjon har vært å kunne drive manøverkrigføring mot en mekanisert motstander innenfor rammen av en krig i stor skala. Teorien har således blitt assosiert med høyintensiv krigføring mot en mekanisert motstander. Imidlertid har Forsvaret de senere år i hovedsak vært engasjert i operasjoner under konflikter av lavere intensitet. På den bakgrunn har det blitt hevdet at manøverkrigføring er lite relevant for mesteparten av Forsvarets operative virksomhet, og at manøverteorien som sådan dermed ikke lenger er gyldig. Forsvarets oppfatning er at manøverteorien fortsatt har relevans, men at den i dag må nyanseres.

0433. Med begrepene *manøvertenkning* og *manøvermetoden* viderefører Forsvaret manøverteoriens psykologiske utgangspunkt og manøverkrigføringens teknikker til dagens kontekst. Ambisjonen er at dette skal inngå som en del av Forsvarets kultur og ligge til grunn for alle typer operasjoner, samtidig som en erkjenner at manøvermetoden i dag ofte må kombineres med andre metoder for å oppnå ønsket effekt. Manøvertenkning handler om å utvikle en tilnærming til strid på individnivå som tar høyde for den psykologiske dimensjonen, tilsvarende det som hos våre allierte betegnes som *The Manoeuvrist Approach*. Manøvermetoden er på sin side en av de tre operative metodene som beskrives i *Forsvarets operative grunnlag*, basert på manøverkrigføringens teknikker for å bryte ned motstanderens vilje og samhold.

Effekttenkning og effektbasert tilnærming til operasjoner

0434. Effekttenkning ligger til grunn for flere konsepter, herunder *Effects Based Operations*, og *Effects Based Approach to Operations*. Som nevnt vil Forsvaret ikke knytte seg for sterkt til enkelte konsepter, teknologiske nivåer eller prosedyrer. I det følgende rettes oppmerksomheten derfor mot selve tilnæringsmåten og sentrale begreper.

0435. Effekttenkningen er blitt aktualisert i dagens komplekse konflikter med flere ulike parter, som ofte har uklare allianse- og konfliktforhold seg imellom, samt en rekke eksterne aktører med varierende interesser i konflikten. I slike konflikter er det vanskelig å rette én innsats mot én bestemt part. Tvert imot er det ofte nødvendig med et spekter av innsatser, inkludert både sivile og militære virkemidler, rettet mot flere aktører, for å oppnå resultater som er ønskelige på lang sikt.

EFFEKTBASERTE OPERASJONSKONSEPTER

Begrepet *Effects Based Operations* (EBO) har sitt utspring i det amerikanske luftforsvaret på 1990-tallet. Denne tilnærmingen oppsto da som en reaksjon på at det i militære operasjoner ble lagt mer vekt på selve innsatsen, bekjempningen av målene, enn på resultatene, slik US Air Force så det. Utviklingen innenfor *Effects Based Operations* har således hovedsakelig vært drevet frem av US Air Force og hatt et sterkt luftmaktspreg. I praksis har oppmerksomheten vært rettet mot teknologi og hva luftmakt alene kan oppnå.

Effects Based Approach to Operations (EBAO) – *effektbasert tilnærming til operasjoner* (EBTO) på norsk – er en videreutvikling av det opprinnelige EBO. NATO har et generelt fokus på EBTO, og Storbritannia har vært den sterkeste pådriveren for videre utvikling på dette området. Den europeiske varianten har en bredere og mer fellesbasert tilnærming enn den opprinnelige amerikanske og legger mindre vekt på teknologi og hva luftmakt alene kan oppnå. Britene har etter hvert gått over til begrepet *Comprehensive Approach*, der oppmerksomheten i større grad rettes mot samordning av sivile og militære innsatser enn forholdet mellom militær innsats og effekt.

Den amerikanske felleskommandoen, *US Joint Forces Command* (US JFCOM), har de siste årene også gått inn for en EBAO-tilnærming som ikke er ulik NATOs, men med et større fokus på effektbaserte planleggingsverktøy og selve implementeringen av disse verktøyene.

Effekttenkningens hjørnesteiner

0436. Effekttenkning har tre hjørnesteiner. Den første er å se alle virkemidler som deler av en større *helhet*, der militære og sivile virkemidler koordineres. Den andre hjørnesteinen er å se motstanderen og øvrige aktører som et *system av systemer*

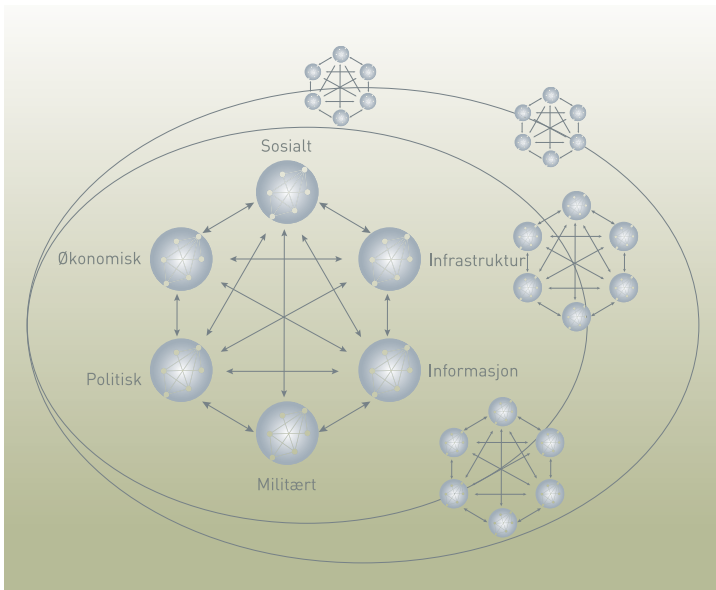
der mange ulike faktorer og aktører påvirker hverandre. Det medfører at alle innsatser som gjennomføres, og de enkelte virkemidler som brukes, må vurderes ut i fra hvilke effekter de kan få på ulike parter. Den tredje og viktigste hjørnesteinen er at alle innsatser som gjennomføres, må begrunnes i at de skal bidra til å oppnå den *ønskede effekten*.

Helhetlig bruk av virkemidler

0437. Militære virkemidler er en av flere typer virkemidler stater har til rådighet, og militære midler må således ses som en del av en større helhet. Det er viktig å inkludere også andre stater og forskjellige internasjonale organisasjoner i helheten, da slike aktører ofte vil delta i konflikthåndtering sammen med militære styrker. Det er videre nødvendig å forstå hvilke ledelsesnivåer som fatter beslutninger om bruk av ulike virkemidler, herunder de militære, og hvordan disse nivåene til sammen utgjør en helhet.

System av systemer

0438. Søkelys på *system* er den andre hjørnesteinen i effekttenkningen. Systemtenkning er å se alle parter i en konflikt, og øvrige aktører som kan tenkes å påvirke konflikten, som et system av systemer. Komponentene i et system benevnes også som *noder*. Statlige aktører vil ha bedre utbygde systemer enn ikke-statlige aktører, men i de fleste tilfeller vil det være de samme grunnleggende funksjonene. Slike systemer vil også på flere punkter være i kontakt med andre systemer, lokalt, regionalt og globalt. Det er viktig å forstå helheten i en aktørs system, og hvordan det fungerer, både i seg selv og i interaksjon med andre systemer.

Figur 4.6, AKTØRENES SYSTEMER

0439. I effektbasert tilnærming til operasjoner (EBTO) ses både statlige og ikke-statlige aktører som systemer med seks undersystemer. I engelsk språkdrakt brukes forkortelsen PMESII, tilsvarende på norsk vil være PMØSII:

- *det politiske systemet* omfatter beslutnings- og ledelsesfunksjonen,
- *det militære systemet* omfatter de fysiske maktmidlene med tilhørende kommando- og kontrollapparat,
- *det økonomiske systemet* omfatter ressursbasisen og dens finansiering,
- *det sosiale systemet* er menneskene, inkludert etniske og religiøse dimensjoner,
- *infrastruktursystemet* består av kommunikasjon i vid forstand, inkludert elektrisitet, transportnettverk, vannforsyning og renovasjon,
- *informasjonssystemet* består av informasjonsinfrastruktur, ledelsessystemer og media.

SYSTEM OG SYSTEMTENKNING

Et system er en samling elementer som henger sammen på en slik måte at de danner en ordnet helhet. Et system er oppbygd av gjensidig avhengige komponenter og prosesser. Enhetene i systemet vil ha et felles mål, og de samlede resultatene av enhetene innenfor systemet er høyere enn summen av delene isolert. Dette kalles *synergieffekter*. Desto flere enheter og prosesser et system inneholder, desto vanskeligere er det å analysere systemet som sådant og de enkelte elementenes betydning for systemet.

Alle systemer som omfatter mennesker er komplekse, da den menneskelige faktor gjør det svært vanskelig å forutsi med sikkerhet hvilke resultater en kan få ved å påvirke systemet. *Dynamiske systemer* er systemer i stadig endring og interaksjon med andre systemer. *Åpne systemer* er systemer som interagerer med andre systemer. *Adaptive systemer* er systemer som har evne til å utvikles og endres for å møte skiftende krav fra omgivelsene og bedre sin effektivitet. Adaptive systemer vil dessuten ha evnen til "selvhelbredning"; altså vil elementer i systemet raskt kunne ta over for elementer som måtte bli ødelagt eller falle bort.

Systemtenkningen er interdisiplinær. Den utnyttes eksempelvis innenfor meteorologi, geologi, sosiologi og statsvitenskap. Systemtenkning er en tilnæringsmåte for å forstå hvordan komplekse fenomener påvirker hverandre. Systemtenkning innebærer å se etter sammenhenger mellom ulike fenomener, og kan forstås som et alternativ til årsaks- og virkningstenkning. Systemtenkning er å se helheten gjennom å forstå kvaliteter ved og sammenhenger mellom delene.

0440. Analyse, også i militær sammenheng, har gjerne vektlagt å bryte et system ned til sine enkelte bestanddeler, for så å granske delene hver for seg. En analyse

basert på systemtenkning vurderer også de enkelte delene, men legger dessuten stor vekt på hvordan de enkelte delene henger sammen innenfor systemet og med andre systemer, og hvordan systemene sammen fungerer som en helhet.

0441. Poenget med effekttilnærmingen er å koordinere og integrere alle virkemidler for å påvirke systemene. Diplomatiske, informasjonsmessige, økonomiske og militære tiltak rettes mot hvert undersystem med den hensikt å oppnå effekter i hele eller deler av systemet. I dette perspektivet er systemtenkning nødvendig for å forstå hvor og hvordan innsatsene skal settes inn for å oppnå ønskede effekter og unngå uønskede.

Ønsket effekt

0442. Den tredje og viktigste hjørnesteinen i effekttenkningen er å konsentrere seg om det overordnede resultatet, *effekten*, som ønskes oppnådd, og ikke om innsatsene eller de enkelte virkemidlene i seg selv. Effekttenkningens utgangspunkt er å fokusere på hvilke former for atferdsendring som er ønskelige, og å kombinere de innsatser og enkelte virkemidler som er nødvendige for å oppnå dette.

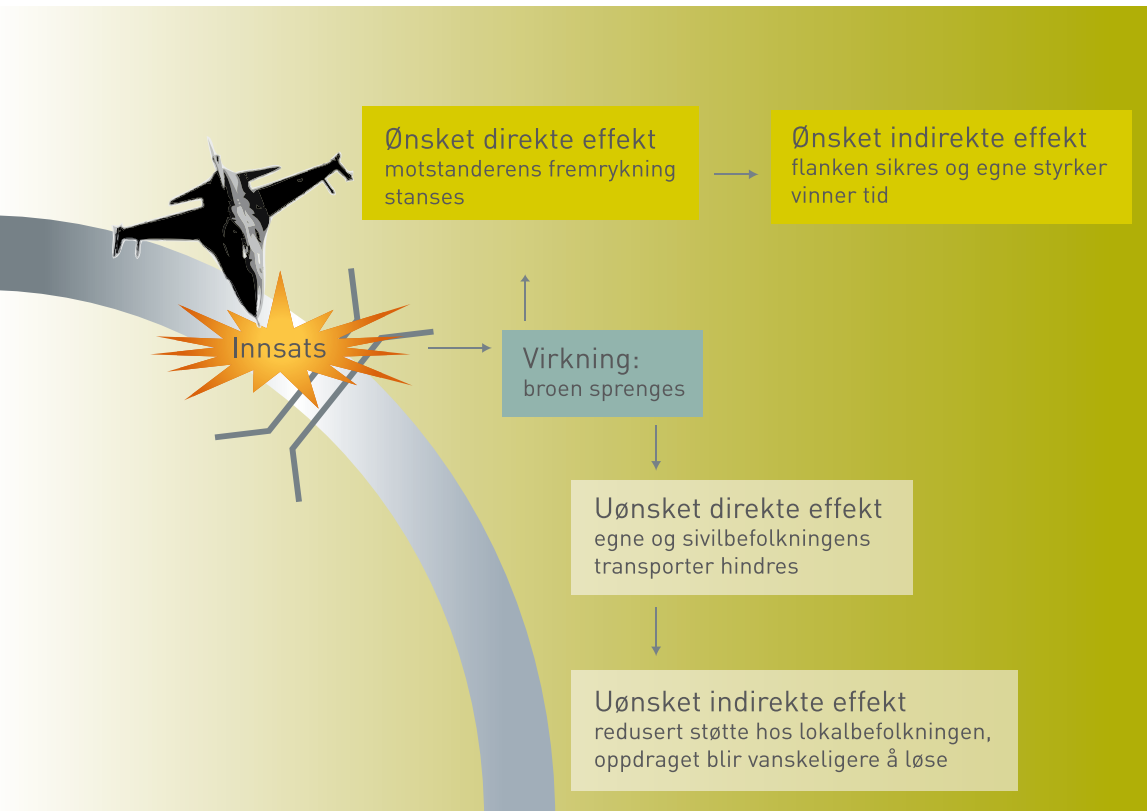
0443. Målet i en væpnet konflikt er å tvinge motstanderen til å endre atferd, slik at egne målsettinger vinner frem. I en *stabiliseringsoperasjon* eller ved *strid mot irregulære styrker* handler det ofte om å få flere parter til å endre atferd for å stoppe volden og konflikten. Ulike innsatser kan være nødvendige for å oppnå dette. Bruk av makt er ofte nødvendig mot stridende grupper, mens beskyttende og samfunnsutviklende innsatser vil være viktige i forholdet til lokalbefolkningen. For den første gruppen vil ønskelig atferdsendring være at de skal gi opp og avslutte voldshandlinger og strid. Når det gjelder lokalbefolkningen, vil ønsket atferdsendring være at de skal oppgi sin støtte til de stridende partene.

Effekttenkning og humanitære innsatser

0444. Akutt humanitær bistand for å redusere menneskelig lidelse vil ofte være nødvendig, og den kan gjennomføres av både internasjonale organisasjoner og militære styrker. Det er ofte vanskelig å identifisere grensen mellom humanitær bistand og en innsats som har til hensikt å drive langsiktig samfunnsbygging. Effekttenkningens betoning av integrasjon mellom sivile og militære virkemidler, kan medføre at akutt humanitær bistand kan oppleves som et virkemiddel for å tvinge en part til det ene eller andre. Det er feil. Humanitær bistand er aldri et tvangsmiddel. Derimot kan innsatser som støtter humanitær bistand oppleves som positivt og bidra til å oppnå ønsket effekt.

Innsats, virkning og effekt

Figur 4.7, INNSATS, VIRKNING OG EFFEKT

0445. I en gitt situasjon er ønsket effekt definert til å stanse motstanderens fremrykning og beskytte en flanke. I figur 4.7 vil *innsatsen* være de samlede virkemidler som settes inn mot broen, for eksempel luftbombing. Innsatsen gir den umiddelbare *virkingen* at broen sprenges. Denne virkingen er objektiv og absolutt og vil se likedan ut uavhengig av ståsted. *Effekten* av at broen sprenges er imidlertid relativ. De direkte effektene er de umiddelbare resultatene som sprengningen av broen frembringer hos motstanderen eller blant egne styrker, nøytrale og allierte. De indirekte effektene kan være ønskede eller uønskede, og de må alle, i det minste de man med rimelighet kan ha oversikt over, vurderes under planleggingen av operasjonen. I eksempelet kan for eksempel sprengningen av broen, ut fra kompliserte årsaker knyttet til kultur og lokalmiljø, gi den indirekte effekt at befolkningen slutter seg til motstanderen.

0446. I eksempelet med broen kan ønsket effekt oppnås på andre måter enn ved luftbombing. Et virkemiddel kan være minelegging av broen og forsvar av den. Dette krever ressurser, men vil samtidig gjøre det mulig å bruke broen senere. En

alternativ innsats kan være å angripe motstanderen i en annen sektor, slik at han tvinges til omgruppering, og fremrykningen sinkes. Effekttenkning handler om å velge de metoder og virkemidler som i størst grad gir ønsket effekt med færrest mulig uønskede effekter.

UTVIKLING AV EBAO-KONSEPTER I NATO

NATO har et pågående utviklingsarbeid for å finne frem til metoder for forberedelse og gjennomføring av operasjoner i henhold til effekttenkningens prinsipper. Utviklingsprosessen rommer både teoretisk konseptutvikling og praktiske eksperimenter. De fire konseptene som i 2007 støtter NATOs effektbaserte tilnærming til operasjoner er *Knowledge Based Development* (KBD), *Effects Based Planning* (EBP), *Effects Based Execution* (EBE) og *Effects Based Assessments* (EBA).

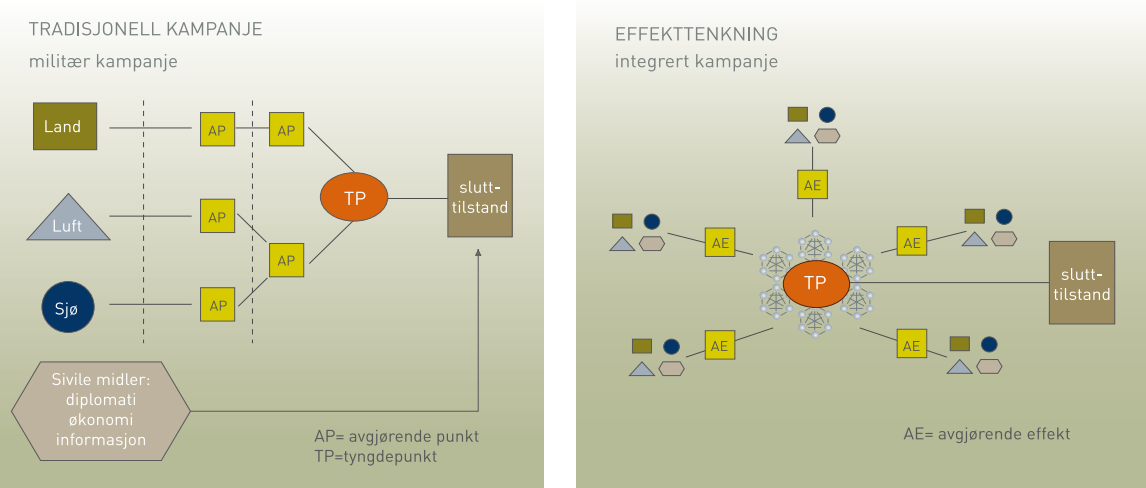
Knowledge Based Development handler om å utvikle verktøy for systemforståelse. To viktige hjelpemidler i denne prosessen er *Operational Net Assessment* (ONA) og *Collaborative Information Environment* (CIE), som er henholdsvis et databasert analyseverktøy og et web-basert informasjonsverktøy.

Effektbasert planlegging (EBP) tar utgangspunkt i prosedyrer som er nedfelt i alliansens eksisterende planleggingsverktøy, *Guidelines for Operational Planning* (GOP) og *AJP 5*. Planleggingskjeden i effektbasert planlegging omfatter *effects, nodes, actions* og *resources* (ENAR), og går ut på å definere ønsket *effekt*; analysere hvilke *noder* som må påvirkes for å oppnå dette; analysere hvilke *handlinger* mot disse nodene som gir ønsket effekt og unngår uønsket effekt; og analysere hvilke *ressurser* som kreves for å gjennomføre operasjonen. I gjennomføringen av selve operasjonen kommer momentene i motsatt rekkefølge: *resources, actions, nodes* og *effects* (RANE).

Effects Based Execution (EBE) vektlegger handlinger og innsatser som har til hensikt å skape de ønskede og planlagte effekter. Sentrale begreper er synergieffekter og synkroniserte effekter. Evne til å måle og vurdere effekter og evne til raskt å tilpasse seg endringer vil være sentralt for gjennomføringen av operasjoner.

Effects Based Assessment (EBA) er å observere resultatene av alle relevante hendelser og vurdere disse opp mot ønskede og uønskede effekter. Tradisjonell *Battle Damage Assessment* (BDA) har ofte rettet blikket mot den direkte virkningen av innsatsen, snarere enn mot hvilke effekter som er oppnådd.

Effektbaserte kampanjer

Figur 4.8, TRADISJONELLE KAMPANJER OG EFFEKTENKNING

0447. Figuren over til venstre gir en skjematisk oversikt over en tradisjonell kampanje. Ønsket slutttilstand oppnås ved å påvirke motstanderens *tyngdepunkt* (TP). Tyngdepunktet påvirkes ved at et antall *avgjørende punkter* (AP) oppnås. De avgjørende punktene formuleres som målsettinger i operasjonsplanen, og den militære kampanjen deles inn i faser der disse målsettingene skal oppnås. Kampanjen utformes for å oppnå den militære delen av slutttilstanden. Sivile innsatser er atskilt fra den militære kampanjen og følger egne linjer i henhold til de politiske målsettingene. Dette skillet mellom militære og sivile innsatser er gjort hovedsakelig med tanke på høyintensitetskonflikter og har erfaringsmessig fungert bra når målet har vært å bekjempe en militær motstander. Det er viktig å merke seg at den venstre figuren er en sterk forenkling, og at utviklingen i dag går i retning av økt integrasjon mellom sivile og militære innsatser. Merk også at de militære styrkene ikke nødvendigvis er inndelt i forsvarsgrensvise komponenter, men integrerte komponenter der hver enkelt operasjonslinje er knyttet til et overgripende formål.

0448. Figuren til høyre gir en skjematisk oversikt over hvordan en effektbasert kampanje er tenkt. Den grunnleggende tanken er å integrere de sivile og de militære virkemidlene. Ønsket slutttilstand oppnås også her ved å påvirke motstanderens tyngdepunkt. Det eller de aktuelle tyngdepunktene identifiseres i stor grad ved hjelp av systemtenkning. Tyngdepunktet påvirkes ved at et antall *avgjørende effekter* (AE) oppnås. De avgjørende effektene vil i stor grad dreie seg om å frembringe ønsket atferd hos motstanderen og andre involverte aktører. Kampanjen er ikke sekvensiert i like stor grad som den tradisjonelle, men det arbeides langs flere linjer for parallelt å oppnå de avgjørende effektene. Ønsket slutttilstand formuleres slik at politiske og militære målsettinger integreres.

0449. Effektbasert tilnærming til operasjoner er relativt enkelt i teorien. Praktisk gjennomføring er imidlertid komplisert. En stor utfordring er at det per i dag finnes få erfaringer med og få prosedyrer for integrering av sivile og militære virkemidler. En slik integrering vil nødvendigvis måtte gå på tvers av flere ledelsesnivåer og involvere flere sektorer og etater. Risikoen for uklare ansvars- og myndighetsforhold og manglende ressurskonsentrasjon er åpenbar. Samtidig kan det være store gevinster å hente ved en vellykket integrering, og en betydelig integrasjon kan uansett komme til å tvinge seg frem.

Effekttenkning og Nettverksbasert forsvar

0450. Hensikten med Nettverksbasert forsvar (NbF) er å skaffe og dele informasjon, mens hensikten med effektbasert tilnærming (EBTO) er å utnytte informasjonen. EBTO vil både for planlegging og gjennomføring av operasjoner kunne dra store fordeler av den informasjonsdeling som det legges opp til med NbF. EBTO trenger store mengder informasjon for å analysere effekter, etablere kunnskapsbaser og for å samordne sivile og militære virkemiddel.

0451. Effekttenkning på det nivå som doktrinen skisserer vil tjene på økt nettverksbasering, men er ikke avhengig av et fullt ut nettverksbasert forsvar. Effekttenkning handler primært om å utvikle en kultur i Forsvaret med individer som forstår og bruker denne tenkemåten.

Nettverkstenkning og nettverksbasert forsvar

0452. Allerede i dag brukes nettverksorganisering, i større eller mindre grad, når Forsvaret gjennomfører daglige operasjoner eller er involvert i håndtering av episoder. Forsvaret skal fortsatt utvikles i retning av nettverksbasering. Nettverkstenkning handler om å skape en kultur der det er et felles ansvar å bidra til fortsatt utvikling i denne retning. Doktrinen vektlegger å skape en felles forståelse av NbF. Doktrinen beskriver de viktigste delene av konseptet og gir en oversikt over begrepsapparatet samt ulike modningsgrader på veien mot nettverksbasering.

NETTVERKSKONSEPTENE

Det er utviklet mange konsepter for å knytte sammen militære ressurser i nettverk ved hjelp av moderne informasjonsteknologi.

Network Centric Warfare (NCW) ble utviklet i USA. Dette konseptet er inspirert av multinasjonale selskapers globale, integrerte produksjons-, distribusjons- og salgssystemer. Det beskriver et meget høyt ambisjonsnivå når det gjelder teknologi og organisasjonsutvikling.

Network Enabling Capabilities (NEC) er Storbritannias utviklingsarbeid på feltet. I forhold til *Network Centric Warfare* fokuseres det i større grad på å forbedre eksisterende teknologi og organisasjon og å utvikle dette i retning av nettverksorganisering. Generelt er det et lavere ambisjonsnivå i NEC enn i NCW.

NATO Network Enabling Capabilities (NNEC) er NATOs utviklingsarbeid innenfor nettverksorganisering. Ambisjonsnivået og grunntankene er svært like Storbritannias NEC. Samtidig må utviklingen hele tiden ta hensyn til alliansens medlemsland i tråd med konsensusprinsippet. En stor del av arbeidet med NNEC går ut på å finne felles grunnlag for fortsatt utvikling.

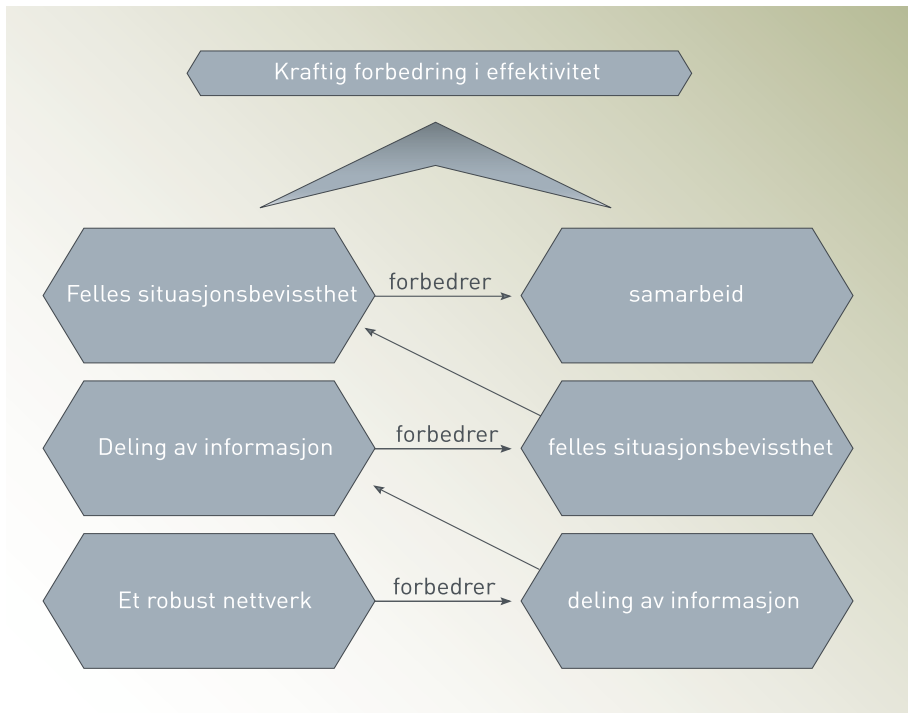
Nettverksbasert forsvar (NbF) er det norske forsvarets utviklingsarbeid for å oppnå økt nettverksorganisering. Ambisjonsnivået og grunntankene er i stor grad sammenfallende med NATOs NNEC og Storbritannias NEC. En viktig årsak til at Forsvaret selv driver et utviklingsarbeid på dette området, er at Forsvaret ønsker å påvirke utviklingen av NNEC.

Hva er nettverksbasert forsvar?

0453. NbF er et konsept for samhandling i nettverk med den hensikt å bruke Forsvarets ressurser på måter som utnytter de mulighetene informasjonens tidsalder byr på, for å oppnå økt fleksibilitet og effekt. NbF er et konsept som er tenkt anvendt ved operasjoner i alle typer konflikter, på alle konfliktnivåer hjemme og ute. NbF dreier seg om å se teknologi, kompetanse, organisering og løpende prosesser i sammenheng og omfatter menneskelige, organisatoriske og tekniske

dimensjoner, så vel som konseptuelle, moralske og fysiske faktorer som beskrevet i stridsevne modellen.

0454. NbF innebærer et fokusskifte fra hva hver *enkelt plattform* (eksempelvis fly eller fartøy) kan yte, til hva et *nettverk av plattformer* kan yte. Et slikt fokusskifte vil gjøre det mulig å knytte sammen ulike militære funksjoner på en fleksibel måte, og den samlede stridsevnen vil øke. Nøkkelen til dette er bruk av moderne teknologi og en fleksibel bruk av menneskelige ressurser.

Figur 4.9, FORDELER VED NbF

0455. Beslutningstakere, sensorer og innsatssystemer knyttes sammen i et nettverk i en robust informasjonsinfrastruktur, der informasjon kontinuerlig samles inn, gjøres tilgjengelig eller distribueres. Økt situasjonsbevissthet gjør det enklere for sjefer på alle nivåer å fatte riktige beslutninger hurtig. Dette bidrar også til å forbedre samarbeidet og koordineringen mellom ulike enheter og systemer. Informasjonsinfrastrukturen i et nettverk gjør det også enklere for sjefen å formidle sin intensjon.

0456. Nettverksorganisering gjør styrkene mindre avhengige av fysisk nærhet til hverandre og geografisk lokalisering generelt. Slik organisering øker også robustheten ved at informasjon kan lagres på flere steder og distribueres via flere kanaler.

Nettverksbasering og domenemodellen

0457. Nettverksbasering handler om å knytte sammen prosesser som foregår innenfor de ulike domenene. En slik sammenknytning vil øke hastigheten, presisjonen og robustheten. Samtidig vil betydningen av NbF variere mellom domenene:

- I det *kognitive domenet* handler nettverksbasering om å skape et presist grunnlag for å fatte beslutninger.
- I *informasjonsdomenet* handler nettverksbasering om å gjøre informasjon tilgjengelig for rett bruker til rett tid og å gjøre informasjon fra hele nettverket tilgjengelig for beslutningstakerne når det er påkrevd. Det handler også om å utvikle robusthet og beskytte informasjon ved hjelp av desentralisert lagring og et sett av alternative distribusjonskanaler for informasjon.
- I det *sosiale domenet* handler nettverksbasering om å bedre evnen til kommunikasjon for å skape et felles, helhetlig bilde av situasjonen, hva oppdraget går ut på og hvilke effekter som er ønsket.
- I det *fysiske domenet* handler nettverksbasering om innsamling av informasjon og å sette sammen stridsenheter og knytte ulike våpensystemer til hverandre med hurtighet og presisjon for å oppnå effekt.

NY INFORMASJONSTEKNOLOGI OG REVOLUTION IN MILITARY AFFAIRS

Ny informasjonsteknologi har medført store omveltninger på mange områder. Det brukes gjerne begreper som *Revolution in Business Affairs* og *Revolution in Military Affairs*.

Revolusjonsbegrepet knyttet til militær bruk av ny informasjonsteknologi har sitt utspring i Sovjetunionen. På 1970- og 80-tallet ble det gjort studier av en rekke kriger, for eksempel de i Vietnam, Midtøsten og på Falklandsøyene. Det ble identifisert en generell trend der informasjonsteknologi hadde åpnet nye muligheter. Dette gjaldt særlig nye bekjempningssystemer, som i nær sanntid og med høy presisjon kunne oppdage og bekjempe mål på svært lange avstander. Det ble antatt at teknologien i fremtiden ville gjøre det mulig å oppnå informasjonsoverlegenhet på slagfeltet.

USA har kommet langt på dette området og har en overgripende visjon for hvordan landets væpnede styrker skal utvikles og utnyttes. *Joint Vision 2010* fra 1996, senere utviklet til *Joint Vision 2020*, vektlegger at USAs teknologiske overlegenhet skal brukes til å endre hele krigsmakten og hvordan krig føres. Ambisjonen er å håndtere et bredt spekter av fredstidsoperasjoner, avskrekking og forebygging av konflikter og krig i stor skala. De tradisjonelle militære basisfunksjonene er utviklet til nye såkalte operative konsepter: *Dominant Maneuver*, *Precision Engagement*, *Full Dimension Protection* og *Focused Logistics*.

Informasjonsoverlegenhet er, ifølge amerikanerne, nøkkelen til å realisere de nye operative konseptene. Det betyr overlegen evne til å samle inn, bearbeide og distribuere informasjon i en uavbrutt strøm. Samtidig må motstanderens evne til å gjøre det samme ødelegges eller utnyttes til egen fordel. *Beslutningsoverlegenhet*, det å kunne omsette informasjon i handling, understrekes sterkt. Det legges i *Joint Vision* stor vekt på kontinuerlig utvikling av organisasjon, doktriner og konsepter og på relevant trening og erfaring.

Fra plattform til system

0458. Den militære organisasjonen kan i NbF beskrives som et sett av komponenter (noder) med forbindelser seg imellom. Komponentene er inndelt i tre hovedkategorier:

- *Sensorkomponenter* har innhenting av data som hovedfunksjon. Sensorer omfatter alle komponenter som bidrar til bevissthet om situasjonen, innsatsen og resultatene av en innsats. Dette kan være alt fra rombaserte sensorer til mennesker.
- *Beslutningskomponenter* har beslutningsfatning som hovedfunksjon. Under en operasjon vil disse kunne fatte beslutninger om organisasjonsendringer og allokering av ressurser, tildeling av oppdrag og bekjempelse av mål.
- *Innsatskomponenter* skal oppnå virkning og effekt. Innsatskomponenter omfatter både dødelige og ikke-dødelige virkemidler. I *NATO Network Enabling Capabilities* kalles disse komponentene *effektorkomponenter*. Når Forsvaret har valgt å kalle dem innsatskomponenter er det i tråd med sammenhengen *innsats-virkning-effekt* (fig 4.7).

0459. I tillegg til hovedkategoriene av komponenter kommer *beslutningsstøttekomponenter*, altså stabsfunksjoner, og *samhandlingskomponenter*. Sistnevnte har som oppgave å bidra til samvirket mellom ulike komponenter og systemer. Et eksempel på en samhandlingskomponent er *Forward Air Controller (FAC)*, som gjennomfører koordinering mellom luft- og øvrige stridskrefter. Samhandlingskomponentene har en særlig viktig rolle i et NbF som befinner seg i en innledende modningsgrad.

0460. Informasjonsinfrastruktur (*INI*) omfatter alle informasjonssystemer som sørger for kommunikasjon mellom komponentene i systemet. Den består av teknisk utstyr for bearbeiding, lagring, distribuering og presentasjon av informasjon. Det dreier seg for eksempel om datamaskiner og programvare, kommunikasjonssystemer basert på satellittoverføring, radiosending eller telefoni. Informasjonsinfrastrukturen omfatter også menneskene som opererer og støtter systemene samt gjeldende standarder og prosedyrer.

0461. Atskillelse av sensorer og våpen er ikke ensbetydende med at alle våpenplattformer skal være uten sensorer og kun motta informasjon fra sensorer som

fysisk befinner seg på andre steder. Et våpensystem skal kunne anvendes både som autonomt system, som sensor og som innsatskomponent. Plattformen som er dimensjonert for det, kan være beslutningskomponent når ansvars- og myndighetsforholdene er avklart. Dette betyr blant annet at sensorer som er samlokalisert med våpnene (det vil de være i et fly eller fartøy), må kunne sende informasjon til andre innsatskomponenter eller til beslutningskomponentene.

Figur 4.10, SENSOR-, VÅPEN- OG BESLUTNINGSPLATTFORMER

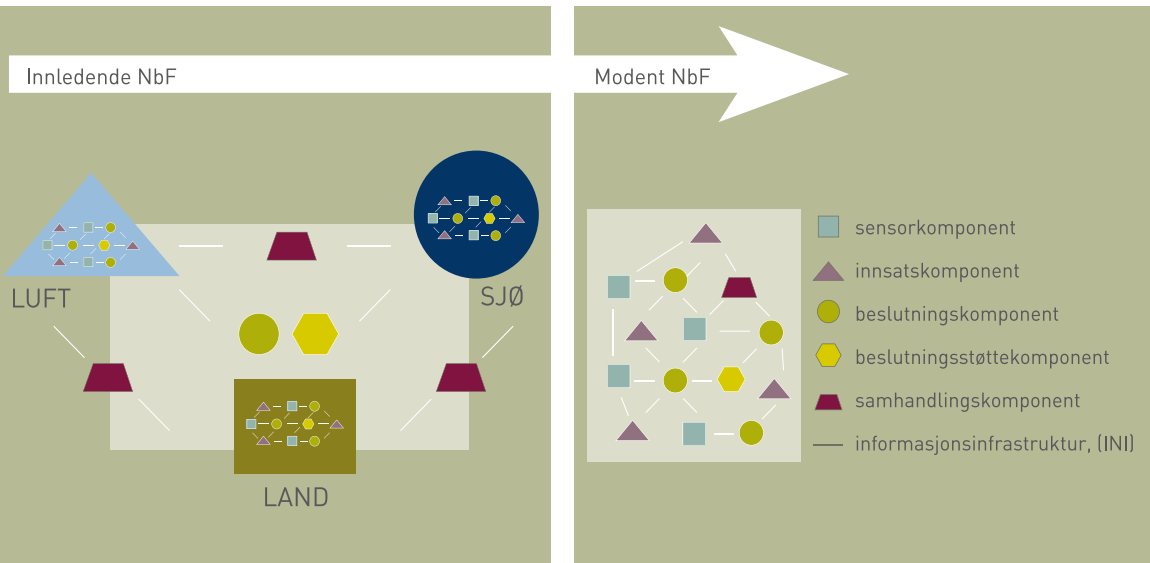
0462. Hæravdelinger, fregatter, jagerfly og spesialstyrker er eksempler på elementer som kan være både sensor- og innsatskomponenter i alle typer av nettverk. Fregatter er et eksempel på plattformer som har tilstrekkelig informasjonsinfrastruktur til å fungere som beslutningskomponenter i store nettverk, mens de øvrige kan være det i mindre. I nettverket kan ulike enheter løse oppdrag og oppgaver hver for seg. Samtidig kan løpende overføring av blant annet målinformasjon og egen posisjon bidra til at innsatsene lett kan koordineres og samordnes ved behov.

SITUASJONSBEVISSTHET

Situasjonsbevissthet er en forutsetning for evnen til å synkronisere handlinger uten at det nødvendigvis foreligger en detaljert plan. Situasjonsbevissthet har en sentral plass i tenkingen om nettverksbasert forsvar. Selve begrepet omfatter tre elementer med en innbyrdes kvalitetsforskjell:

- *situasjonsoppfattelse* er den laveste graden av situasjonsbevissthet og innebærer bevisstgjøring på at noe skjer.
- *situasjonsforståelse* er neste nivå, altså bevisstgjøring på betydningen av det som skjer.
- *situasjonsprediksjon* er den høyeste graden av situasjonsbevissthet og innebærer evne til gjenkjenning av tidligere mønstre og på det grunnlag evne til å si noe om sannsynlige utviklingstrekk.

NbF som utviklingsprosess

Figur 4.11, NETTVERKSBASERT FORSVAR – ULIKE MODNINGSGRADER

0463. *Venstre del* av figur 4.11 viser et innledende NbF. De grenvise komponentene har en dominerende rolle. Informasjons- og komponentstrukturen er basert på eksisterende utstyr og materiell, og utvikles innenfor grenene. De grenvise komponentene er bygd opp rundt de tradisjonelle plattformene. Samtidig har det vært en markant økning i evnen til å dele informasjon mellom disse komponentene og å bruke plattformene i ulike roller. Ledelsesstrukturen er felles. Det er en aktiv bruk av samhandlingskomponenter til koordinering og samordning mellom grenene, og i forholdet til andre aktører.

0464. *Høyre del* av figuren viser et NbF med høy modningsgrad. Forsvarsgrenene er langt på vei erstattet av et fullintegret nettverk av noder med ulike egenskaper som kan skreddersys opp mot hver spesifikke operasjon, og der all informasjon er tilgjengelig i hele nettverket. Beslutninger kan fattes på ulike nivåer i organisasjonen, og den menneskelige kompetansen vil være fullt ut innrettet mot å virke i et nettverksmiljø. Samhandlingskomponentene er ikke like nødvendige, men har en rolle når det gjelder å ivareta grensesnittet mot andre aktører.

0465. Både høyre og venstre side i figur 4.11 beskriver NbF, og at NbF må forstås mer som en prosess enn en slutttilstand. Det er ikke gitt at det idealtypiske bildet vi har i dag vil realiseres, og kanskje vil bildet av hva NbF er bli endret underveis. NbF er en "reise", ikke en destinasjon.

TILSTANDSBESKRIVELSER – NbF OG ULIKE MODNINGSGRADER

Utviklingen mot NbF vil være en kontinuerlig prosess som må styres, og alle i Forsvaret må være delaktige. For å oppnå dette må en kunne vurdere om utviklingen går i ønsket retning. Dette kan gjøres ved å definere en serie tilstandsbeskrivelser for NbF, eller såkalte modningsgrader: *innledende*, *integrerende* og *gjennomgripende*. Gradene er ikke eksakte ambisjoner med tiltak og tidsfrister, men gir et bilde av fasene et NbF må gjennom.

Innledende NbF vil være innenfor rekkevidde i løpet av noen år. Et forsvar i denne fasen vil ha en organisasjon med gjennomgående gode kunnskaper om NbF, og NbF vil være en integrert del av all utdanning og trening. Et felles nettverk for utvalgte komponenter vil være opprettet og alle som er tilknyttet dette nettverket vil ha tilgang til et felles situasjonsgrunnlag. Interoperabilitet vil være prioritert for komponenter som inngår i samme operasjon. Menneskene i organisasjonen vil være en kombinasjon av generalister og spesialister. Samtidig vil det være et skille mellom løpende drift av Forsvaret på den ene side og operasjoner, utdanning, trening og øving på den annen. På det sistnevnte området vil NbF være tydeligst. Organisasjonen vil være relativt statisk med et stort innslag av sekvensielle prosesser. Den tekniske infrastrukturen vil i hovedsak bestå av dagens utstyr, men med visse forbedringer og lokale systemvarianter og individuelle løsninger der det er hensiktsmessig. Det vil legges vekt på vertikal styring og kontroll basert på regler og prosedyrer, men organisasjonen vil også være preget av en økende grad av horisontal koordinering. Bruken av IKT er hovedsakelig motivert ut fra et rasjonaliseringsperspektiv, og i mindre grad ut fra et muliggjørende perspektiv.

Integrerende NbF vil være preget av stor nettverksbevissthet. Løpende drift, konsepter og doktriner vil i stor grad være nettverksbasert. Organisasjonen vil ha en flater struktur enn under det innledende NbF. Det vil bli et økt innslag av horisontal koordinering opp mot regler og prosedyrer. I gitte situasjoner vil det brukes svært dynamiske organisasjonsformer og prosesser. Gammelt og nytt materiell vil kunne brukes i nettverk. Det vil eksistere et felles kommunikasjonsnettverk og en klar informasjonsstyring der all informasjon i nettverket vil kunne gjøres tilgjengelig for enhver som har behov for det. Internt vil det være en generelt stor grad av interoperabilitet, og Forsvaret vil ha begynt å utvikle sin evne til interoperabilitet også overfor aktører og etater utenfor Forsvaret. Det er et større innslag av spesialister enn av generalister. IKT-bruken vil ha dreid fra primært å være et rasjonaliseringsverktøy til å brukes innovativt. Organisasjonen vil fremdeles være statisk med fokus på militær interoperabilitet. Integrerende NbF vil være preget av større usikkerhet enn tidligere stadier, da store teknologiinvesteringer skal erstatte dagens arv, og innovativ bruk av IKT sammen med eksperimentering på mange områder kan medføre tilbakeslag og dårligere kosteffektivitet.

Gjennomgripende NbF vil være nettverksbasert i all sin virksomhet. Skillet mellom løpende drift, utdanning, trening, øving og konsept- og doktrineutvikling vil være lite. Organisasjonen vil være dynamisk, situasjonstilpasset og i stand til å drive parallelle prosesser. Det vil være vekt på horisontal koordinering. Det vil finnes en helhetlig informasjonsinfrastruktur som alle har tilgang til. En gjennomgripende informasjonsstyring vil gjøre at informasjon i nettverket er tilgjengelig, forståelig og utnyttbar for alle som har behov for informasjon. Interoperabiliteten vil være utbredt på alle relevante områder internt, herunder teknologisk, organisasjonsmessig og prosedyremessig. Det vil også være utviklet en evne til interoperabilitet med relevante og prioriterte eksterne aktører og etater. Menneskene i organisasjonen vil være spesialiserte og ha høy grad av selvstendighet og evne til samarbeid. Hvem som skal utføre en spesifikk oppgave, bestemmes ut fra hvem som er mest kompetent. IKT anvendes både rasjonaliserende og muliggjørende. Gjennomgripende NbF vil ha bedre kosteffektivitet enn det integrerende.

Informasjonsstyring i NbF

0466. Et nettverksbasert forsvar består ikke av *ett*, felles nettverk som omfatter alle nivåer og som har de samme egenskaper på alle nivåer. Tvert imot dreier det seg om ulike nettverk som i større eller mindre grad kan knyttes sammen.

0467. De forskjellige nivåene har ulike krav til informasjon, og informasjon må bearbeides på hvert enkelt nivå. *Informasjonsstyring* er prosessen som skal sikre at den kvalitativt beste informasjonen når frem til og danner et best mulig beslutningsgrunnlag for riktig bruker. Informasjonsstyring omfatter de rutiner, prosesser og systemer for produksjon, lagring og styring av informasjon som støtter virksomheten og sørger for at organisasjonen kan nyttiggjøre seg dem.

0468. Informasjonsstyring kan foregå i henhold til skyv- eller trekk-prinsippet (*push and pull*). Skyv-prinsippet innebærer at informasjon overføres fra kilde til bruker, for eksempel fra sjef til underordnet under et oppdrag. Trekk-prinsippet innebærer at brukeren skaffer seg den informasjonen som anses å være nødvendig, for eksempel ved søking i en database. Begge prinsippene har fordeler og ulemper når det gjelder tidsbruk og presisjon.

0469. Effektiv informasjonsstyring er en nøkkel til å oppnå den effektøkning som nettverksbasering kan gi. Det er imidlertid mange ubesvarte spørsmål knyttet til dette og det er nødvendig med forskning og utvikling på dette området. Doktrinen peker likevel på følgende grunnleggende krav for effektiv informasjonsstyring:

- kombinasjon av menneskelig og maskinell bearbeiding av informasjon,
- mulighet for å bruke både skyv- og trekkprinsippet på alle nivåer,
- mulighet for beskyttelse og seleksjon av informasjon ved hjelp av kryptosystemer,
- mulighet for tilkoping til sivile systemer, for eksempel Internett eller redningsentralene,
- interoperabilitet med NATO.

Nettverksbaserings utfordringer

0470. Det er mange utfordringer knyttet til utviklingen av NbF. Ovenfor er informasjonsstyring nevnt. *Båndbredde og overføringshastighet; strømforsyning; trygghet og avdelingsånd; samt mennesker og prosedyrer som kan veksle mellom sentralisert og desentralisert ledelse*, er andre eksempler på problemområder som vil kreve videre innsats. Diskusjon om og videre utvikling av NbF krever innsikt i og forståelse av disse forholdene.

0471. *Båndbredde og overføringshastighet*: Nettverksbasing er avhengig av at store mengder data kan overføres raskt. Militære enheter bruker forskjellige medier for overføring av data. Fiberoptikk gir stor båndbredde og har stor overføringshastighet (måles i gigabit per sekund), men krever at alle elementer som inngår i nettverket er knyttet sammen med fysiske kabler. Slik overføring kan derfor benyttes innenfor staber eller av enheter som er fast gruppert. Satellittkanal og radiolink har middels stor båndbredde og overføringshastighet (måles i megabit per sekund). Satellitt og radiolink kan anvendes av mobile enheter, men krever at det er fri sikt mellom sendere og mottakere. Dette gjør at slikt utstyr ikke kan brukes i alt terreng eller under alle forhold. Rundstråleradio og mobiltelefon har liten båndbredde og overføringshastighet (måles i kilobit per sekund). Disse mediene krever imidlertid ikke fri sikt mellom sendere og mottakere. For Hærens mobile enheter som i hovedsak anvender radiooverføring med rundstrålende radio på HF- eller VHF-båndet, er overføringshastigheten ofte begrenset.

SHANNONS LOV

Den amerikanske matematikeren Claude Shannon (1916–2001) var en pioner innenfor informasjonsteknologi. Han utformet i 1948 en matematisk lov for å forstå tele-, radio og datakommunikasjon (*A Mathematical Theory of Communication*). Kort sagt går Shannons lov ut på at desto høyere frekvens et overføringsmedium bruker, desto større blir overføringshastigheten. Problemet for en hæravdeling som bruker rundstrålende radio, er at desto høyere frekvensen er, desto kortere blir rekkevidden på radiooverføringen.

0472. *Strømforsyning* er en annen teknisk utfordring for NbF. Utfordringen er stor for mobile enheter. Under Irak-krigen i 2003 var tilgangen på batterier en begrensende faktor når det gjaldt nattooperasjoner, og da ble batteriene i hovedsak brukt til bildeforsterkning, *ikke* til mobile terminaler for nettverkskrigføring. Forskning om strømforsyning i NbF er prioritert internasjonalt.

0473. *Trygghet og avdelingsånd*: NbF legger stor vekt på en flat organisasjon med fleksible enheter som kan skreddersys til ulike oppdrag. I dagens organisasjon er personellet plassert i en organisasjon som gir tilhørighet, og der sjefen og underordnede til sammen skaper samhold og avdelingsånd. Det er en stor utfordring ved NbF å opprettholde en slik samholdighet, som er nødvendig i strid.

0474. *Mennesker og prosedyrer som kan veksle mellom sentralisert og desentralisert ledelse*: En grunntanke i NbF er at beslutninger skal kunne fattes på sentralt eller lokalt nivå, avhengig av den gitte situasjon. Det er en stor utfordring å utvikle prosedyrer som gjør at ansvar og myndighet raskt kan flyttes rundt i organisasjonen. Det er en minst like stor utfordring å utvikle mennesker som kan veksle mellom å ta initiativ og lede på den ene side og raskt underordne seg gitte ordre på den annen. De menneskelige og organisatoriske utfordringene kan møtes ved at Forsvaret legger vekt på oppdragsbasert ledelse og desentralisert beslutningsmyndighet i det daglige, og at Forsvaret trener og øver med dette for øye. Samtidig må sentralisert ledelse kunne gjøres gjeldende når det er nødvendig.

5. Fellesoperasjoner – komponenter og støttefunksjoner

0501. Dette kapitlet tar for seg fellesoperasjoner og de komponentene og mest sentrale støttefunksjonene som inngår i slike operasjoner. Kapitlet innledes med å forklare begrepene *operasjon*, *fellesoperasjon* og *operasjonskunst*. Deretter beskrives komponentene *land-*, *sjø-*, *luft-* og *spesialstyrker*, og hvordan disse kan bidra i en fellesoperasjon. Kapitlet avsluttes med en beskrivelse av støttefunksjonene *kommando og kontroll*, *informasjonsoperasjoner*, *sivilmilitært samarbeid (CIMIC)*, *etterretning* og *logistikk*.

Militære operasjoner

0502. En *operasjon* er en serie stridsaktiviteter, forflytninger eller andre handlinger som har til hensikt å oppnå en overordnet målsetting. En operasjon kan gjennomføres både med og uten væpnet innsats. En enkelt operasjon kan utføres for å oppnå en strategisk målsetting, eller den kan inngå i en serie operasjoner. En slik serie kalles en *kampanje*.

0503. En militær operasjon karakteriseres av fire forhold. For det første gjennomføres en slik operasjon for å oppnå en konkret målsetting, alene eller i en serie for å oppnå politiske målsettinger. For det andre har den mandat for anvendelse av militær makt og gjennomføres under forhold hvor andre etater ikke kan operere effektivt. For det tredje har en militær operasjon klart definerte kommando- og ansvarsforhold. Til slutt skal oppdragsgiveren og den som gjennomfører operasjonen ha avklart seg imellom hvilke ressurser som kan disponeres.

0504. En operasjon kan kategoriseres som *militærstrategisk*, *operasjonell* eller *taktisk* ut fra hvilke målsettinger den har. Det er altså ikke størrelsen på de involverte styrkene som først og fremst bestemmer hvordan operasjonen benevnes. Operasjoner med spesialstyrker og luftstyrker er eksempler på operasjoner som ofte gjennomføres med små enheter, men som kan være direkte rettet mot militærstrategiske mål. Operasjoner kan også kategoriseres ut fra *hvilke styrker* som er involvert, som “fellesoperasjoner”; eller ut fra *operasjonstype*, som “søk- og redningsoperasjoner” og “anti-terroroperasjoner”; eller ut fra hvilken *arena* operasjonen utfolder seg på, som “land-, luft- eller sjøoperasjoner”.

0505. En *fellesoperasjon* er en operasjon der innsatser fra flere forsvarsgrener integreres og samordnes for å oppnå

synergieffekter på militærstrategisk, operasjonelt eller taktisk nivå, ofte i en multinasjonal ramme, og ofte i nært samarbeid med sivile virkemidler og aktører. Ambisjonen med en fellesoperasjon strekker seg således lenger enn koordinering av separate taktiske grenvise operasjoner under en felles ledelse, og handler om å utnytte de egenskapene som de ulike komponenter og støttefunksjoner har for å oppnå synergieffekter.

0506. Et konseptuelt rammeverk for fellesoperasjoner kan bestå av tre former for operasjoner: *Operasjoner på dypet* handler om å angripe motstanderens vilje, samhold og evne til fortsatt strid, herunder innsatser rettet mot hans hovedkvarter, annen infrastruktur, logistikk og reservestyrker. *Operasjoner i det nære området* innebærer direkte angrep mot motstanderens militære styrker. *Bakre operasjoner* gjennomføres for å beskytte våre egne vitale funksjoner, herunder kammoral, kommando og kontroll, kommunikasjonslinjer og reservestyrker.

0507. Et slikt rammeverk kan være et verktøy for å knytte de enkelte operasjoners spesifikke *funksjon*, altså hvilken effekt som ønskes oppnådd, til *sted*, altså hvor de skal oppnå effekt, og til *tidspunkt* for når en gitt effekt ideelt sett bør oppnås. Sjefens intensjon – hva som ønskes oppnådd med fellesoperasjonen som helhet – er det sentrale, og selv om de tre nevnte formene for operasjoner kan foregå parallelt, vil vektleggingen av dem variere ut fra hvilke effekter som er ønskelige.

0508. Som oftest vil en fellesoperasjon eller kampanje i sin helhet ha åtte faser:

- gjennomføre en felles vurdering (*Joint Estimate*) og utvikle en fellesoperativ plan,
- forberede selve styrken ved styrkeoppbygging, sammendragning og trening,
- bygge opp logistikkstøtte, støtte fra vertsnasjon og eventuell flernasjonalt støtte,
- deployering til operasjonsområdet, eventuelt forsterke allerede deployerte styrker,
- gjennomføre selve operasjonen(e),
- sikre post-operasjonsfasen ved konfliktbillegging og militære post-konfliktaktiviteter,
- redeploiering av styrkene,
- post-operativ rapportering, inkludert identifisering av lærdommer.

0509. Dagens operasjoner er i økende grad komplekse og uforutsigbare. Det er derfor lite hensiktsmessig å definere normative prinsipper for hvordan Forsvarets fellesoperasjoner skal gjennomføres. I hver enkelt operasjon er det den fellesoperative sjefens ansvar å kombinere komponentene og støttefunksjonene på en slik måte at de ønskede effektene oppnås og politiske målsettinger innfris. *Forsvarets operative grunnlag* gir imidlertid en generell og felles basis for forberedelser og gjennomføring av operasjoner.

Operasjonskunst

0510. Operasjonskunst er en militær sjefs bruk av virkemidlene som står til rådighet for å oppnå de ønskede effekter og innfri de overordnede mål. Operasjonskunst benevnes som en "kunst" fordi det handler om å knytte sammen og realisere ofte abstrakte strategiske mål ved hjelp av fysiske aktiviteter. Betegnelsen "kunst" brukes også fordi det handler om å håndtere strid i ulike tids- og romdimensjoner i det fysiske, det sosiale, det informasjonsmessige og det kognitive domenet, der det finnes få kvantifiserbare størrelser og fasitsvar. Operasjonskunst er også det muligste kunst, altså å utnytte de ressursene en faktisk har til rådighet for å oppnå best mulig resultat.

0511. God operasjonskunst krever kreativitet og fantasi. Talent er dermed en viktig faktor når det gjelder hvem som er egnet til å lede militære fellesoperasjoner. Talent er imidlertid ikke tilstrekkelig i seg selv. God operasjonskunst handler også i stor grad om erfaring og trening. Helt avgjørende for god operasjonskunst er dessuten evnen til å se egen virksomhet i en større sikkerhetspolitisk sammenheng, der egne handlinger eller fravær av sådanne kan få vidtgående politiske og økonomiske følger. Denne innsikten er av stor betydning så vel i nasjonale operasjoner som operasjoner utenlands.

Ledelse og organisering av en fellesoperativ styrke

0512. En fellesoperativ styrke kan organiseres med basis i *selvstendige komponenter* med egne komponentsjefer (*Component Commanders*). Disse underordnes så en fellesoperativ styrkesjef. En komponent er tradisjonelt et forsvarsgrensvist bidrag, men kan i dag også bestå av elementer og enheter fra en eller flere forsvarsgrener som er satt sammen til et funksjonelt element. Spesialstyrkekomponenten er et eksempel på et slikt element. Alle komponenter, om de er grenvise eller funksjonelle, settes sammen slik at de kan føre mest mulig effektivt strid på sine respektive arenaer (land, sjø og luft). En fellesoperativ styrke kan også organiseres med *direkte underordnede enheter*, der de ulike elementene og enhetene blir direkte underlagt den fellesoperative styrkesjefen og hovedkvarteret. Med denne organisasjonsformen er det således ikke aktuelt å ha egne komponentsjefer på nivået under fellesoperativ sjef.

0513. I NATO-sammenheng er det vanlig at en fellesoperativ styrke organiseres med en kombinasjon av komponenter og direkte underordnede enheter. Hvilket av de to prinsippene som vektlegges, er avhengig av hovedkvarterets kompetanse og kapasitet, det totale antallet underenheter og den aktuelle operasjonens størrelse og kompleksitet. Komponentløsningen vil normalt foretrekkes hvis fellesoperativ sjef og hans stab har begrensede ressurser, det er et høyt antall underenheter, og operasjonen er stor og kompleks. En organisering med direkte underordnede enheter foretrekkes ofte i operasjoner med et mindre antall underenheter, eller i andre situasjoner der fellesoperativt hovedkvarter har best forutsetning for å samordne innsatsene.

0514. Forberedelse til og gjennomføring av fellesoperasjoner er avhengig av en

rekke støttefunksjoner som organiseres av det fellesoperative hovedkvarteret. Eksempler på slike støttefunksjoner er *sivilmilitært samarbeid, informasjonsoperasjoner, etterretning, sikkerhet, logistikk, målutvelgelse (targeting), politisk og juridisk rådgivning, finansiering, presse- og informasjonstjenester og personelladministrasjon*. Den enkelte støttefunksjon vil normalt være knyttet til en spesifikk bransje eller ivaretas gjennom en egen prosess i det fellesoperative hovedkvarteret.

ORGANISERING AV FELLESOPERATIVE HOVEDKVARTER

Et fellesoperativt hovedkvarter organiseres med sikte på å oppnå ønskede synergier mellom komponenter og støttefunksjoner. Tradisjonelt har slike hovedkvarter vært organisert ut fra enten en såkalt "J-struktur" (joint-struktur) eller en såkalt "kommandørstruktur".

J-struktur betyr felles struktur og innebærer at hovedkvarterets aktiviteter deles inn funksjonelt, på tvers av forsvarsgrenene. NATO opererer med ni funksjoner: J1 = *administrasjon og personell*, J2 = *etterretning*, J3 = *operasjoner*, J4 = *logistikk*, J5 = *planlegging*, J6 = *sambands- og kommandosystemer*, J7 = *doktrine og trening*, J8 = *økonomi og budsjett*, J9 = *CIMIC* (sivilmilitært samarbeid). De ni funksjonene plasseres normalt i seksjoner som til sammen utgjør en fellesstab som utarbeider den fellesoperative sjefens beslutningsgrunnlag, samt iverksetter sjefens beslutninger.

Kommandørstruktur er også en felles struktur, men som i større grad enn J-strukturen er basert på forsvarsgrensvis inndeling av hovedkvarteret. Kommandørstrukturen innebærer normalt at det vil være en fellesoperativ øverstkommanderende med tre forsvarsgrensvis kommandører under seg. Dette gjør at forsvarsgrenenes egenart og spesialisering bringes helt frem til fellesoperativ sjef når beslutninger skal fattes, da denne altså må forholde seg til de tre kommandørene for henholdsvis land-, sjø- og luftstridskrefter.

I 1971 innførte Norge *kommandørstrukturer* i sine fellesoperative hovedkvarter i Nord- og Sør-Norge. Dette var en struktur som skilte seg fra tilsvarende strukturer i andre NATO-land ved at det var svært tett integrasjon mellom forsvarsgrenene. Med innføringen av kommandørstrukturen – den norske modellen – ble det overført betydelig ansvar og myndighet fra de forsvarsgrensvis operative sjefene til øverstkommanderende (fellesoperativ sjef). Det er illustrerende at de øverste forsvarsgrensvis operative lederne, som på norsk altså fikk betegnelsen "kommandører", hadde betegnelsen "sjef" i andre NATO-land – med de forventninger om myndighet og ansvar det medførte. I Norge forble imidlertid sjefsbetegnelsen forbeholdt fellesoperativ sjef, øverstkommanderende. Etter den kalde krigen ble integrasjonen ytterligere aksentuert grunnet økt vektlegging av felles situasjonsbevissthet, felles planlegging og felles koordinering av operasjoner på tvers av forsvarsgrenene. I løpet av 2006 gikk det norske forsvaret bort fra kommandørstrukturen og innførte J-strukturen fullt ut.

Landkomponenten og landoperasjoner

0515. Landkomponenten består primært av landstyrker, men kan også ses som et funksjonelt element der landstyrker, amfibiestyrker, spesialstyrker, CIMIC-elementer, luftstyrker og understøttende sjøstridskrefter inngår.

Landstridens karakteristika

0516. Verdens befolkning lever på landjorden, og der finnes også infrastrukturen og produksjonskapasiteten som forsørger befolkningen. Det er på land samfunn utvikles og har sin viktigste interaksjon. Konflikter utspiller seg og avgjøres ofte i siste instans på landjorden. Mesteparten av den klassiske militærteorien omhandler da også landstrid.

0517. Landoperasjoner gjennomføres i komplekse miljøer. Striden karakteriseres av terrenget og et ofte stort antall aktører. Det store antallet aktører øker innslaget av friksjon og risikoen for misforståelser. Terrenget med sine naturlige hindringer og infrastruktur vil også gi et betydelig innslag av friksjon, blant annet ved redusert fremkommelighet og ofte dårlig oversikt.

0518. Landstyrkenes kjerneoppdrag er å *finne, binde og ramme* motstanderen samt å *utnytte* de fremganger som oppnås (*find, fix, strike and exploit*). Dette er kjerneoppdraget i alle typer operasjoner, selv om gjennomføringen vil variere avhengig av om det er en *stabiliseringsoperasjon* eller *strid mot regulære og irregulære styrker*. Finne, binde, ramme og utnytte er ikke statiske eller sekvensielle oppgaver, men vil foregå parallelt og kontinuerlig under en operasjon.

0519. Målet med å *finne* er i videste forstand å skaffe seg overblikk over situasjonen i operasjonsområdet. Menneskelig informasjonsinnhenting gjennom tilstedeværelse og interaksjon med alle aktører i operasjonsområdet er et av landkomponentens viktigste bidrag i fellesoperasjoner. Viktige elementer i dette er å fastslå hvor motstanderen og øvrige aktører er lokalisert, hvilke kapasiteter de rår over, og hvilke intensjoner de har.

0520. Målet med å *binde* er å redusere motstanderens handlefrihet samtidig som en øker sin egen. Metodene for å binde varierer og spenner fra informasjonsoperasjoner, militært nærvær og patruljering til ren strid. Strid som har til hensikt å binde, kan gjennomføres som både offensive og defensive operasjoner.

Forsvarets doktrine for landoperasjoner (FDLO) ble utgitt i 2004. Doktrinen gir en detaljert gjennomgang av Hæren og relevante sider ved landmilitære operasjoner. FDLO er ikke identisk med NATOs doktrine for landoperasjoner, *AJP 3.2 Land Operations*, men harmonerer med denne.

0521. Målet med å *ramme* er å påvirke motstanderen for å skape en avgjørelse. I videste forstand vil dette omfatte et bredt spekter av innsatser som bestemmes ut fra operasjonskategori. Metodene for å ramme inkluderer alle innsatser som rettes mot motstanderen og omfatter således både dødelige og ikke-dødelige virkemidler.

0522. *Utnyttelse* av fremgangen i en landoperasjon (*exploit*) må ses i lys av *manøvermetoden* og handler om kontinuerlig å ta initiativ og sette press på motstanderen gjennom å utnytte de fremganger som oppnås. I en fellesoperasjon kan landstyrker settes inn for å utnytte situasjonen som oppstår etter en innsats fra en annen komponent, for eksempel ved å ta kontrollen i et område som har vært under bekjempning fra sjø- eller luftstyrker.

Ledelse og organisering av landstyrker

0523. *Oppgaveorganisering* og prinsippet om *kombinerte innsatser* er sentralt ved organisering av landstyrker. Med oppgaveorganisering søker en å optimalisere sammensetningen av avdelingen ut fra det oppdraget som skal løses i den gitte situasjonen. En *stridsgruppe* er en enhet som organiseres på basis av oppgaver som skal løses i en gitt situasjon. En grunnleggende forutsetning for effektiv landstrid er evnen til å kombinere ulike våpensystemer på laveste stridstekniske nivå.

ORGANISERING AV LANDMILITÆRE STYRKER

I løpet av 1700-tallet ble det utviklet et landmilitært system som Napoleon Bonaparte omkring år 1800 tok i bruk for å administrere og organisere massehærene som da ble mobilisert. Systemet gikk ut på å dele de landmilitære styrkene inn i en hierarkisk, oversiktlig organisasjon bestående av *korps*, *divisjon*, *brigade*, *bataljon*, *kompani*, *tropp* og *lag*. Brigaden representerte det laveste nivået hvor alle armeens våpenarter (infanteri, kavaleri, og så videre) var representert.

0524. *Brigaden* er sammensatt av våpengrener og troppearter, som blant annet inkluderer forskjellige våpensystemer. Tradisjonelt har brigaden vært inndelt i *manøveravdelinger* (infanteri og panser), *taktiske støtteavdelinger* (artilleri, luftvern og ingeniør), *logistikkavdelinger* (sanitet og forsyning) og *kommando- og kontrollavdelinger* (samband, militærpoliti og oppklaringsenheter). En annen inndeling som kan være hensiktsmessig ut fra *nettverkstenkning* og *fleksibilitet*, er å se brigaden som en ledelsesmessig overbygning for forskjellige funksjoner. Brigaden omfatter da *kamp*, *taktisk støtte*, *annen støtte* og *ledelse*. Brigaden kan operere selvstendig

som en egen enhet, i forband under en høyere enhet (divisjon), eller som del av en komponentstruktur. Hvilke typer enheter som inngår i brigaden – og altså selve størrelsen – kan variere, og i Norge har størrelsen gjennomgående vært noe mindre enn det internasjonale gjennomsnittet på om lag 5000 soldater.

0525. Staber og kommandoplasser på brigadenivå og høyere vil under operasjoner være dimensjonerte og utrustede for å lede og koordinere innsatser med ulike systemer på tvers av forsvarsgrener. På bataljonsnivå og lavere nivåer kan imidlertid *ledelseskomponenter* eller *samhandlingskomponenter* tilføres for å koordinere ulike systemer i strid. Utviklingen i retning av nettverksbasert forsvar åpner for at slik koordinering i større utstrekning kan foregå på lavere nivåer.

Landkomponentens bidrag til fellesoperasjoner

0526. Landoperasjoner har til hensikt å holde og kontrollere landområder, eller å ta og forsvare disse med det formål å bekjempe en motstander, stabilisere situasjonen mellom stridende parter eller beskytte sivilbefolkning, infrastruktur eller egne styrker. Kontroll over landterritorium er også en forutsetning for humanitær innsats og andre tiltak som over tid kan forbedre forholdene i konfliktområdet.

0527. Landkomponentens bidrag i en fellesoperasjon er territoriell kontroll over tid og tett interaksjon med aktørene i konfliktområdet. Den kan bidra med informasjon om partene i en konflikt og andre forhold som påvirker operasjonen. Å ha soldater inne i selve operasjonsområdet er viktig for tilgangen til førstehåndsinformasjon. Komponentens utøver også direkte og indirekte påvirkning på motstanderen. Komponentens dødelige og ikke-dødelige virkemidler bidrar til å redusere motstanderens handlefrihet og påvirker hans vilje og evne.

0528. Landkomponenten bidrar dessuten med sikring av egne styrker, av baser for sjø- og luftstridskrefter, av generell infrastruktur og forsyningslinjer på land. I tillegg til regulært vakthold og sikring kan landstyrkene bidra med luftvern, elektronisk krigføring, ARBC-vern (beskyttelse mot atom-, stråle-, biologiske og kjemiske våpen) samt ingeniørinnsats.

0529. Landkomponenten ivaretar logistikk til lands for alle fellesressurser i operasjonsområdet. Landstyrker er ofte personell- og materiellintensive, og vil i seg selv kreve særlig logistisk innsats og sikring av forsyningslinjer. Samtidig er også sjø- og luftstridskrefter ofte avhengige av baser og støttepunkter på landjorden for å kunne operere i sine elementer.

Sjøkomponenten og maritime operasjoner

0530. Sjøkomponenten består primært av maritime styrker, men kan også ses som et funksjonelt element bestående av maritime styrker, amfibiestyrker, spesialstyrker, luftstyrker og understøttende landstridskrefter (for eksempel baselementer).

Sjøstridens karakteristika

0531. To tredjedeler av jordens overflate er hav, og to tredjedeler av verdens befolkning bor mindre enn 20 kilometer fra kysten. Sjøen gir således strategisk adgang til mange av verdens viktigste befolkningsmessige, politiske og økonomiske sentre. Havene er i seg selv rike på ressurser (for eksempel petroleum og fisk), og de utgjør en hovedfartsåre for internasjonal handel. Sjøen er en arena for militær maktprosjeksjon, noe som kan brukes i forbindelse med avskrekking, diplomati og andre former for politisk innflytelse i fredstid. Den er også en arena for militær maktbruk i krise og væpnet konflikt, og i mange tilfeller gir den direkte adgang til landmilitære krigsteatre.

0532. Maritime styrker har flere viktige egenskaper, som tilgjengelighet, mobilitet, allsidighet, autonomi og utholdenhet, og de støtter rekkevidde, løftekapasitet, fremskutt tilstedeværelse, maktbalanse og innflytelse. Maritime styrker kan med sin evne til fleksibel og strategisk deployering enkelt settes inn og trekkes ut.

0533. Operasjonsområdet for maritime styrker kan deles inn i *det åpne hav* og *kystnære områder*. Begrepet "kystnært område" (*Littoral Area*) har fått økt betydning de siste årene, og kan i militær sammenheng defineres som et sjøområde

som strekker seg fra ute i det åpne hav og inn til kysten, og som må kontrolleres for å støtte operasjoner på land. Det omfatter også det landområdet innenfor kysten som kan bli støttet og forsvart direkte fra sjøen. Områdets størrelse vil avhenge av ulike forhold, blant annet hva slags operasjon det er snakk om og hvilke kapasiteter som benyttes.

*Forsvarets doktrine for maritime operasjoner (FDMO) er den norske maritime doktrinen som gir et overordnet perspektiv på Norges maritime kapasiteter og områder hvor disse kapasitetene kan benyttes. FDMO er ikke identisk med NATOs doktrine for maritime operasjoner, AJP 3.1 *Allied Joint Maritime Operations*, men harmonerer med denne.*

0534. Maritime styrker har en rekke oppdrag som kan deles inn i tre hovedgrupper.

- *Militært*: Maritime styrker benyttes som væpnet kampmiddel eller som trussel.
- *Ordensmakt*: Maritime styrker benyttes nasjonalt og internasjonalt for å håndheve suverenitet samt hevde lov og rett.
- *Bistand*: Maritime styrker kan også bidra med spesialiserte ressurser til mange fredsmessige oppgaver hvor bruk av vold ikke er aktuelt.

Oppdragene kan videre kategoriseres i *antiluftkrigføring*, *antioverflatekrigføring*, *antiubåtkrigføring*, *mineoperasjoner* og *amfibieoperasjoner*.

0535. *Antiluftkrigføring* har til formål å fjerne en luft- eller missiltrussel eller å redusere den til et akseptabelt nivå. Behovet for kapasiteter innenfor antiluftkrigføring varierer med oppdragets art, trusselvurdering og hvor operasjonen finner sted. Fartøyer kan ha antiluftsystemer ombord til selvforsvar og forsvar av egne objekter og andre enheter i en styrkegruppe. I kystnære områder vil landbaserte kampfly forsterke og utvide forsvaret i operasjonsområdet. Ofte vil tilgang på slik støtte være en forutsetning for en vellykket operasjon.

0536. *Antioverflatekrigføring* kan være offensiv eller defensiv. Den kan omfatte stridsmidler i alle dimensjoner, altså under, over og på vannet, samt fra land. Viktige kapasiteter som er tilgjengelige fra forskjellige plattformer, er blant annet antioverflatemissiler, torpedoer og artilleri levert mot sjø- eller landmål. Landbaserte kampfly, eller andre luftplattformer med avstandsleverte antioverflatemissiler, vil kunne forsterke konsentrasjonen av ildkraft og øke den operative sjefens manøvreringsrom. Kampfartøyenes våpensystemer kan også brukes mot mål på land for å bidra til fleksibel utnyttelse av begrensede kapasiteter ved operasjoner i kystnære områder.

0537. *Antiubåtkrigføring* omfatter alle midler som kan oppdage, klassifisere, lokalisere, skremme, unnvike eller ødelegge en motstanders undervannsfartøyer. Det er svært krevende å bekjempe slike fartøyer, blant annet fordi vannmassene og topografien gir god beskyttelse mot å bli oppdaget. Det er derfor viktig å kunne bruke flere virkemidler: passive og aktive lyttesystemer, lette og tyngre våpen som kan leveres fra overflatefartøyer, helikoptre, maritime fly og ubåter.

0538. *Mineoperasjoner* omfatter både tiltak mot miner og maritime mineoperasjoner hvor miner kan legges både fra alle typer fartøyer, inkludert ubåter, og fra fly. Utviklingen innenfor sjøminer med smarte miner og selvdrevne, automatiserte miner gjør miner til effektive antioverflate- og antiubåtvåpen. Kartlegging av farvannet i forkant av en operasjon er avgjørende for effektive mineoperasjoner.

0539. *Amfibieoperasjoner* er fellesoperasjoner hvor landstyrker landsettes, eller det trues med landsetting, med støtte fra sjøsiden. Amfibieoperasjoner kan finne sted over hele spekteret – fra ingen til betydelig væpnet motstand. Kravet til styrkesammensetning og kapasiteter vil følgelig variere. En amfibieoperasjon vil omfatte flere typer fartøyer, landingsstyrker, våpen og fly.

Ledelse og organisering av maritime styrker

0540. Fellesoperativ sjef eller maritim komponentsjef organiserer sjøkomponenten ut fra hvilke funksjoner eller deloppgaver den skal fylle (oppdragsorganisering). Det er normalt fire nivåer for en slik organisering: oppdragsstyrker (*Task Forces – TF*), oppdragsgrupper (*Task Groups – TG*), oppdragsenheter (*Task Units – TU*) og oppdragslementer (*Task Elements – TE*). Oppdragsgrupper er normalt den laveste *selvstendige* kampstyrken ved oppdragsorganisering. Styrker, grupper, enheter og elementer ledes alle av egne sjefer.

Sjøkomponentens bidrag til fellesoperasjoner

0541. Sjøkomponenten kan bevege seg på åpent hav og i kystnære områder, og utføre operasjoner langs hele konfliktspekteret. Den kan fungere som døråpner i en fellesoperasjon der sjøaksen brukes som kommunikasjons- eller fremrykningslinje. Dette kan være særlig viktig når vekten legges på mindre, men slagkraftige ekspedisjonsstyrker og spesialstyrker i forbindelse med krisehåndtering. Innleid løftekapasitet fra handelsflåten vil ofte være avgjørende for å få frem styrker og materiell under større operasjoner og dermed øke utholdenheten.

0542. Sjøkomponenten kan anvendes mot mål på land ved å bruke sjøen som en sentral fremrykningsakse. I enkelte tilfeller vil landstyrker bare være i stand til å rykke frem hvis de landsettes fra fartøyer i en amfibieoperasjon. Landstyrker kan bli forhindret i å løse sine oppgaver hvis maritime styrker unnlater å sikre sjøfronten eller sjøverts forsyninger. Sjøkomponenten vil også kunne bidra til kontroll av luftrommet. Sjøkomponenten bidrar videre til fellesoperasjoner ved å oppnå og vedlikeholde *sjøkontroll*, *sjønektelse* og *maritim maktprojeksjon*, støttet av en maritim kapasitet for kommando og kontroll og sjøbasert logistikk. Det er viktig at dette ses i sammenheng, og ikke som motpoler: Samtlige kan inngå i én og samme operasjon.

SJØKONTROLL, SJØNEKTELSE OG MARITIM MAKTPROJEKSJON

Sjøkontroll (Sea Control) betegner et ambisjonsnivå som går ut på å sikre et sjøområde til egne operasjoner eller egen virksomhet, men avgrenset i tid og rom. Det innebærer kontroll av havflaten, undervannsmiljøet og luftrommet over operasjonsområdet. Det siste tilsier at luftkomponenten må ses som en viktig bidragsyter for å oppnå sjøkontroll, og at det må være et dynamisk samspill mellom de to komponentene. Minimumskravet for kontroll med luftrommet er å sikre og beholde en fordelaktig luftsituasjon. Luftoverlegenhet (høyere ambisjonsnivå) vil være et krav i tilfeller der en robust sjøkontroll er nødvendig, og motparten med stor sannsynlighet evner å utfordre via luftrommet.

Oppnåelse av sjøkontroll og stadfestelse av den på ulike nivåer er ofte viktig i fellesoperasjoner. Omfanget av sjøkontroll må balanseres mellom hensynet til frihet for egne handlinger på den ene side og hva som er akseptabel risiko på den annen. Ambisjonsnivået kan variere mellom ønske om lokal, begrenset, bestridende eller absolutt sjøkontroll. Hvis en part ikke kan utøve sjøkontroll, er det ikke ensbetydende med at den andre mestrer dette.

Sjønektelse (Sea Denial) betegner et ambisjonsnivå som går ut på å hindre motstanderen i å bruke et sjøområde til operasjoner. Sjønektelse har en del til felles med sjøkontroll, da det å nekte motparten handlefrihet også kan være et aspekt ved sjøkontroll. Sjønektelse er imidlertid en anvendbar metode når det av ulike årsaker ikke er mulig eller ønskelig å oppnå sjøkontroll. En sone hvor det utøves sjønektelse kan være en del av det ytre operasjonsområdet, altså et område som er mindre betydningsfullt enn det indre (hvor det kan drives sjøkontroll).

Maritim maktprojeksjon (Power Projection) er strategisk bruk av, eller trussel om bruk av, maritime styrker for å påvirke hendelser på land. Sjøkontroll er ofte en forutsetning for maritim maktprojeksjon, særlig for å få adgang til kystsonen og videre evne til å projisere makt på land. Projeksjonen kan foregå i form av et amfibieangrep, ved bruk av fly og helikoptre, ved bruk av våpen mot landmål eller spesialstyrker. Maktprojeksjon kan benyttes langs hele konfliktspekteret, fra fred via krise til væpnet konflikt. Det kan brukes med sikte på å få tilgang til områder som landstyrker ikke kan nå, åpne nye operasjonsretninger eller sikre fremskutte baser. Generelt er tilstedeværelse av maritime styrker politisk akseptabelt. Dette kan brukes for å demonstrere politisk vilje og samhold i en allianse. Det representerer en form for militær tilstedeværelse som er mulig uten at en går inn i en annen stats territorialfarvann eller luftrom.

Luftkomponenten og luftoperasjoner

0543. Luftkomponenten består først og fremst av luftstyrker, men kan også ses som et funksjonelt element bestående av alle de styrker som støtter luftstyrkene eller primært bruker luftrommet for å påvirke land-, sjø- og luftarenaen.

Luftstridens karakteristika

0544. Luftstyrker opererer i og utnytter den tredje dimensjon – luften. Denne strekker seg fra jordoverflaten og utover i atmosfæren og dekker 100 % av jordens overflate uten naturlige grenser eller hindre. Dette gjør det mulig for plattformer å forflytte seg over store avstander på kort tid, og luftens transparens gjør det mulig å detektere objekter på lange avstander, enten visuelt eller ved hjelp av et spekter av ulike sensorer.

FORSVARETS DOKTRINE FOR LUFTOPERASJONER

Forsvarets doktrine for luftoperasjoner (FDLO) ble utgitt i 2002. Doktrinen gir en detaljert gjennomgang av Luftforsvaret og alle relevante sider ved luftmakt. Forsvarets doktrine for luftoperasjoner er ikke identisk med NATOs doktrine for luftoperasjoner, AJP 3.3 Joint Air And Space Operations Doctrine, men harmonerer med denne.

0545. Luftstyrkenes grunnleggende egenskaper er *høyde, hastighet og rekkevidde*. Høyde kombinert med avanserte sensorsystemer gir et unikt overblikk. Hastighet

og rekkevidde gir evne til å bevege seg over store avstander, til et nærmest hvilket som helst sted, i løpet av minutter eller timer. Luftstyrker kan skape virkning over store avstander på kort tid, eller hurtig være til stede for å observere i et bestemt område.

0546. Luftstyrkers fleksibilitet og allsidighet innebærer at de raskt kan tilpasses for skiftende forhold og krav. De kan skifte fra defensive til offensive operasjoner, fra taktiske til strategiske operasjoner, fra et oppdrag til et annet, fra et mål til et annet, fra kraftsamling til spredning, fra høyt til lavt tempo, fra humanitær innsats til presisjonsild som leveres direkte i målet og fra en funksjon som sensor til en funksjon som innsatskomponent.

LUFTMAKT

Begrepet luftmakt oppstod som følge av flyets, og senere rakett- og romsystemers utvikling som stridsmidler. Begrepet luftmakt er definert noe forskjellig fra land til land. NATO bruker følgende definisjon: Luftmakt er militær bruk av systemer som opererer i eller passerer gjennom luftrommet. Dette inkluderer bakke-til-luft våpen, bemannede og ubemannede fly, satellitter og romplattformer som er til støtte for militære operasjoner.

Det norske luftforsvaret opererer med syv luftmaktsfunksjoner: *kontraluftoperasjoner, antioverflateoperasjoner, overvåkning og rekognosering, lufttransport, elektronisk krigføring, søke- og redningstjeneste og luft-til-luft-tanking*. For å kunne gjennomføre operasjoner er luftmakten avhengig av kommando og kontroll og bakkebasert støtte.

Ledelse og organisering av luftstyrker

0547. Luftstridskrefter bør generelt stilles under *sentralisert* ledelse for å sikre kraftsamling, økonomisering og synergieffekter med øvrige komponenter. Samtidig er *desentralisert utførelse* nødvendig for å oppnå effektiv kontroll, reaksjonsevne og taktisk fleksibilitet. Sentralisert ledelse og desentralisert utførelse avhenger av en felles situasjonsbevissthet og forståelse av sjefens intensjon om hvilke effekter som ønskes oppnådd.

0548. Luftkomponenten forbereder og gjennomfører felles luftoperasjoner samt koordinerer luftstyrker som inngår i land- og sjøkomponenten. Optimal utnyttelse av luftstyrker i fellesoperasjoner avhenger av at alle komponentene har kjennskap til luftkommando- og kontrollprosessen og til hvordan egne komponenters behov for luftmakt best kan ivaretas i denne prosessen.

0549. Luftkommando- og kontrollprosessen skal sikre at luftstyrkene blir prioritert, koordinert og synkronisert for løsning av de fellesoperative oppgavene. Innenfor plansyklusen bør det gis rom for stor grad av fleksibilitet og dynamisk bruk av luftstyrkene, slik at det blir mulig å håndtere en kontinuerlig situasjonsutvikling. Riktignok vil fordelingen mellom ressurser til forhåndsdefinerte oppdrag og ressurser til fleksibel oppdragsgivning variere fra operasjon til operasjon, men det er svært viktig at andre styrker identifiserer og fremmer eventuelle behov for luftmaktbidrag så tidlig som mulig.

Luftkomponentens bidrag til fellesoperasjoner

0550. Luftkomponentens bidrag til fellesoperasjoner kan deles inn i *luftkontroll*, *informasjonsinnhenting*, *presisjonsengasjement* og *luftmobilitet*.

0551. *Luftkontroll*: Fellesoperasjoner er svært ofte avhengige av *luftkontroll*, og dette er luftkomponentens viktigste bidrag. Luftkontroll er en forutsetning for å

sikre handlefrihet for egne land-, sjø- og luftstyrker. Luftkontroll oppnås gjennom *overvåkning* og *avskjæring*. *Overvåkning* går ut på å bygge opp nødvendig situasjonsoversikt, slik at uregelmessig og uønsket aktivitet kan detekteres. Overvåkning av luftrommet gjennomføres av både bakke-, sjø- og luftbaserte sensorer, som er knyttet sammen i et nettverk for produksjon og distribusjon av et felles luftbilde. *Avskjæring* er en reaksjon på uønsket aktivitet i luftrommet. Den kan strekke seg fra identifikasjon til fysisk ødeleggelse, avhengig av omstendighetene. Avskjæringer foretas gjennom offensive eller defensive

kontraluftoperasjoner. Luftkontroll er en relativ tilstand som kan deles inn i nivåene *fordelaktig luftsituasjon*, *luftoverlegenhet* og *lufttherredømme*. En fordelaktig luftsituasjon er til stede når motstanderens innsats og anvendelse av luftstridsmidler ikke i vesentlig grad vil påvirke utfallet av våre land-, sjø- eller luftoperasjoner. Luftoverlegenhet er en grad av dominans i luftrommet, begrenset i tid og rom, som muliggjør våre land-, sjø- og luftoperasjoner uten at motstanderen kan forstyrre på noen avgjørende måte. Lufttherredømme forsterker den tilstanden luftoverlegenheten gir, til en situasjon hvor motstanderens luftstridskrefter ikke er i stand til effektivt å forstyrre våre styrkers operasjoner.

0552. *Informasjonsinnhenting*: Luftplattformer med avanserte sensorer og informasjons- og ledelsessystemer har en viktig funksjon i å få riktig informasjon til riktig beslutningstaker til rett tid. En kombinasjon av bemannede og ubemannede luftplattformer, med en variert type sensorer (aktive og passive), vil kunne samle inn og levere relevant informasjon om aktivitet i luften, over og under vann og på bakken til et felles nettverk. Det er viktig å være klar over at luftstyrkene både er en *viktig leverandør* og *storkonsument* av informasjon. Evne til luftkontroll og presisjonsengasjement fra luftplattformer stiller store krav til etterretning, presist og tidsriktig situasjonsbilde og evne til umiddelbar utnyttelse av informasjon, slik at en oppnår kortest mulig reaksjonstid mellom deteksjon og innsats.

0553. *Presisjonsengasjement*: Presisjonsvåpen levert fra luftplattformer kan i prinsippet nå alle mål av taktisk, operasjonell og strategisk betydning, og virkning kan oppnås mot land-, sjø- og luftmål. Presisjonsvåpen muliggjør dessuten kraftsamling med færre luftplattformer enn tidligere. Presisjonsvåpen levert fra luftplattformer gir mulighet for å oppnå direkte effekter, samtidig som risikoen for uønskede indirekte effekter i form av utilsiktet skade, negativ signaleffekt og risiko for egne styrker reduseres. Demonstrasjon av evne og vilje til presisjonsengasjement gjennom hurtig tilstedeværelse med presisjonsvåpen, kan i seg selv ha en betydelig effekt på en motstander.

0554. *Luftmobilitet*: Luftplattformer har i seg selv høy mobilitet og kan skape effekt over store avstander på kort tid. Evne til strategisk og operasjonell lufttransport kan være avgjørende for rask deployering av reaksjonsstyrker. Taktisk lufttransport er ofte nødvendig for å sikre andre styrkers reaksjonsevne, rekkevidde og effektivitet. Høy luftmobilitet er viktig for raskt å kunne levere humanitær støtte internasjonalt, eller gjennomføre søk- og redningsoperasjoner. Høy luftmobilitet kan videre skape politiske effekter gjennom overvåkning til rett tid og hurtig tilstedeværelse for å demonstrere vilje og evne til maktbruk.

Spesialstyrkekomponenten og spesialoperasjoner

0555. De seneste årene har Forsvaret lagt økt vekt på videreutvikling av de norske spesialstyrkene, samtidig som spesialoperasjoner har fått økt betydning i gjennomføringen av fellesoperasjoner både nasjonalt og utenlands. Spesialstyrker kan bidra til å oppnå store effekter med relativt små ressurser i tid og rom. Spesialoperasjoner kan være åpne eller skjulte, utføres selvstendig eller innenfor en fellesoperativ ramme.

0556. I NATO er det vanlig å definere spesialoperasjoner som militære aktiviteter utøvd av spesielt utpikete, organiserte, trenede og utstyrte styrker ved bruk av operasjonsteknikker og metoder som ikke er vanlige for konvensjonelle styrker. Disse aktivitetene utøves i fred, krise og væpnet konflikt, uavhengig av eller koordinert med konvensjonelle styrker. Politiske og militære hensyn kan kreve fordekte, skjulte eller diskrete metoder, og en vilje til å akseptere en grad av militær og politisk risiko som ikke er vanlig i konvensjonelle operasjoner.

0557. Spesialoperasjoner gjennomføres av avdelinger med spesielt selektert personell som er gitt spesiell utrustning og grundig utdanning i avanserte taktikker og teknikker. Spesialstyrker har kort reaksjonstid og kan hurtig settes inn over store avstander på land, gjennom luften og på eller i sjøen.

BRUK AV SPESIALSTYRKER – ET TILBAKEBLIKK

Spesialstyrker har historisk spilt varierende roller i krigføring. De har gjerne blitt brukt for å infiltrere motstanderen og skaffe verdifull, vanskelig tilgjengelig informasjon som ikke kan innhentes ved hjelp av andre sensorer. Samtidig har spesialstyrker blitt anvendt for å løse andre oppgaver, spesielt for å angripe operasjonelle/strategiske mål. Spesialstyrkenes fordel er tradisjonelt at de har kapasitet til å operere skjult i små selvstendige enheter og dermed vanskelig kan detekteres.

Annen verdenskrig medførte en oppblomstring av spesialavdelinger trent og utstyrt for operasjoner bak fiendens linjer. I forkant av krigen etablerte britene organisasjonen *Special Air Service (SAS)*, som tok sikte på å operere med skjulte agentgrupper i et okkupert Europa. I Norge ble *Kompani Linge* etablert etter krigsutbruddet med formål å operere på norsk territorium. Vemork-aksjonen er et klassisk eksempel på en britisk-norsk spesialoperasjon, der det med skreddersydde innsatsmidler og metoder ble oppnådd strategiske effekter. Spesialstyrkene opptrådte selvstendig og opererte utenfor de konvensjonelle kommandolinjene. Korte, utvetydige kommandolinjer med færrest mulig ledd involvert er et kjennetegn også for dagens spesialstyrker. Årsaken til dette ligger i oppdragenes sensitive natur, hvor behovet for direkte politisk eller militærstrategisk styring ofte er stort.

Etter annen verdenskrig ble ukonvensjonelle militære operasjonsmetoder nedpriortert eller sett på med stor skepsis blant mange militære sjefer. Mange spesialavdelinger i det vestlige Europa og USA ble oppløst. Det samme skjedde med de norske gruppene som i fem år hadde operert på okkupert jord.

Imidlertid har senere kriser og kriger flere ganger resultert i politisk aksept for og militær etablering av avdelinger med ukonvensjonelle kapasiteter. I Storbritannia gjenopptod behovet for spesialstyrkekapasiteter da slike avdelinger viste seg å være effektive styrkemultiplikatorer i krigene som fulgte med frigjøringen av tidligere kolonier. Det samme skjedde i USA, hvor hensikten var å forberede ukonvensjonelle operasjoner bak jernteppet i tilfelle den kalde krigen eskalerte til full krig. Dagens norske spesialstyrker ble etablert på 50- og 60-tallet med en tilsvarende intensjon, og med et særlig blikk på operasjoner bak fiendens linjer etter et eventuelt angrep på Norge.

Terroraksjonen i München i 1972 bidro til opprettelsen av nye spesialavdelinger i Europa, da det knapt fantes avdelinger med kapasitet til å frigi gisler og bekjempe terrorister. Etter dette har spesialstyrker blitt brukt til denne typen aksjoner flere ganger, for eksempel israelske spesialstyrkers frigivning av gisler på flyplassen i Entebbe, Uganda (1976). Tilsvarende ble SAS brukt til frigivning av gisler ved Irans ambassade i London (1980). I 1982 etablerte Norge *Forsvarets spesialkommando (FSK)* som en militær kapasitet til støtte for politiet, primært med sikte på forsvar av offshoreinstallasjonene i Nordsjøen.

Golfkrigen (1990–91) revitaliserte interessen for spesialstyrker i USA og Storbritannia. Under 1990-årenes konflikter på Balkan og under krigene i Afghanistan (fra 2001) og Irak (fra 2003) har slike styrker vist seg svært anvendelige. De har særlig drevet liaisonering, overvåkning og innsamling av informasjon om de stridende parter, opptrening av geriljastyrker samt offensive operasjoner mot krigsforbrytere og terrorister. De tradisjonelle oppgavene er der fremdeles, men nye oppgaver omfatter blant annet operasjoner for å hindre spredning av masseødeleggelsesvåpen og støtte til computernettsoperasjoner (CNO). En annen trend er flere integrerte operasjoner mellom konvensjonelle avdelinger og spesialstyrker.

Oppgaver for spesialstyrker

0558. Spesialstyrker kan utnyttes effektivt i hele konfliktspekteret, fra fred til væpnet konflikt. I tillegg til tradisjonelle militære oppgaver omfatter dette støtte til det sivile samfunn og oppdrag knyttet til stabiliseringsoperasjoner. Spesialstyrkene kan gjennomføre operasjoner som er skreddersydde ut fra spesielle behov og strategiske målsettinger. Norske spesialstyrker gjennomfører fem hovedtyper oppdrag: *spesiell rekognosering og overvåkning, offensive operasjoner, militær assistanse, spesielle luftoperasjoner og kontraterroroperasjoner.*

0559. *Spesiell rekognosering og overvåkning* har som formål å innhente informasjon av strategisk eller operasjonell betydning. Spesiell rekognosering kan utnyttes der andre innhentingsmetoder vanskeligjeres av vær, geografi, mottiltak fra motstanderen eller andre begrensninger, og bør iverksettes så tidlig at informasjonen kan utnyttes i beslutningsprosessen.

0560. Spesiell rekognosering og overvåkning kan omfatte *områdeoppklaring og overvåkning*, som støtte for beslutningsprosesser; *rekognosering og områdevurdering* i forkant av operasjoner utført av konvensjonelle styrker, eller som forberedelse for egne offensive oppdrag; *mållokalisering*, herunder motstanderens kommando- og kontrollsystemer og spesielt viktige mål eller personer; *overvåkning* for å fastslå motstanderens operasjonsplaner og intensjoner; og *vurdering av virkning og effektoppnåelse* fra dødelige og ikke-dødelig virkemidler.

0561. *Offensive operasjoner* kan være raid, ildoverfall, gisselredning eller selvstendige sabotasjeaksjoner. Slike operasjoner kan også

være ildledning og utpeking av mål for avstandsleverte våpen fra plattformer på land, til sjøs eller i luften. Offensive operasjoner med spesialstyrker vil oftest ha begrensede målsettinger og varighet, og vil vanligvis omfatte en planlagt tilbaketrekning fra operasjonsområdet. Operasjonene kan

gjennomføres selvstendig eller til støtte for konvensjonelle operasjoner. Offensive operasjoner vil ofte være tilpasset for å oppnå effekt av strategisk eller operasjonell betydning. De kan omfatte angrep, ødeleggelse, nøytralisering og eventuelt avskjæring av kritiske mål (materielle- eller personellmål), inkludert lokalisering og innhenting eller redningsaksjoner og frigjøring av gisler.

0562. Spesialoperasjoner kan omfatte *militær assistanse* til allierte eller andre vennligsinnede i fred, krise og væpnet konflikt. Dette omfatter øving, oppsetting, støtte og eventuelt ledelse av motstands- eller geriljastyrker; øving, oppsetting og eventuelt støtte av nettverk for å skjule personer og hjelpe dem å flykte (*Evasion and Escape*); bidrag til stabiliseringsoperasjoner, herunder bidrag til egne styrkers sikkerhet og liaisonfunksjon eller annen bistand for å støtte kommunikasjonen mellom partene.

0563. *Spesielle luftoperasjoner* er operasjoner med luftavdelinger som er utrustet, organisert og trent for å operere uavhengig eller sammen med spesialstyrker/konvensjonelle styrker.

0564. *Kontraterroroperasjoner* er offensive tiltak for å redusere sårbarheten til nasjonale eller allierte interesser, deres styrker, personell og eiendom ved terrorangrep. Dette omfatter tiltak og operasjoner, inkludert gisselredning som også involverer andre etater enn Forsvaret.

Ledelse og organisering av spesialstyrker

0565. Spesialstyrkekomponenten ledes og organiseres på lik linje med komponentene fra forsvarsgrenene. Sjefen for spesialstyrkekomponenten organiserer styrkene ut fra hvilke funksjoner eller deloppgaver de skal fylle – oppdragsorganisering. Denne kan være multinasjonal og funksjonelt inndelt med spesialavdelinger fra land-, sjø- og luftstyrker.

0566. Spesialoperasjoner krever klare og entydige kommandoforhold. Allierte spesialoperasjoner ledes og kontrolleres normalt fra et spesialstyrkekomponenthovedkvarter for alle spesialstyrkene i det aktuelle operasjonsområdet (*Combined Joint Force Special Operations Component Command – CJFSOCC*). Sjefen for spesialstyrkene er ansvarlig for å gi anbefalinger til den operative sjefen om bruken av spesialstyrkene i operasjonsområdet og for koordinering og tilrettelegging av operasjonene. I Norge ledes spesialstyrkene fra et fellesoperativt hovedkvarter, gjennom *spesialoperasjonssenteret*.

Prinsipper ved bruk av spesialstyrker

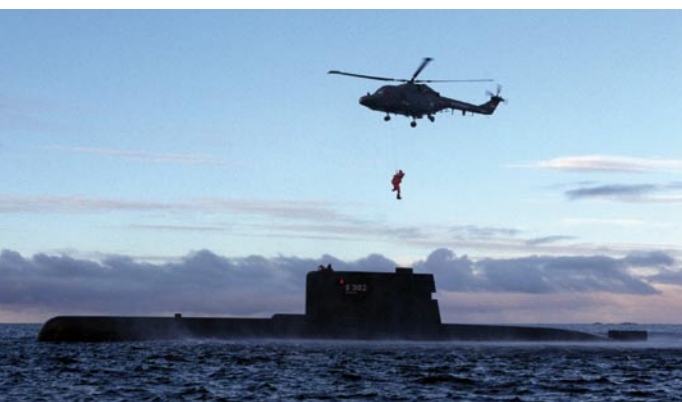
0567. *Selektiv bruk*: Spesialoperasjoner bør brukes for å oppnå mål av høy eller kritisk betydning på strategisk eller operasjonelt nivå. Dette kan innebære høy risiko, men også stor effekt ved vellykket innsats, noe som gjør at det ofte kreves

politisk godkjenning for anvendelse av spesialstyrker. Slike styrker er begrenset i antall, kan ikke lett erstattes og bør derfor ikke brukes som erstatning for andre styrker. Dette utelukker imidlertid ikke at spesialstyrker kan utnyttes på taktisk nivå for en begrenset periode.

0568. *Tidlig bruk:* Bruk av spesialstyrker må vurderes allerede i den innledende fasen under operativ planlegging. Spesialstyrker kan operere selvstendig uten etablert infrastruktur, og kan anvendes tidlig i en planleggingsfase, blant annet til innhenting av informasjon som styrker planleggingsgrunnlaget.

0569. *Egen planlegging:* Spesialoperasjoner krever et omfattende planleggingsgrunnlag og tett oppdragsdialog mellom oppdragsgiver og utførende enhet. På bakgrunn av gitt oppdrag utarbeider styrken et operasjonskonsept. Dette skal inneholde opplysninger om innsetting, infiltrasjon, målfaser, eksfiltrasjon og uttrekking, logistikk og kommando og kontroll. Operasjonskonseptet forelegges oppdragsgiver for godkjenning og ordre om iverksettelse.

0570. *Integrering med andre komponenter:* På fellesoperativt nivå må spesialstyr-

kens operasjonskonsept og støttebehov (ressurser fra andre komponenter til innsetting, uttrekking og logistisk støtte) koordineres med den overordnede fellesoperative planen og andre operasjonsplaner for å sikre gjensidig støtte og full utnyttelse av ressursene. Integrering med andre komponenter og samvirkende etater sikres gjennom utplassering av liaisoner og samhandlingskomponenter fra spesialstyrkene i relevante ledd.

0571. *Operasjonssikkerhet:* Spesialoperasjoner må omfattes av høy operasjonssikkerhet på grunn av oppdragenes ofte strategiske viktighet, politiske sensitivitet og behovet for beskyttelse av eget personell.

0572. *Etterretning:* Spesialoperasjoner krever omfattende informasjon om motstanderen, geografi og værforhold. Ofte vil spesialstyrkene ha behov for så grundige og detaljerte etterretninger som det er mulig å fremskaffe. Slike etterretninger kan være avgjørende når det skal velges fremgangsmåte i et aktuelt oppdrag. Styrkene kan selv gjennomføre innhenting av informasjon, koordinert med eller støttet av nasjonale eller allierte etterretningsressurser, enten som forberedelse til eller som en del av selve operasjonen.

0573. *Logistikk*: Operasjonelt nivå planlegger og koordinerer etterforsyning og annen støtte til spesialstyrker. Spesialstyrken planlegger selv sine feltmessige etterforsyninger ut fra behov, og gjennomfører dette med egne ressurser, eventuelt støttet av konvensjonelle logistikelementer. Spesialstyrker vil alltid søke å være selvforsynte for oppdragets varighet. Ved deployering i operasjoner utenlands vil spesialstyrker knyttes opp mot konvensjonelle logistikkapparater for etterforsyning der dette er naturlig.

Operasjonelle støttefunksjoner

Kommando og kontroll – K2

0574. Kommando og kontroll er det militære begrepet for ledelse av operasjoner, og utgjør fundamentet for all operativ virksomhet. K2 består av den organisasjonen, de prosessene, prosedyrene, systemene og det lederskapet som gjør militære sjefer i stand til å lede og kontrollere sine styrker. Hensikten med vår kommando og kontroll er å lede planlegging og gjennomføring av operasjoner raskere og med bedre kvalitet enn motstanderen i alle typer av operasjoner.

KOMMANDO OG KONTROLL – GJENNOMGRIPENDE I DOKTRINEN

Kommando og kontroll er fundamentet i all operativ virksomhet – følgelig er det også gjennomgripende i denne doktrinen. Det medfører at teorier og begreper som er direkte knyttet til K2 beskrives på forskjellige steder i doktrinen – integrert i de kapitlene der de hører hjemme: I *kapittel 2* beskrives ledelsesnivåer og interaksjon med andre aktører. I *kapittel 3 og 4* beskrives *Forsvarets operative grunnlag* og dets teoretiske og konseptuelle basis, som har betydning for Forsvarets syn på hvordan K2 skal utøves. I *kapittel 6* beskrives de profesjonelle kvaliteter og den ledelsesfilosofi – *oppdragsbasert ledelse* – som utgjør den menneskelige dimensjonen ved K2. I *vedlegg B* beskrives sentrale kommando- og kontrollbegreper.

0575. *Kommando* er den myndighet en militær sjef har til å lede, koordinere og kontrollere militære styrker. *Kontroll* er den myndighet en militær sjef utøver over deler av aktiviteten til underordnede styrker, eller andre styrker som ikke normalt er under hans eller hennes kommando. Myndigheten omfatter ansvar for å iverksette ordrer og direktiver. Kontroll er ikke bare uttrykk for en myndighet, som definert ovenfor og utdypet i vedlegg B, men også uttrykk for den prosess som sjefen bruker eller forholder seg til når han eller hun organiserer, leder og koordinerer aktivitetene til tildelte styrker. Kort sagt er kommando den prosessen der sjefen uttrykker sin intensjon, mens kontroll er prosessen som koordinerer og kontrollerer at utførelsen er i overensstemmelse med intensjonen.

PLANLEGGING

Planlegging er en del av kommando og kontroll. Planlegging følger normalt detaljerte prosedyrer og beskrives ikke i denne doktrinen. For retningslinjer til planlegging av operasjoner henvises til *AJP 05, GOP, Stabshåndboken*, og *Hærens FR 3-1, Stabshåndbok for Hæren, planleggings- og beslutningsprosessen*.

0576. Fundamentet for all kommando er den myndighet en sjef har overfor sine underordnede. Myndighet har en formell side basert på grad og stilling og en uformell side som er en funksjon av lederegenskaper og faglig dyktighet. Formell myndighet hjemler rett til å iverksette eller handle, men sjefen er også avhengig av en personlig myndighet for å utøve effektiv kommando og kontroll. Ansvaret for å nå resultater er en naturlig konsekvens av myndighet. Tilsvarende må sjefer som tildeles ansvar gis tilstrekkelig myndighet.

COMMANDARE

Kommando kommer fra det latinske ordet *commandare*, som betyr "gi oppdrag", og er primært forstått som en muntlig ordre til øyeblikkelig utførelse. Imidlertid er det knapt noe i militær virksomhet som har endret seg så mye gjennom århundrenes løp som nettopp kommando. Fra å ha vært tillagt den sterkeste og mest karismatiske krigeren, er kommando nå knyttet til et byråkrati kjennetegnet av formalisert hierarki med klare bestemmelser for fordelingen av ansvar og myndighet. En skal ikke lenger tilbake enn til Napoleonskrigene omkring 1800 for å finne eksempler på hvordan kommandomyndigheten var knyttet til enkeltpersoner fremfor et systematisk arbeidende byråkrati.

Kommando og kontroll i henhold til Forsvarets operative grunnlag

0577. Kommando og kontroll i henhold til *Forsvarets operative grunnlag* vil vektlegge *dynamisk interaksjon, sjefens intensjon, delegering av myndighet, valg av kommandoplass og teknologisynd*.

0578. *Dynamisk interaksjon*: Kompleksiteten og dynamikken i militære operasjoner gjør at effektiv kommando og kontroll avhenger av tilpasningsdyktighet overfor raske endringer i situasjonen. Tradisjonelt oppfattes kommando og kontroll slik at sjefen utøver kontroll over sine underordnede. Oppdragsbasert ledelse innebærer en mer dynamisk tilnærming, og representerer en erkjennelse av at forsøk på å opprettholde full kontroll vil hemme tempo og de initiativ som forventes av underordnede. Kommando og kontroll dreier seg i mindre grad om å "få kontroll over" noe, men å binde alle elementer sammen under en felles målsetting. Kommando og kontroll er en interaktiv prosess som involverer alle delene i et system og virker i alle retninger. En av de viktigste sidene ved kontroll er den kontinuerlige flyten av informasjon om den pågående operasjonen som går tilbake til sjefen, og gjør det mulig for dem å tilpasse seg endrede forutsetninger og utnytte de muligheter som oppstår. Informasjonen kan komme fra ulike kilder og i ulik form, for eksempel etterretninger om hvordan motstanderen reagerer, informasjon om status hos underordnede eller sideordnede avdelinger, eller justerte direktiver eller ordrer fra overordnede nivåer. Dette understreker at kommando og kontroll ikke må oppfattes som en "ren kontroll" foresatte utøver over underordnede, men at operasjonen holdes "under kontroll" basert på informasjon om hvordan situasjonen utvikler seg.

0579. *Sjefens intensjon (Commander's Intent)* er hans eller hennes visjon for hvordan et oppdrag skal løses. Sjefens intensjon utgjør en basis for at underordnede kan ta initiativ og muliggjør kontinuitet i operasjonen og effektive tilpasninger av planen, selv under friksjon, kaos og usikkerhet. Sjefens intensjon ligger fast for operasjonen selv om situasjonen tilsier at oppgavene til underavdelingene ikke lenger er gyldige. Intensjonen bør formuleres gjennom få og korte setninger som klart og tydelig sier:

- *hvorfor* operasjonen gjennomføres (hensikten),
- *hva* som skal oppnås (målsettinger), og
- *hva* som er ønsket slutttilstand.

0580. En generell tommelfingerregel er at oppdraget og sjefens intensjon må bli forstått to nivåer ned i organisasjonen. Sjefens intensjon er formulert av sjefen selv og bør reflektere hans/hennes personlighet og lederstil og ivareta både motivasjon og rettleiding. En sjef bør derfor ikke være redd for å være inspirerende og følelsesladet, og velger selv hvordan intensjonen kommuniseres. Kommunikasjonen er ofte like viktig som selve formuleringen, og i enhver form for kom-

munikasjon må sjefen uttrykke seg *enkelt*. Bare på denne måten vil han eller hun kunne sikre at intensjonen følges.

0581. *Delegering av myndighet*: Forsvarets operative grunnlag er basert på at myndighet til å planlegge og lede operasjoner delegeres i størst mulig grad. En slik målsetting forutsetter en klar og entydig formidling av sjefens intensjon, klare overordnede målsetninger og en utviklet profesjonsidentitet (kapittel 6) på alle nivåer. Delegering innebærer at:

- sjefer kan delegerer hele eller deler av sin myndighet, og avgjøre hvor mye myndighet staben og underordnede sjefer skal utøve på deres vegne,
- myndighet som er delegert når som helst kan tas tilbake eller justeres,
- overføring av myndighet og tildeling av ansvar for funksjoner eller oppgaver innenfor styrken eller enheten vil ikke under noen omstendigheter frita sjefene for deres overordnede ansvar.

0582. *Sjefens valg av kommandoplass*: Generelt bør sjefer på alle nivåer velge kommandoplass ut fra hvor de vil ha mest mulig avgjørende innflytelse på striden. På stridsteknisk nivå vil det i prinsippet alltid være i “fremste rekke”. Den fellesoperative sjefen vil ha flere hensyn å ta, blant annet vil det være nødvendig med tilstedeværelse på ulike steder for å utøve innflytelse. Eksempler på dette er kontakt med politisk ledelse, andre nasjoners styrker og sivile aktører. Valg av kommandoplass vil ofte være en vanskelig avveining mellom behovet for overblikk og tilgang til gode kommunikasjonssystemer på den ene side og behovet for å utøve lederskap og få førstehånds kjennskap til strids-situasjonen ved å være “ved fronten” på den annen. Kravet til sjefer på operasjonelt nivå er at de *ser* og *blir sett*.

0583. Ny teknologi innenfor kommando og kontroll gir muligheter som for bare få år siden var utenkelige. Men det er en feilslutning å tro at teknologien kan løse alle kommando- og kontrollproblemer. Teknologi knyttet til kommando- og kontroll representerer flere utfordringer, eksempelvis:

- Økt mulighet for detaljert overvåking i sanntid kan lede sjefer til såkalt “micro-management”.
- Usystematisk innhenting og lagring av store mengder informasjon – og udisiplinert formidling av slik informasjon – kan virke sterkt hemmende på beslutningsevnen.
- Økt avhengighet av teknologi og informasjon øker også sårbarheten, spesielt hva gjelder kommando- og kontrollfunksjonen.

0584. Dagens utfordringer knyttet til kommando og kontroll kan møtes ved at Forsvaret utvikler oppdragsbasert ledelse til en kultur hvor sjefer kun tar i bruk detaljstyring når det er absolutt nødvendig. Det kreves også velutviklede systemer og prosedyrer for informasjonsstyring samt robuste kommando- og kontrollsystemer med høy grad av redundans. En klart formidlet intensjon gjør det lettere å løse oppgavene, selv med begrensede kommunikasjonsmidler. En slik intensjon er også svært viktig for å kunne leve med overveldende mengder informasjon: Når vi vet hva vi vil, er det også lettere å definere hva vi behøver å vite.

KRIG ER USIKKERHETENS VERDEN

Krig er usikkerhetens verden. Tre fjerdedeler av de faktorer man baserer beslutninger og handlinger på i krig, er omgitt av usikkerhet i større eller mindre grad. Dette krever vurderingsevne, dømmekraft og dyktig intellekt for å identifisere det rette situasjonsbildet.

Carl von Clausewitz

Kommando- og kontrollsystemet i henhold til Forsvarets operative grunnlag

0585. Kommando- og kontrollsystemet (K2S) er de strukturer og prosesser som etableres for å omgjøre intensjon til handling. Kommando- og kontrollsystemet er et integrert system som består av *doktrine*, herunder ledelsesfilosofi, *informasjon*, *personell* (underordnede sjefer og staber) og en *støttestruktur*. Et kommando- og kontrollsystem i henhold til Forsvarets operative grunnlag må ha en rekke egenskaper, men det legges særlig vekt på at menneskene som er en del av dette systemet har en *felles doktrinær forståelse*, og at systemet i seg selv *støtter situasjonsbevisstheten* og har egenskapene *interoperabilitet*, *robusthet* og *fleksibilitet*.

0586. *Felles doktrinær forståelse*: Utgangspunktet for effektiv kommando og kontroll er en felles forståelse av *Forsvarets operative grunnlag*. Det skaper et felles fundament for hvordan vi skal forholde oss til kommando- og kontrollprosessen og forskjellige militære problemstillinger. Doktrinen bidrar dessuten til å skape et felles språk som gjør det lettere å føre diskusjoner om og videreutvikle evnen til forberedelse og gjennomføring av operasjoner, herunder kommando- og kontrollprosessen.

0587. *Støtte evnen til situasjonsbevissthet*: Det å støtte situasjonsbevisstheten hos brukeren er en avgjørende egenskap ved et kommando- og kontrollsystem. Situasjonsbevisstheten påvirkes blant annet av informasjonsmengden, kvaliteten på informasjonen og informasjonsstyringen i systemet. Verdien av informasjon er nært knyttet til tid fordi betydningen av spesifikk informasjon ofte avtar raskt. Effektiv kommando og kontroll dreier seg om at vesentlig informasjon er til stede til rett tid og i en anvendbar form.

0588. Det er mennesker som er kjernen i kommando- og kontrollsystemet, og de øvrige delene av systemet er derfor til for å la mennesker fungere best mulig.

Selv om den menneskelige hjerne har en evne til å oppfatte og bedømme som langt overstiger ethvert annet system, må et kommando- og kontrollsystem ta hensyn til de menneskelige begrensninger og samtidig kunne utnytte menneskets unike kapasiteter. I dag kompletteres tradisjonell informasjons-overføring via radio, telefon og skrift med tekniske systemer som gir mulighet til sanntidsinformasjon og overføring av grafiske bilder. Dette er en suksessiv utvikling, men det er viktig å understreke at det personlige møtet fortsatt vil være et fundament for å skape situasjonsbevissthet.

0589. *Evnen til interoperabilitet* avhenger i stor grad av evnen og viljen til informasjonsutveksling innenfor systemet, noe som på sin side er knyttet til valg av teknologistandard. Interoperabilitet har imidlertid også organisasjons- og prosedyremessige aspekter, og evnen til interoperabilitet avhenger av hvordan kommando- og kontrollvirksomheten organiseres og hvordan kommando utøves. Felles kommandostruktur er en av bærebjelkene i NATOs militære samarbeid, og Forsvarets kommando- og kontrollsystem må kunne tilpasses de valg alliansen tar på dette området.

0590. Kommando- og kontrollsystemet må ha betydelig *robusthet*, herunder utholdenhet og redundans. Det skal kunne opprettholde sin funksjonalitet over lang tid og under betydelige påkjenninger, herunder direkte angrep fra en motstander. Systemet må sikres mot et bredt spekter av våpenvirkninger, også elektroniske angrep. Det må være i stand til å opprettholde hele eller deler av sin kapasitet, selv om det utsettes for påvirkning over lang tid og deler av det blir slått ut. Kommandosystemet må være beskyttet mot alle former for uautorisert bruk eller misbruk.

0591. Kommando- og kontrollsystemet må ha stor *fleksibilitet*. Forsvaret opererer ofte under stor usikkerhet, både nasjonalt og utenlands. Det er vanskelig å forutse hvor neste operasjon vil finne sted, hvilke typer oppdrag som skal løses, og hvilke kommandomessige arrangementer som vil kreves. Erfaringene de seneste år har vist at Forsvaret må være i stand til å utøve kommando og kontroll i svært forskjelligartede operasjonsområder, ofte langt unna de sentrale hovedkvarter og staber i Norge.

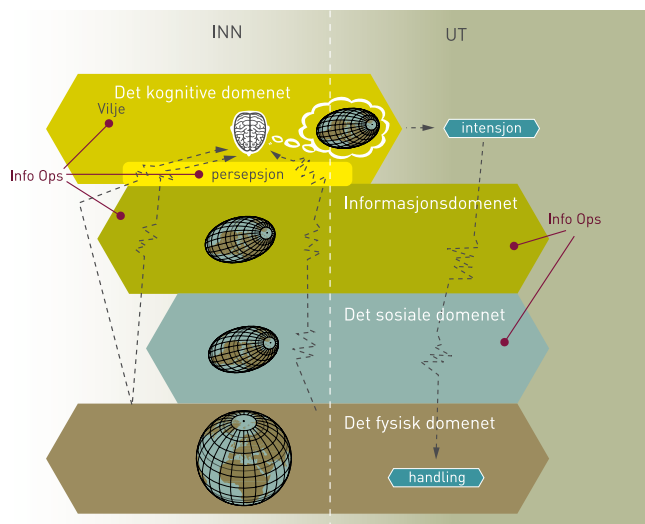
Informasjonsoperasjoner

0592. Ambisjoner om å påvirke motstanderens situasjonsoppfatning og vilje har eksistert like lenge som væpnet konflikt. Striden om informasjonsdomenet er i dag viktigere enn noensinne på grunn av samfunnets og militære styrkers store forbruk av informasjon, Internettets gjennomslag og medias økende utbredelse. Informasjonsoperasjoner er en viktig del av alle militære operasjoner. De har til hensikt å beskytte egne styrker og påvirke motstanderen, andre aktører i operasjonsområdet eller den internasjonale opinionen.

0593. Informasjonsoperasjoner er koordinerte tiltak som iverksettes for å skape ønskede effekter på forståelse, vilje og evne hos motstandere, potensielle motstandere samt andre målgrupper. Informasjonsoperasjoner støtter de strategiske målsettingene ved å påvirke andre parters informasjon, informasjonsbaserte prosesser og systemer, samtidig som de utnytter og beskytter egen informasjon, informasjonsbaserte prosesser og systemer.

Prinsipper for informasjonsoperasjoner beskrives i AJP 3.10 NATO *Information Operations Doctrine*.

0594. Informasjonsoperasjoner skiller seg fra andre militære operasjoner ved at de ikke først og fremst er rettet mot det fysiske domenet. I stedet er ambisjonen mer direkte påvirkning av det kognitive domenet, herunder de tankeprosesser som ligger til grunn for motstanderens situasjonsoppfatning og beslutningstaking, gjennom påvirkning av informasjon. Ved å kombinere informasjonsoperasjoner og innsatser i det fysiske domenet kan de virke gjensidig forsterkende.

Figur 5.1, FORHOLDET MELLOM DOMENENE OG INFORMASJONSOPERASJONER

Figur 5.1 beskriver hvordan virkeligheten, slik den opptrer i det fysiske domenet, kan forvrennes i det sosiale og det informasjonsmessige domenet (INN), før den gjennom menneskelig persepsjon legges til grunn for beslutninger. Når disse beslutningene skal omsettes i handlinger i det fysiske domenet, vil informasjonen igjen forvrennes (UT). Poenget med informasjonsoperasjoner er å påvirke motstanderens persepsjon, vilje, samhold, og hans prosesser for informasjonsoverføring, samt å beskytte oss selv på disse områdene.

I det *fysiske domenet* eksisterer håndgripelige ting og hendelser, det vi kaller virkeligheten som kan måles og veies ved hjelp av sensorer. Informasjon om forhold i det fysiske domenet kan formidles til en beslutningstaker på hovedsakelig tre måter: a) beslutningstakeren kan selv oppleve dem, b) ved at tekniske sensorer viderefremidler informasjon, eller c) ved at andre mennesker rapporterer gjennom informasjonsdomenet.

Det er her viktig å være klar over at bildet av virkeligheten vil være ufullstendig eller forvrengt allerede i *informasjonsdomenet* på grunn av at alt som skjer i den fysiske verden ikke kan registreres av sensorer, og fordi det er umulig å overføre all informasjon. I tillegg vil den menneskelige persepsjon farge alle hendelser, og når disse kommuniseres mellom mennesker i *det sosiale domenet* vil de farges ytterligere.

I det *kognitive domenet* behandles informasjonen som blir lagt til grunn for beslutninger. Informasjonen filtreres gjennom individenes persepsjoner som påvirkes blant annet av erfaringer, kunnskaper, ferdigheter og kulturelle forhold. Virkeligheten vil således forvrennes ytterligere før den legges til grunn for beslutninger.

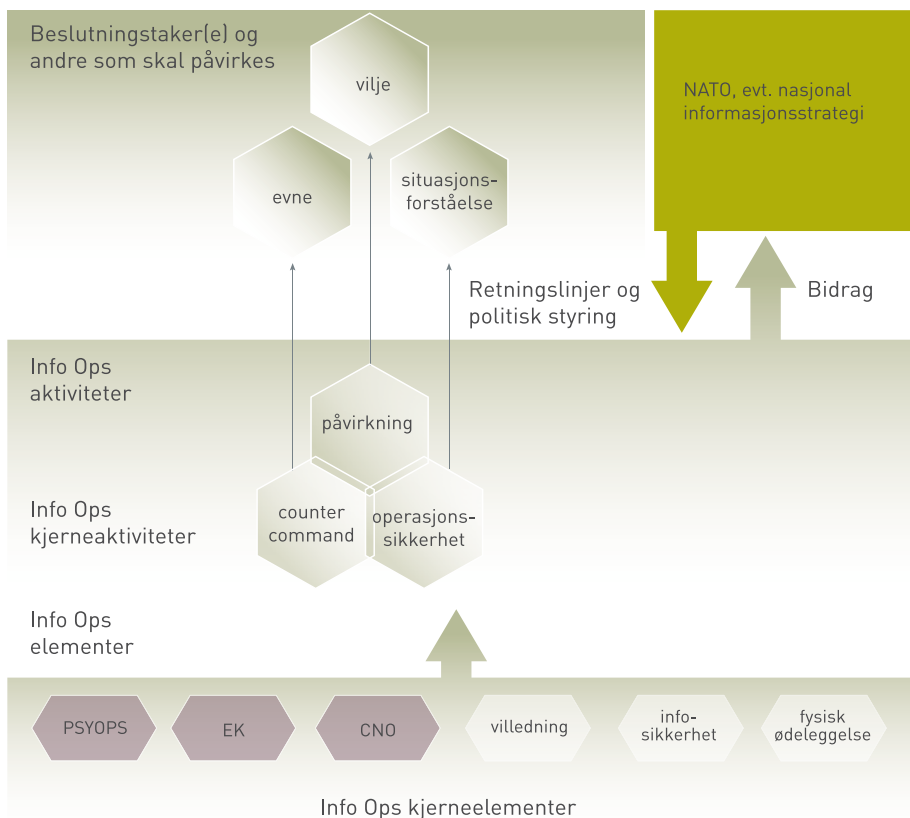
Når beslutninger så formuleres til en intensjon som skal omsettes i handling, formidles de i realiteten fra det kognitive domenet, via informasjonsdomenet til det sosiale domenet, altså til de menneskene som i siste instans skal utføre handlingene. Intensjonen kan utsettes for forvrengning allerede i det kognitive domenet. Dette vil skje når tanker og ideer skal formuleres til ord og bilder. I informasjonsdomenet kan det komme ytterligere forvrengning på grunn av begrensninger i mulighetene til å overføre informasjon. I det sosiale domenet vil forvrengning skje når informasjon kommuniseres og fortolkes menneskene imellom.

Informasjonsoperasjoner rettes mot det kognitive domenet for å påvirke persepsjoner og vilje, mot det sosiale domenet for å påvirke samholdet individene imellom, og mot informasjonsdomenet for å påvirke informasjon og informasjonsoverføring.

Målgrupper og målsettinger for informasjonsoperasjoner

0595. Informasjonsoperasjoner rettes mot motstanderen eller en tredje part. Begrepet "tredje part" er vidt, og omfatter sivilbefolkningen og sivile aktører i operasjonsområdet, nabostater og andre aktører i nærheten av operasjonsområdet, hjemmepinionen og verdensopinionen. De ulike aktørene krever ulike typer informasjonsoperasjoner. Målsettingene med informasjonsoperasjoner er å:

- påvirke ledersjiktet hos motstanderen; altså påvirkning av ledernes persepsjoner, planer, handlinger og vilje til fortsatt strid,
- påvirke motstanderens beslutningsprosesser; altså ødelegge, forringe, avbryte, nekte, villede og utnytte svakheter ved motstanderens beslutningsprosesser, informasjon og informasjonssystemer,
- utvikle og opprettholde en riktig situasjonsbevissthet, beskytte egne og allierte beslutningsprosesser, informasjon og informasjonssystemer,
- påvirke eventuelle tredjeparter og andre slik at de støtter våre operasjoner,
- informere ikke-stridende og nøytrale organisasjoner, slik at de lettere kan samarbeide.

Figur 5.2, INFORMASJONSOPERASJONER, KATEGORIER, MÅLGRUPPER OG MÅLSETTINGER

Sentrale elementer i informasjonsoperasjoner

0596. Kjerneaktivitetene i informasjonsoperasjoner deles gjerne inn i de som har til hensikt å påvirke motstanderens vilje og evne (for eksempel kommando-funksjon), og de som beskytter egen informasjon. Sentrale elementer i slike operasjoner er *informasjonssikkerhet, psykologiske operasjoner, villedning, elektronisk krigføring, datanettverksoperasjoner og fysisk ødeleggelse av informasjonsinfrastruktur.*

0597. *Informasjonssikkerhet* er en viktig del av operasjonssikkerheten (OPSEC). Operasjonssikkerheten skal hindre en motstander fra å skaffe seg informasjon om våre operasjoner, objekter, kapasiteter og intensjoner. Informasjonssikkerhet omfatter spesifikke tiltak som IKT-sikkerhet, personellsikkerhet og objektsikkerhet. Den skal sikre konfidensialitet, integritet og tilgjengelighet, og omfatter tiltak for beskyttelse av egen informasjon og egne informasjonssystemer mot manipulasjon, kompromittering og tap. Dette omfatter blant annet forsvar av datanettverk (CND), kommunikasjonssikkerhet (COMSEC), overvåkning (*monitivering*) av egne systemer og søk etter avlyttingsutstyr eller annet utstyr for tapping av informasjon.

0598. *Psykologiske operasjoner (PSYOPS)* har som formål å påvirke oppfatninger, holdninger og atferd for således å oppnå ønskede politiske og militære effekter. Aktiv påvirkning kan skje både skjult og åpent – i fred, krise og væpnet konflikt. I NATO gir det politiske nivå (*North Atlantic Council – NAC*) føringer for psykologiske operasjoner og godkjenner hvilke målgrupper slike operasjoner skal rettes mot. For å gjennomføre en effektiv psykologisk operasjon er det nødvendig å ha inngående kunnskap om og forståelse av målgruppene. Det er ofte nødvendig å besitte kompetanse innenfor psykologi, sosiologi, antropologi, lingvistikk, grafisk design, trykking og publisering, og ha kapasitet til å sende eller massedistribudere på annen måte. Meddelelser som inngår i PSYOPS kan distribueres via alle former for trykksaker, radio, TV, høyttalere som rettes inn mot mottakerne, direkte samtaler, Internett, telefaks og mobiltelefoni.

0599. *Villedning* har til formål å forlede en motstander gjennom manipulasjon, forvrengning og forfalskning av informasjon. Villedning innebærer påvirkning av motstanderens beslutningstakere for å gi disse en feilaktig forståelse av den aktuelle situasjonen, eller en feilaktig forståelse av hva slags intensjoner man har. For eksempel kan en villedningsoperasjon forlede motstanderen til å iverksette tiltak mot det han (feilaktig) tror kommer. Ved iverksettelse av mottiltak vil motstanderen i første omgang enten spre eller kraftsamle sine ressurser på feil grunnlag. I neste omgang vil motstanderen erkjenne sine feilgrep, og det kan bidra til negativ påvirkning av hans moral og vilje til fortsatt kamp. Villedning er et komplekst virkemiddel. Det krever betydelig innsats og en høy grad av hemmelighet. Det krever også innsikt i hvordan en motstander tenker. Villedning

koordineres av operasjonell sjef, men bruk av villedning kan være regulert ved mandat og andre politiske retningslinjer.

05100. *Elektronisk krigføring (EK)* er en samlebetegnelse på ulike metoder for å utnytte det elektromagnetiske spekteret til militære formål. Dette krever omfattende planlegging og koordinering gjennom en *Joint Electronic Warfare Co-ordination Cell* (JEWCC). Det er vanlig å skille mellom tre former for EK: *Electronic Attack* (EA), som er forstyrrende sending (*jamming*) eller utsendelse av falske signaturer; *Electronic Protection* (EP), som blant annet omfatter fysisk sikring av eget utstyr slik at stråling ikke slipper ut (*tempest*), signaldisiplin og frekvensbytende radioutstyr og *Electronic Support* (ES), som omfatter passiv signalspaning av forskjellig format.

05101. *Datanettverksoperasjoner* er tiltak for å påvirke motstanderens datanett og beskytte egne nett. I NATO-sammenheng brukes betegnelse *attack, exploit, defence* (angrep, utnyttelse og forsvar). Slike operasjoner kan brukes som både strategisk og operasjonelt verktøy, og har i de senere år fått økt betydning som bidrag til fellesoperasjoner. *Computer Network Attack* (CNA) er angrep på motstanderens datasystem med sikte på å forstyrre eller manipulere. Angrepet kan omfatte infiltrasjon av motstanderens datasystem med feilaktige og smittsomme koder, såkalte "virus" og "trojanske hester". Gjennomslagskraften til denne typen operasjoner har økt på grunn av en utbredt bruk av sivile standarder og sivil programvare til militære formål. *Computer Network Exploitation* er tiltak for å oppnå adgang til motstanderens datasystem, tappe det for informasjon og utnytte denne informasjonen uten at motstanderen er klar over det. *Computer Network Defence* (CND) er tiltak for aktiv beskyttelse av informasjon ved å overvåke, analysere og iverksette mottiltak ved angrep på egne informasjonssystemer. Økt bruk av informasjonsinfrastruktur medfører økt kompleksitet og dermed økt risiko for at fremmed CNA skal forstyrre Forsvarets operasjoner og forhindre at de ønskede effektene oppnås. Det er nødvendig selv å ha evne til CND for å motvirke fremmed CNA.

05102. *Fysisk ødeleggelse av informasjonsinfrastruktur* regnes som en del av informasjonsoperasjoner og har to hensikter: Fysisk ødeleggelse av motstanderens kommando- og kontrollsystemer vil ha direkte innvirkning på motstanderens forståelse av situasjonen og dermed hans evne til å fatte beslutninger og lede. Fysisk ødeleggelse sender også et meget sterkt signal og vil spille en viktig rolle rent psykologisk. Samholdet og viljen til fortsatt kamp vil bli sterkt påvirket dersom motstanderen opplever at hans informasjonsinfrastruktur settes ut av spill og han mister kontrollen over sine styrker.

Aktiviteter relatert til informasjonsoperasjoner

05103. Personell i presse- og informasjonstjenesten (P&I) og sivilmilitært samarbeid (CIMIC) bør informeres om eventuelle pågående informasjonsoperasjoner.

Ansvar for dette påligger den operasjonelle staben, eventuelt i samråd med høyere nivå. Disse to aktivitetene skal imidlertid *ikke* defineres som informasjonsoperasjoner eller som en del av slike operasjoner, fordi det er svært viktig å verne om integriteten og troverdigheten til P&I og CIMIC. Informasjon som oppfattes som propaganda kan meget lett virke mot sin hensikt, og det kan bli stilt spørsmål ved den militære aktivitetens legitimitet samt P&Is troverdighet.

Prinsipper for gjennomføring av informasjonsoperasjoner

05104. NATO har syv prinsipper for gjennomføring av informasjonsoperasjoner: *personlig engasjement fra operativ sjef, nøyaktig koordinering, gode etterretninger, effektbasert målutvelgelsesprosess (targeting), sentralisert planlegging og desentralisert gjennomføring, tidlig og riktig tidsfaset innsetting og overvåking og vurdering av effekter.*

05105. *Operativ sjefs personlige engasjement*: Den operative sjefen bør bruke informasjonsoperasjoner som et sentralt virkemiddel i sin kampanje dersom slike operasjoner virkelig skal bli effektive. Bruken av slike operasjoner bør beskrives i sjefens intensjon, og sjefen bør personlig følge opp aktivitetene som er knyttet til informasjonsoperasjonene.

05106. *Nøyaktig koordinering* er helt avgjørende i informasjonsoperasjoner. Komplexiteten, antall aktører og mulige konsekvenser under slike operasjoner gjør at de bør styres og koordineres fra operasjonelt (ofte strategisk) nivå og nedover. Informasjonsoperasjonene bør fremfor alt koordineres med den overgripende informasjonsstrategien, som i NATO normalt vil være godkjent av *North Atlantic Council* (NAC).

05107. *Gode etterretninger* er viktig for å kunne gjennomføre effektive informasjonsoperasjoner. Informasjonsoperasjonsseksjonen i staben arbeider tett opp mot etterretningsseksjonen (J2) for å definere sine behov, motta og dele informasjon. *Intelligence Preparation of the Battlefield* (IPB) bør ut fra et informasjonsoperasjonsperspektiv omfatte informasjon om blant annet kultur, religion og språk, samt om beslutningsprosesser, informasjonsinfrastruktur og nettverkens sårbarhet.

05108. *Effektbasert målutvelgelsesprosess (targeting)*: For at informasjonsoperasjoner skal være effektive, bør de koordineres med andre innsatser. Slik koordinering vil blant annet finne sted gjennom målutvelgelsesprosessen. Informasjonsoperasjonsseksjonen foreslår aktiviteter som støtter den overordnede planen, og disse aktivitetene skal så innarbeides som mål i den felles mållisten. De faktiske effektene av innsatsene må analyseres kontinuerlig.

05109. *Sentralisert planlegging og desentralisert gjennomføring*: Informasjonsoperasjoner bør planlegges sentralt, på operasjonelt eller strategisk nivå, for å sikre synkronisering og koordinering med andre operasjoner. Det bør i likhet med andre operasjoner tilstrebes en mest mulig desentralisert gjennomføring, når forholdene ikke tilsier at sentralisert gjennomføring er nødvendig.

05110. *Tidlig og riktig tidsfaset innsetting*: Planlegging og iverksetting av informasjonsoperasjoner bør starte tidlig i en operasjon eller kampanje på grunn av kompleksiteten knyttet til disse operasjonene, og at det kan ta lang tid før effekter oppnås. Det er også viktig å foreta en grundig analyse av *når* det vil være mest gunstig å iverksette en informasjonsoperasjon. Både psykologiske operasjoner og ødeleggelse av informasjonsinfrastruktur som iverksettes på feil tidspunkt, kan virke mot sin hensikt.

05111. Informasjonsoperasjoner bør *overvåkes* spesielt tett og kontinuerlig i hele gjennomføringsfasen, slik at effekter som skapes underveis kan *vurderes* og kursen eventuelt justeres. Det er viktig at operasjonelt nivå ikke undervurderer betydningen av løpende og tett oppfølging ved slike operasjoner.

Sivilmilitært samarbeid – CIMIC

05112. CIMIC er koordinering og samordning mellom militære styrker og sivile aktører i den hensikt å støtte det militære oppdraget. De sivile aktørene omfatter sivilbefolkning, lokale myndigheter og internasjonale og nasjonale organisasjoner, både statlige og ikke-statlige. Trenden innenfor NATO ved gjennomføring av operasjoner er at CIMIC tillegges økende vekt, og at CIMIC gjennomføres med sikte på tettere integrasjon av det militære og sivile arbeidet med felles langsiktige mål for øye. Betydningen av sivilmilitært samarbeid har også blitt større på grunn av økningen i antall sivile aktører i operasjonsområdene. I dag anses CIMIC generelt som en meget viktig funksjon i alle operasjoner.

Organisering av CIMIC-arbeidet

05113. CIMIC-arbeidet ledes av en egen *CIMIC-seksjon* i det operasjonelle hovedkvarteret. Størrelsen på denne vil variere ut fra behovene for sivilmilitært samarbeid i det aktuelle operasjonsområdet. I CIMIC-seksjonen inngår liaisonoffiserer som kan plasseres hos relevante sivile aktører. Den operative styrken vil få tilknyttet et antall CIMIC-grupper (*CIMIC-teams*). Hele eller deler av slike CIMIC-grupper kan tilføres enheter på taktisk nivå. I NATO-operasjoner kan CIMIC-gruppene være nasjonale eller multinasjonale, og de kan inkludere personell med spesialkompetanse innenfor logistikk og infrastrukturgjenoppbygning, eller fra andre relevante fagområder.

05114. *CIMIC-sentre* opprettes, om mulig, utenfor de militære basene. Slike sentre skal bidra til gode forhold for det sivilmilitære samarbeidet. De skal være mest mulig nøytrale som arenaer og miljøer for utveksling av informasjon og kontakter.

NATOs prinsipper for CIMIC beskrives i AJP 9 *NATO Civil-Military Co-Operation (CIMIC) Doctrine*.

05115. CIMIC-staben og CIMIC-gruppene skal stå for:

- samvirke (liaison) med sivile aktører på ulike nivåer,
- deltakelse i felles planlegging med sivile aktører på operasjonelt og strategisk nivå, både før og under en operasjon,
- kontinuerlig vurdering av den sivile situasjonen i operasjonsområdet,
- utdanning for og støtte til alle militære enheter innenfor det sivil-militære samarbeidet,
- en gradvis overføring av ansvar til relevante sivile aktører i operasjonsområdet,
- samarbeid og koordinering i forhold til andre relevante deler av den operative staben.

Prinsipper for CIMIC

05116. Ved gjennomføring av CIMIC er både ledelse og relasjoner i operasjonsområdet viktig. Tre prinsipper legges til grunn for militær ledelse av CIMIC: *oppdraget først, sjefens personlige engasjement og koordinering av CIMIC-innsatser og prioritering av ressurser*. Seks prinsipper legges til grunn for de sivilmilitære relasjonene i seg selv: *kulturforståelse, felles mål, delt ansvar, konsensus, transparens og kommunikasjon*.

Militær ledelse av CIMIC

05117. Prinsippet om *oppdraget først* er basert på at det militære oppdraget er det primære. Dette er særlig viktig i lys av ønsket om økt integrasjon mellom militære og sivile virkemidler. Ambisjonen om å skape gode relasjoner med ulike sivile aktører må ikke sette oppdraget i fare gjennom at ressurser spres og tidsforbruket øker. Avveininger mellom et oppdrags kortsiktige og langsiktige behov er en viktig del av operativ sjefs vurderinger.

05118. Effektiv CIMIC avhenger av at den operative sjefen *engasjerer seg personlig* og koordinerer CIMIC-innsatser med øvrige innsatser. CIMIC bør innarbeides i planleggingen og kontinuerlig følges opp. De ønskede effekter oppnås gjennom å samordne CIMIC-innsatsene med andre innsatser, både oppover og nedover i organisasjonen.

05119. Prinsippet om *prioritering av ressurser* innebærer at all bruk av militære ressurser til sivile formål må vurderes nøye. Det er viktig å avveie de militære ressursene som vil bindes opp i sivile formål mot mulige fremtidige behov. Erfaring viser at det å fjerne militær støtte til sivilbefolkningen, uten at noen andre

overtar forpliktelsene, kan være meget skadelig for relasjonene mellom den militære styrken og befolkningen. Ressursene som brukes på CIMIC gjør ofte best nytte når de konsentreres om noen få prioriterte områder. En slik konsentrasjon viser beslutsomhet og gir tydelige effekter. Raske forandringer til det bedre kan gi betydelige fysiske og psykologiske effekter, og vil kunne bidra til at berørte områder raskere begynner å fungere uten hjelp. CIMIC er personellkrevende, noe som innebærer at arbeidet må konsentreres om aktører som anses som spesielt viktige. Det er også nødvendig å være klar over at enkelte aktører vil kreve tett oppfølging over svært lang tid.

De sivilmilitære relasjonene

05120. Prinsippet om *kulturforståelse* dreier seg om innsikt i og forståelse for sivilbefolkningens historie, tradisjoner og livsstil. Det samme gjelder for innsikt i og forståelse av øvrige sivile aktører i operasjonsområdet. CIMIC-seksjonen og CIMIC-gruppene skal bidra til å lære opp øvrige enheter i relevante lokale forhold.

05121. Prinsippet om *felles mål* handler om at politiske og militære myndigheter samt befolkningen i området bør ha en sammenfallende målsetting. De kortsiktige målene kan riktignok variere, men det er likevel viktig å vurdere løpende om også de kortsiktige målsettingene kan være felles. En slik løpende vurdering av målsettingene krever tett dialog.

05122. Prinsippet om *delt ansvar* handler om at ansvar må deles mellom den militære styrken og de sivile organisasjonene. Ansvarsdeling kan gjøres i forbindelse med den løpende vurderingen av målsettingene. CIMIC-staben er ansvarlig for de forberedelser som må gjøres for at ansvar skal kunne overføres til sivile aktører etter hvert som operasjonen gjennomføres.

05123. Prinsippet om *konsensus* går ut på at det er tillit og gjensidig respekt mellom den militære styrken og øvrige parter. Den militære styrken vil ofte ha maktmidler og kapasitet til å drive igjennom sine krav med tvang, mens øvrige aktører i langt mindre grad vil besitte slike evner. Det er viktig å være klar over at press og maktbruk i slike sammenhenger sjelden vil tjene operasjonens mål på lang sikt. I stedet er det viktig å gjøre en innsats for å skape og opprettholde gode relasjoner til øvrige aktører.

05124. Prinsippet om *transparens* betyr at dialogen og relasjonen mellom de sivile og de militære aktørene må være mest mulig åpen. Dette kan være en utfordring for militære organisasjoner, som tradisjonelt har en lukket kultur og av hensyn til operasjonssikkerheten ikke kan dele all informasjon med andre. CIMIC-personell er en verdifull ressurs for innhenting av informasjon. Informasjon som kommer inn via dette personellet må imidlertid ses som et biprodukt av CIMIC-arbeidet. CIMIC-

personell som blir oppfattet som etterretningspersonell av de sivile aktørene kan raskt miste all tillit som er bygd opp, og som er helt nødvendig for å oppnå effektivt sivilmilitært samarbeid.

05125. Det sjette og siste prinsippet for sivilmilitære relasjoner er *kommunikasjon*. Kulturelle ulikheter, særlig når det gjelder organisasjonskultur, historie og språk, kan hindre effektiv kommunikasjon. Erfaring viser at det kan være en god investering å bruke ressurser på å overvinne denne typen hindringer. På militær side har CIMIC-staben ansvaret for å legge forholdene til rette på dette området.

Etterretning

05126. Etterretningen skal bidra til best mulig kunnskap om partene i operasjonsområdet og området i seg selv. Begrepet etterretning er vidt og rommer *produkt*, *prosess* og *aktivitet*. Det brukes om det produktet som er et resultat av bearbeiding av informasjon og data om andre nasjoner, fiendtlige eller potensielt fiendtlige styrker eller andre aktører, samt områder for faktiske eller potensielle operasjoner. Begrepet brukes også om bearbeidingsprosessen i seg selv, og som betegnelse på selve aktiviteten og de organisasjonene som utøver den.

Strategisk etterretning

05127. Strategisk etterretning er opplysninger som har konsekvenser for landets eller alliansens overordnede militære situasjon, eller som kan forårsake en betydelig endring i betingelsene for en pågående militær operasjon. I fred er hovedoppgaven til strategisk etterretning å gjennomføre områdestudier av Norges nærområder og områder som kan ha vesentlig betydning for norsk sikkerhetspolitikk. Slike strategiske områdestudier kan dessuten gi vesentlige bidrag til det operasjonelle nivåets etterretningsarbeid. I krise og væpnet konflikt vil betydningen av overvåking og innhenting av informasjon øke, og evnen til strategisk varsling vil ha avgjørende betydning.

Prinsippene for etterretning innenfor NATO beskrives i AJP 2.0 *Allied Joint Intelligence, Counter Intelligence and Security Doctrine*, samt de underliggende publikasjonene AJP 2.1–2.6.

Operasjonell etterretning

05128. Operasjonell etterretning er primært knyttet til pågående militære operasjoner, og vil oftest dreie seg om opplysninger som har konsekvenser for militære operasjoner innenfor et avgrenset operasjonsområde. Etterretning på dette nivået vil ha som en viktig oppgave å identifisere muligheter, slik at den operative sjef kan reagere og disponere sine ressurser på best mulig måte. En annen viktig oppgave for etterretning på operasjonelt nivå er å forsyne det taktiske nivå og dets enheter med etterretninger, slik at også de har mulighet til å reagere og foreta disposisjoner tidnok.

05129. Under *stabiliseringsoperasjoner* er trusselvurderinger et av de viktigste produktene fra etterretningstjenesten på operasjonelt nivå. I tillegg vil operasjonelt nivå i teateret også trekke på de forskjellige nasjonenes etterretningstjenester. Disse vil i fellesskap bidra til oppbygning av et etterretningsbilde over motstandere og andre aktører, samt vurdere hvorvidt disse har evne og vilje til å ramme operasjonens styrker. Trusselvurderingene skal i hovedsak beskrive trusselen som motpartens farligste og mest sannsynlige handlemåte. Dette vil gi operasjonell sjef mulighet til å iverksette tiltak for å møte eller bekjempe en trussel, eller hvis risikoen (konsekvensen ved å møte trusselen) anses for stor, unngå trusselen (fjerne sannsynligheten for å møte trusselen), eller i ytterste konsekvens kansellere en operasjon.

05130. Det operasjonelle nivået må ha tilgang til et bredt spekter av kapasiteter for innhenting og bearbeiding av opplysninger. Selv om deler av disse opplysningene baserer seg på strategisk og taktisk etterretning, vil det operasjonelle nivået måtte ha tilgang til egne kapasiteter for å kunne utfylle og skape robusthet i etterretningsapparatet. Den norske etterretningstjenesten (e-tjenesten) støtter norske styrker som opererer utenlands. E-tjenesten kan organisere denne støtten på ulike måter, fra en enkelt liaison til et komplett deployert "all-source"-etterretningsteam (*NIST – National Intelligence Support Team*).

Taktisk etterretning

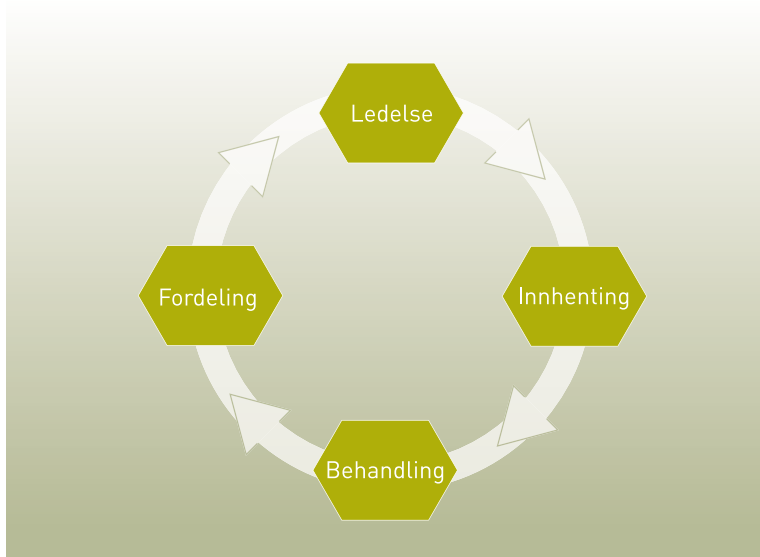
05131. Taktisk etterretning gir et grunnlag for hvordan den taktiske sjefen bruker og disponerer sine enheter for å løse oppdraget. Det taktiske nivået har normalt etterretningsansvar i et definert område og egne organer for innhenting for å komplettere det etterretningsbildet som gis av høyere nivå, og for å formidle informasjon fra lavere nivå.

INTELLIGENCE PREPARATION OF THE BATTLEFIELD (IPB)

Innenfor NATO benevnes ofte etterretningsprosessen som *Intelligence Preparation of the Battlefield*, eller IPB-prosessen. Dette er en systematisk og kontinuerlig prosess for å analysere trusselen og omgivelsene i et spesifikt geografisk område. IPB-prosessen komplimenterer og er en integrert del av den operative planleggings- og beslutningsprosessen. Hensikten med IPB-prosessen er å få en forståelse av motstandere og øvrige parter og analysere helt konkrete forhold som vær, føre, lys, terreng og så videre. Prosessen gir grunnlag for å utvikle egne operasjonsplaner. Den bør også være et utgangspunkt for hvordan egne rekognoserings-, overvåkings- og målfølgingsressurser (ISTAR) bør utnyttes.

Etterretningssyklusen

05132. Etterretningsaktivitet kan betegnes som en prosess bestående av fire elementer: *ledelse*, *innhenting*, *behandling* og *fordeling*. Evne til å gjennomføre denne prosessen raskere og med større presisjon enn motstanderne er avgjørende for å kunne ha et høyere operasjonstempo. Både NbF- og ISTAR-konseptet har ambisjoner om å knytte sammen ulike sensorer for bedre å kunne distribuere informasjonen. I en etterretningsorganisasjon -eller operasjon vil flere deler av syklusen, eller flere sykluser, være i gang samtidig.

Figur 5.3, ETTERRETNINGSSYKLUSEN

05133. *Ledelse* omfatter dels å prioritere hvilke etterretninger som kreves for å støtte egen operasjonsplanlegging, og dels planlegging av hvordan innhentingsressursene skal anvendes. *Innhenting* omfatter innhenting av informasjon med

en kombinasjon av tekniske sensorer og menneskelig innhenting (*Human Intelligence – HUMINT*). *Behandling* gjennomføres hovedsakelig på strategisk eller operasjonelt nivå. Gjennom analyse sammenstilles ny informasjon fra flere kilder med allerede kjent informasjon. Analysen legges til grunn for bedømmelsen av effektene som er oppnådd, for utvelgelse av mål og for prognoser som gjøres med tanke på mulige utviklingstrekk. I siste instans ligger analysen til grunn for utviklingen av egne planer. *Fordeling* er å gi riktig bruker riktig mengde informasjon til rett tid.

ISTAR

Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance – ISTAR – er et NATO-konsept som går ut på å integrere og synkronisere bruk av sensorer og informasjon/ etterretninger. ISTAR-aktivitetene foregår i mange militære enheter, og på ulike nivåer.

Intelligence er etterretning, i hovedsak operasjonell og taktisk etterretning. *Surveillance* er overvåkning, altså en systematisk observasjon av landområder, herunder steder, objekter og personer, luftrom og sjøområder, både over og under vann. *Target Acquisition* er målfatning, som omfatter deteksjon, identifikasjon og lokalisering av et mål med så stor detaljrikdom at våpen effektivt kan settes inn. *Reconnaissance*, rekognosering, er et avgrenset oppdrag som er iverksatt for å skaffe informasjon om en motstanders aktiviteter eller ressurser. Rekognosering innebærer også å skaffe til veie informasjon om meteorologiske, hydrografiske eller geografiske karakteristika for et område.

ISTAR skal bidra til å knytte etterretning, overvåkning, målfatning og rekognosering til kampenhetene, for slik å oppnå tilgang til stridskritisk etterretning eller målinformasjon til rett tid. ISTAR innebærer i praksis at sensorer og systemer, også de som normalt ikke anvendes innenfor etterretning, utnyttes optimalt for å skape et best mulig situasjonsbilde.

ISTAR på operasjonelt nivå skal ha oppmerksomheten rettet mot det felles operasjonsområdet. Det spesielle ved den operasjonelle ISTAR-aktiviteten er bredden i og tilgangen til innsamlingskapasiteter. Operasjonelle ISTAR-aktiviteter vil normalt ha tilgang til kapasiteter som luftbasert bakkeovervåkning (*Air to Ground Surveillance*, AGS), satellittovervåkning, langtrekkende UAV-er (*Unmanned Aerial Vehicles*) og interaksjon med etterretningsorganer på strategisk nivå. Videre vil den operasjonelle ISTAR-aktiviteten ha et perspektiv som også omfatter områder utenfor selve operasjonsteateret.

Etterretningsprinsipper

05134. Seks viktige prinsipper bør ligge til grunn for etterretningsarbeidet: *integrering, tidlig initiering og bearbeiding, relevans, sentral koordinering, kildevern, og tempo og fleksibilitet.*

05135. Prinsippet om *integrering med overordnet operasjonsplan* betyr at planlegging og gjennomføring av etterretning bør harmonere med den øvrige utviklingen i operasjonene. Den militære sjefen bør definere hva som behøves av informasjon om motparten og operasjonsområdet i alle faser av operasjonen. Sjefen bør videre prioritere og konkretisere sine informasjonsbehov så langt det lar seg gjøre. Det bør fremkomme klart og tydelig hvilke etterretningsmessige behov som gjelder i en gitt operasjon.

05136. *Initiering og bearbeiding* av etterretninger kan være tidkrevende. Det er derfor viktig at etterretningsbehovet defineres så *tidlig* som mulig, slik at en kan påbegynne dette arbeidet til rett tid. Behovet bør dernest formidles til de ulike innhentingsorganene.

05137. Prinsippet om *relevans* handler om at etterretningene bør ha et relevant og riktig innhold som blir gjort tilgjengelig til rett tid. Dette krever både evne til koordinering og enhetlig ledelse.

05138. *Sentral koordinering* innebærer at etterretningsvirksomheten i operasjonsområdet bør koordineres av en sentral instans. Dette er avgjørende for å sikre at knappe etterretningsressurser utnyttes på best mulig måte, i henhold til sjefens og øvrige beslutningstakers gjeldende behov for etterretninger. Dublering av oppgaver bør unngås, samtidig som man må sikre koordinering av alle etterretningskapasiteter for å utvikle et helhetlig etterretningsbilde. Den sentrale instansen bør hele tiden være i nær kontakt med øvrig operativ virksomhet.

05139. *Kildevern* handler om at alle kilder, innhentingsorganer og metoder som brukes for å fremskaffe etterretninger, må beskyttes mot kompromittering. Dette er nødvendig for å hindre motparten i å eliminere kilder eller treffe mottiltak før vi har fått utnyttet fordelene av den ervervede kunnskapen. Kompromittering av kilder og innhentingsorganer kan også medføre at motparten planter villedende informasjon via disse.

05140. Det sjette og siste prinsippet for etterretningstjenesten er *tempo og fleksibilitet*. Dette er en forutsetning for å oppnå best mulig situasjonsbevissthet. Riktig informasjon må nå riktig bruker til rett tid. Det er en utfordring å avveie behovet for sentral ledelse av etterretningen (det store bildet) mot behovet for å distribuere etterretninger på et taktisk nivå (direkte handling). Nettverkstenking der sensorer, analyseressurser og enheter på ulike nivåer knyttes sammen og bidrar til informasjonsinnhenting, øker fleksibiliteten og dermed tempoet. ISTAR-konseptet er et viktig verktøy i så måte.

Logistikk

05141. Logistikk er virksomhet som omfatter planlegging og gjennomføring av flytting, støtte og vedlikehold av militære styrker. Logistikk på operasjonelt nivå handler om forsyninger, tjenester og annen støtte som gir utholdenhet under gjennomføringen av fellesoperasjoner. Det er en absolutt forutsetning for en vellykket operasjon at logistikken fungerer. Den må derfor være en integrert del av den operative planleggingen.

05142. Logistikk omfatter planlegging og utvikling, anskaffelse, lagring, distribusjon, vedlikehold og fordeling av materiell og forsyninger; anskaffelse, konstruksjon, vedlikehold og drift av bygg og anlegg; anskaffelse eller levering av tjenester; inngåelse av kontrakter med leverandører; sanitets- og veterinærtjeneste, herunder evakuering og transport av personell.

05143. Under den kalde krigen sto nasjonalt forsvar i sentrum. Hovedprinsippet innenfor hele NATO-området var å legge opp store nasjonale forsyningslagre. I dag er logistikk innrettet på annet vis. Dette skyldes hovedsakelig tre forhold:

- Det legges i dag mer vekt på internasjonale oppgaver og operasjoner, hvor store nasjonale lagre er mindre relevante.
- I offentlig sektor anses blant annet lagerbeholdninger ikke lenger som økonomisk forsvarlig.
- Det er et større innslag av sivile aktører på forsynings siden enn tidligere, blant annet som en del av trenden med *offentlig-privat-partnerskap*.

Disse forholdene gjør at logistikkressursene må skaffes til veie på kommersiell basis i konkurranse med andre brukere i samfunnet. Forsvaret legger derfor økt vekt på at logistikk og forsyninger skal fungere uten at beredskapslovgivningen har trådt i kraft.

05144. I dag handler logistikk i økende grad om å knytte sammen nettverk av leverandører og å levere forsyninger til brukerne til rett tid. Som en del av denne utviklingen blir det utviklet systemer og tekniske hjelpemidler for beregning av forbruk og lastekapasitet, for å spore gods og for utvikling av felles standarder. Selv med de nye prinsippene for logistikk anser Forsvaret det som viktig å opprettholde en viss lagerbeholdning, blant annet av hensyn til reaksjonsevne, utholdenhet og sikker tilgang til kritisk materiell.

05145. NATOs *logistikkonsept* av 2003 legger til grunn at logistikk er et nasjonalt ansvar, men for å unngå overlapping og dublering av logistikkapasiteter i operasjonsområdet legger NATO større vekt på koordinering av logistikkinnsatsen på tvers av nasjonene enn tidligere. Multinasjonale logistikkavdelinger etableres av både operasjonelle og økonomiske årsaker. Av samme årsaker foretas det også ansvarsdeling nasjonene imellom, og det har vært en utvikling i retning av at en styrkesjef kan gis myndighet til omfordeling av logistikkressurser mellom styrker innenfor gitte rammer og føringer.

05146. Forsvarsgrenene har mange fellestrekk på logistikksiden, men behovene kan samtidig variere noe mellom dem. Forskjellene vil være særlig store på distribusjonssiden. Landstridskreftene er ofte personellintensive og materielltungt. Dette innebærer et stort behov for forsyninger uansett om avdelingene er i strid eller ikke. Sjøstridskreftene har på sin side ofte en innebygd logistisk sikkerhet i

en del av fartøyene. Etterforsyning kan skje ved at fartøyene går inn til en base, eller ved hjelp av forsyningsfartøyer. For luftstridskreftene er ambisjonen at den enkelte base skal ha en selvstendig logistisk sikkerhet. Tilførsel eller omfordeling av kritisk materiell, for eksempel missiler, kan skje ved flytransport. Tilførsel av forsyninger som krever stort volum, for eksempel flydrivstoff, krever at land- eller sjøtransport benyttes.

Prinsipper for logistikk i fellesoperasjoner

05147. Selv om forsvarsgrenene har varierende logistikkbehov, er det likevel mulig å identifisere seks prinsipper for utøvelse av logistikk i en fellesoperativ sammenheng: *integrt planlegging og felles situasjonsbevissthet, enhetlig kommando, skyv og trekk, rett tid, enkelhet og ressursøkonomisering.*

NATOs prinsipper for logistikk beskrives i MC 319/2 *NATO Principles and Policies for Logistics*, og i AJP 4 *Allied Joint Logistics Doctrine*.

05148. Prinsippet om *integrt planlegging og felles situasjonsbevissthet* må legges til grunn for all planlegging av logistikk for å sikre effektiv operasjonsstøtte. Dette oppnås ved at logistikkplanleggingen er en integrert del av operative plan- og styrkegenereringsprosesser, og ved at logistikerne holder seg kontinuerlig oppdatert på det felles situasjonsbildet.

05149. *Enhetlig kommando* innebærer at operativ sjef disponerer logistikkressursene og sørger for at de brukes i tråd med hans/hennes intensjoner og prioriteringer. Sjefens evne til å kraftsamle tildelte ressurser avhenger i stor grad av at han/hun har handlefrihet og mulighet til å omdisponere logistikkressursene ut fra den rådende situasjonen. Taktiske enheter vil normalt ikke ha full organisatorisk logistikkapasitet, men de kan tildeles logistisk støtte på *ad hoc*-basis for å løse pålagte oppdrag.

05150. *Skyv- og trekk-prinsippene (push and pull)* må ses i sammenheng. *Skyving*

innebærer at forsyninger føres frem til de stridende enhetene på grunnlag av erfaringer man har gjort tidligere: Hvor mye trenger vanligvis en avdeling av en gitt type utrustning i en gitt type oppdrag? Ambisjonen er å føre forsyningene frem til brukeren så langt det lar seg gjøre. Fordelen med denne metoden er at standardforsyninger alltid sendes ut til brukeren. En åpenbar ulempe er at virkelig forbruk kan avvike fra de erfaringsbaserte

beregningene, noe som kan resultere i enten unødig overskudd eller alvorlige mangler. *Trekk* innebærer at enhetene selv bestiller sine forsyninger. Fordelen er at brukeren kan bestille nøyaktig det som trengs, ut fra det gitte behovet. Ulempen er tidsbruk. I praksis vil en kombinasjon av *skyv* og *trekk* bli brukt. Forsvarets filosofi er at logistikkstøtten skal innrettes slik at brukeren primært skal kunne konsentrere seg om sin hovedoppgave, og at logistikkorganisasjonen står for nødvendige forsyninger samtidig som etterbestilling er mulig.

05151. Prinsippet om *rett tid* handler om planlegging og evne til å forutse. Riktig forsyning til rett tid bidrar til at det blir mulig å holde et høyt tempo. I motsatt fall, ved manglende eller uteblitte forsyninger, blir det vanskelig å opprettholde tempoet i operasjonene. Det kan medføre at egne styrker tvinges til å stride på motstanderens premisser.

05152. *Enkelhetsprinsippet* er avgjørende for pålitelig logistisk støtte i operasjoner der *Forsvarets operative grunnlag* vektlegger *fleksibilitet* med raske skiftninger i organisasjon og stadig endring i sammensetningen av kamphenheter og grupper. Nødvendig logistikkstøtte bør planlegges og forberedes på lavest mulig nivå, i tråd med prinsippet om enhetlig kommando og desentralisert styring av logistikkressursene. Forflytning av forsyninger mellom avdelinger bør holdes på et minimum, og det bør ikke legges inn for mange forutsetninger i planlegging og utførelse. På denne måten vil logistikkplanleggingen være mest mulig forutsigbar og minst mulig sårbar for påvirkning og friksjon.

05153. Prinsippet om *ressursøkonomisering* bygger på at logistikkressurser ofte vil være knappe sammenholdt med de operative behovene. Det er derfor nødvendig å avpasse bruken til det absolutt nødvendige og prioritere i overensstemmelse med hva som står sentralt i operasjonen, i henhold til sjefens intensjon. Det kreves også evne til forutseenhet i logistikkplanleggingen, for å unngå at selve logistikkapparatet bryter sammen ved stadige omkastninger under selve gjennomføringen.

Sanitet

05154. Sanitet er all virksomhet som skal sikre eller gjenopprette de helsemessige forhold, slik at stridsevnen ivaretas. I denne doktrinen beskrives saniteten som en del av logistikken, men det er viktig å være klar over at sanitetens oppgaver primært er operativt orientert, og at det forsyningsmessige utgjør en begrenset andel. Saniteten består av medisinsk styrkebeskyttelse, primærhelsetjenester, sekundærhelsetjenester (spesialister) og evakuering.

NATOs strategi for sanitet i fellesoperasjoner er beskrevet i MC 326/2, og NATOs doktrine for sanitet er AJP 4-10, ratifisert av Norge som STANAG 2228.

05155. Medisinsk styrkebeskyttelse har fått fornyet aktualitet med Forsvarets økte aktiviteter i fjerne strøk. Sykdommer og ikke-stridsrelaterte skader utgjør en stor trussel mot militære styrkers stridsevne. Forebyggende helsetjenester, veterinærtjenester, sanitetsetterretninger og tilgjengelige primærhelsetjenester er viktige forutsetninger for å opprettholde helse og stridsevne. Både under forberedelse og gjennomføring av operasjoner er det nødvendig med en detaljert policy for medisinsk styrkebeskyttelse.

05156. Sanitetstjeneste skiller seg fra andre militære støttefunksjoner ved at den er regulert av internasjonale og nasjonale lovverk. Genèvekonvensjonene gir klare føringer for beskyttelse av pasienter, sanitetstjenesten og det personellet som utfører den. Disse defineres i konvensjonene som ikke-stridende og kan derfor ikke benyttes i stridshandlinger eller på annet vis påvirke striden. Sanitetstjenesten avhenger av et fungerende sanitetssystem bestående av et kommando- og kontrollsystem (herunder medisinske etterretninger), et integrert system for medisinsk behandling, et integrert system for pasientevakuering og et system for sanitetsmateriellforsyninger.

SANITET – RASK OG KOMPETENT BEHANDLING PÅ ULIKE NIVÅER

Tiden det tar fra skade oppstår til det gis førstehjelp og medisinsk behandling har stor effekt på den skadedes evne til å overleve eller gjenvinne helse. Militære sanitetsressurser bør derfor være tilgjengelige i alle avdelinger til en hver tid. Fremskutt traumebehandling gir pasienter med alvorlige traumer økt overlevelsesmulighet ved at de mottar riktig tilpasset behandling til rett tid. NATO arbeider for at avansert traumebehandling skal kunne gis innen en time etter skade. Rask evakuering til en installasjon som kan gi god intensivbehandling, og ved behov kirurgisk behandling, er ofte avgjørende for overlevelse og livskvalitet etter behandling.

Sanitetsenheter kategoriseres som *role 1-4* ut fra deres behandlingsskapitet (medisinsk evne).

Role 1 kan utføre primærhelsetjenester, spesialisert førstehjelp, triage, gjenoppliving og stabilisering. Role 1 er integrert i alle militære avdelinger, slik at de er i stand til selv å dekke sine primære sanitetsbehov.

Role 2 kan utføre pasientmottak, triage, gjenoppliving og akuttmedisin på et høyere teknisk kompetansenivå enn role 1, og kan inkludere spesialister innenfor tannhelse, psykiatri og veterinærtjenester. Role 2 kan utføre skadebegrensende kirurgi som gjør pasienten bedre i stand til å klare en transport. Role 2 tar hånd om pasienter som forventes raskt friskmeldt eller evakuert til neste role etter at deres tilstand er stabilisert. Role 2 er deployerbar.

Role 3 har evne til å utføre sekundærkirurgi og i noen grad endelig behandling, og kan således yte støtte til et helt operasjonsområde. Den vil bestå av spesialister og settes sammen ut fra operasjonsområdets behov. Nasjonalt vil Forsvaret hovedsakelig benytte sivile sykehus for slik tjeneste, og kun i noen grad ha deployerbare role 3-kapasiteter.

Role 4 kan yte alle spesialisttjenester og skal kunne gi endelig pasientbehandling. Nasjonalt ivaretas dette av sivile sykehus.

05157. Det er et sjefsansvar at saniteten sikres, slik at helse ikke blir en hovedbekymring og tar oppmerksomheten bort fra det militære oppdraget. Planlegging av sanitetstjenesten må være en integrert del av den operasjonelle planleggingen. Militære sjefer må alltid vurdere hvilken innvirkning skader og tap vil ha på avdelingenes evne til å løse sine oppdrag, samt hvordan skadede skal tas hånd om. Detaljerte sanitetsetterretninger, sanitetsplaner og høy beredskap er viktig for å sikre effektiv sanitetstjeneste fra de tidligste fasene av en operasjon.

6. Den militære profesjonen

0601. Forsvarets personell er avgjørende for at vi skal lykkes i våre operasjoner. En felles profesjonsidentitet styrker vårt samhold og evne til å håndtere de utfordringene vi møter, både som enkeltindivider og organisasjon. Dette kapitlet avslutter doktrinen med å beskrive den profesjonskulturen og de grunnleggende verdiene Forsvaret vil utvikle for å møte våre utfordringer, løse våre oppgaver og ta hånd om vårt personell på en forsvarlig måte.

PROFESJON OG MILITÆR PROFESJON

Den militære profesjonen er en profesjon på linje med andre profesjoner, som jurist- eller legeyrket. Medlemmene av en profesjon har fått ansvaret for å utføre en spesialisert oppgave for samfunnets beste. Profesjonsutøvelsen bygger på omfattende teori og praktisk trening. Utøverne av en profesjon identifiserer seg med sitt yrke og hverandre: *Man er, man jobber ikke som jurist, lege eller offiser.* I tillegg til denne sterke identifikasjonen knyttes medlemmene av en profesjon sammen av et felles verdigrunnlag.

Profesjonsbegrepet kan utdypes ved å sette opp fire attributter som til sammen sier hva en profesjon er, altså hva som utgjør profesjonens sjel – dens *etos*. *Ansvar* handler om profesjonens forpliktelse overfor samfunnet og overfor sine egne medlemmer. *Identitet* handler om medlemmenes identifisering med profesjonen og deres eksklusive status i samfunnet. *Ekspertise* handler om medlemmenes spesialiserte kunnskaper og ferdigheter som brukes for å løse profesjonens oppgaver. *Verdigrunnlaget* består av de verdier og den kodeks som styrer profesjonsutøvelsen og medlemmenes holdninger. Verdigrunnlaget gjenspeiler samfunnets normer og verdier, men vil utvikles spesifikt i henhold til den enkelte profesjonens krav.

Profesjonens rasjonale og dimensjoner

0602. Den militære profesjonens rasjonale er å forsvare Norge og norske interesser. Vi har derfor et felles ansvar overfor samfunnet og hverandre for å utvikle Forsvaret slik at det blir best mulig i stand til dette. Ansvaret øker med grad av innflytelse i organisasjonen. Samtidig har alle, uavhengig av stilling, et ansvar for å utdanne seg og trene slik at de behersker sin rolle best mulig.

0603. Kjernen i den militære profesjonen er gjennomføring av operasjoner. Det innebærer at de verdier og holdninger som kreves for å gjennomføre operasjoner også skal prege vår daglige virksomhet.

0604. Den militære profesjonen har en *intellektuell*, en *fysisk* og en *moralsk* dimensjon. Den *intellektuelle dimensjonen* er knyttet til de omfattende kunnskaper som

kreves for å løse våre oppgaver og gjennomføre våre operasjoner. På strategisk nivå omfatter dette evnen til å sette egne handlinger inn i en større helhet, herunder å integrere militære og andre virkemidler for å oppnå ønskede effekter og politiske målsettinger. På operasjonelt og taktisk nivå kreves det omfattende kunnskaper innenfor flere felt for å oppnå fremgang i komplekse operasjoner hjemme og ute. Den intellektuelle dimensjonen rommer to kulturelle aspekter: Det første er internt og gjelder forståelse for profesjonens verdier og krav, og det andre er utadrettet og gjelder forståelse for hvordan ulike kulturer og livssyn påvirker våre operasjoner. Teoretiske studier, analytiske evner og kulturforståelse er forutsetninger for å kunne tilpasse seg skiftende operasjonsmiljøer.

0605. Den *fysiske dimensjonen* er knyttet til at strid hovedsakelig gjennomføres ved fysiske handlinger, og at evnen til å gjennomføre disse på en effektiv måte er en forutsetning for fremgang. Den fysiske dimensjonen omfatter de stridstekniske ferdighetene som kreves for at vi skal kunne løse våre oppgaver. Den omfatter også fysisk krevende miljøer med påkjenninger i form av stress og mangel på vann, mat og søvn. Den fysiske dimensjonen forklarer hvorfor vi legger stor vekt på ferdighetstrening, og at det er en vesentlig del av vår identitet å være i god fysisk form.

0606. Den *moralske dimensjonen* er knyttet til at strid er en kamp mellom viljer, og at de som i sterkeste grad fastholder sin vilje og sitt samhold, oppnår fremgang. Den moralske dimensjonen omfatter de verdier og handlinger som styrker dette, og den etiske forankringen som skal være til hjelp for å handle riktig i krevende situasjoner. Denne dimensjonen er svært viktig og medfører at vilje til å lykkes, sterkt samhold og etisk forankring står helt sentralt i vår profesjonsidentitet.

Profesjonens identitet og kjerneverdier

0607. Den militære profesjonen har lange tradisjoner, og vår oppgave har bestått i å være nasjonens ytterste maktmiddel. Tradisjonen er en viktig del av vår profesjonsidentitet, og vi bærer med oss en stolthet over hva Forsvaret og eldre kolleger har oppnådd gjennom personlige påkjenninger i strid og hardt arbeid for å videreutvikle Forsvaret.

0608. Alle som bærer uniform er en del av vår profesjon. Innenfor denne rammen rommes en rekke spesifikke roller og kombinasjoner av disse, for eksempel grenader, offiser, ingeniør, tekniker, sjømann og pilot. Vår felles profesjon svekkes ikke av at den enkelte hovedsakelig identifiserer seg med sin primærrolle. Det viktigste er at vi har en felles identitet som forener oss og styrker Forsvaret som helhet.

0609. Forsvarets felles profesjonsidentitet har et fundament bestående av:

- det felles ansvaret vi har overfor samfunnet for å forberede oss intellektuelt, fysisk og moralsk på å forsvare Norge og norske interesser nasjonalt og utenlands,
- tilliten til hverandres dømmekraft, kunnskaper og vilje til å løse oppgaver,
- erkjennelsen av at kjernen i profesjonen er gjennomføring av operasjoner,
- viljen til å forsere hindringer og løse gitte oppgaver på best mulig måte,
- erkjennelsen at vår profesjon er kollektiv, og at holdninger og handlinger som bidrar til å styrke samholdet er helt avgjørende,
- erkjennelsen at vi i noen situasjoner gis mandat til å risikere og å ta liv, og at dette stiller store krav til disiplin og en høyt utviklet moral og etikk,
- kjerneverdiene *respekt, ansvar og mot*, som forener oss og preger våre handlinger.

0610. Samfunnet forventer at de som har valgt den militære profesjonen vil løse Forsvarets oppgaver på tross av de personlige belastningene dette kan medføre. Det å være en del av vårt profesjonsfelleskap innebærer å akseptere alle Forsvarets oppgaver, nasjonalt og internasjonalt.

0611. Nasjonal og alliert tillit til det norske forsvaret er en forutsetning for at vi skal kunne løse våre oppgaver. Slik tillit avhenger av vår evne til å løse oppgavene og hvilke verdier og holdninger vi står for. Forsvarets holdninger bedømmes ut fra hvordan den enkelte i uniform handler, og dette innebærer i siste instans at vi i alle situasjoner må handle ut fra at vi representerer hele Forsvaret.

0612. Til forskjell fra mange andre profesjoner kan vi ikke utøve vår profesjon alene – den gir mening først når vi utøver den i fellesskap. Dette innebærer at verdier og holdninger som styrker vårt samhold, som *kameratskap*, *lojalitet* og *selvoppofring*, er helt avgjørende, og at verdier og holdninger som svekker vårt samhold er uakseptable.

... de militære dygder viljestyrke, utholdenhet, lojalitet, mot og så videre er gode kvaliteter i alle sammenhenger og beriker samfunnet i de tilfeller hvor de får en fremtredende plass. Men for en militær enhet er de helt avgjørende for at den skal fungere, hvilket er noe helt annet. En mann kan være falsk, overfladisk, løgnaktig eller korrump på alle områder og likevel være en briljant matematiker eller verdens beste maler. Men det er en ting han aldri kan være, og det er en god soldat.

General Sir John W. Hackett

0613. Det er sentralt i vår profesjonsidentitet å ta i bruk alle forsvarlige midler for å løse de oppgaver Forsvaret blir gitt. Påkjenningene i strid kan være ekstreme. I vår profesjon utgjør vilje til å lykkes, og å streve mot resultater som overstiger det forventede, forskjellen mellom å lykkes og feile.

0614. Et fundament i vår profesjon er individenes dømmekraft og vår tillit til egen og hverandres dømmekraft. Dagens komplekse operasjoner vil aldri kunne dekkes fullt ut gjennom handlingsregler og manualer: Vår evne til å løse våre oppgaver avhenger i stedet av individer med utviklet og moden dømmekraft. Forsvaret rekrutterer individer med gode psykologiske forutsetninger, og deres dømmekraft videreutvikles gjennom utdanning, trening og erfaring. Det er et sjefsansvar å gi enkeltindividene disse forutsetningene og å tilpasse oppgavene til den enkeltes modenhetsgrad. Tillit til hverandres dømmekraft er også fundamentet for *oppdragsbasert ledelse*.

0615. Den militære profesjonen er alene om at dens medlemmer kan beordre andre og selv beordres til å risikere og å ta liv. Det innebærer at vår profesjon stiller ekstreme krav til disiplin og en utviklet moral og etikk. Forsvarets etiske basis beskrives i *Forsvarets verdigrunnlag*, men krever omfattende utdanning, trening, erfaring og refleksjon for å forankres. Etikikutviklingen i en militær avdeling er et *sjefsansvar*, men det er et *personlig ansvar* hvordan den enkelte handler.

0616. Forsvaret er en verdistyrkt virksomhet: Vi forsvarer verdier og vi styres av verdier. Våre felles verdier hjelper oss til å tåle påkjenninger, og skal veilede oss i komplekse situasjoner. Forsvaret representerer og består av individer fra det norske samfunnet. Det betyr at verdier som er sentrale i vårt samfunn, herunder *menneskers likeverd* og troen på *demokratiske prinsipper*, også er det i Forsvaret.

0617. Forsvarets kjerneverdier *respekt*, *ansvar* og *mot* utdypes i verdigrunnlaget og utgjør til sammen kjernen i vårt etiske grunnlag. Våre kjerneverdier innebærer at:

- Vi skal vise *respekt* for samfunnet vi representerer, hverandre, de aktører vi møter i operasjoner og for vår profesjons tradisjon og anseelse.
- Vi skal vise *ansvar* for best mulig å utvikle Forsvarets evne til å løse de oppgaver vi har fått av samfunnet, for hverandre og for våre handlinger.
- Vi skal vise *mot* når det gjelder å løse våre oppgaver, mot til å fatte vanskelige beslutninger og mot til å stå imot når vår samvittighet tilsier at det er nødvendig.

Militært lederskap

0618. Alle i uniform omfattes av kravet om å identifisere seg med den militære profesjonen og å handle i samsvar med profesjonens verdier og holdninger. Dette kravet er imidlertid enda sterkere for ledere i Forsvaret. Det er *lederne* som gjennom sine holdninger og handlinger inspirerer alle andre til å leve opp til Forsvarets idealer.

0619. Lederskap er å påvirke enkeltindivider og grupper til å arbeide mot felles mål. Dette gjøres gjennom å gi dem hensikt, ressurser, nødvendig styring og motivasjon, samtidig som en utvikler organisasjonen. Troverdig lederskap omfatter *verdier, kunnskaper og ferdigheter* og utøves gjennom *handling*. Kravet til ledere innenfor den militære profesjonen kan sammenfattes med *være – vite – handle*.

0620. Det å *være* offiser eller befal i Forsvaret vil si å ha innarbeidet den militære profesjonen som en del av sin personlighet, og i handling utøve et lederskap basert på de verdier som er beskrevet tidligere i kapitlet. Eksempelets makt er total: Et troverdig lederskap kan kun oppnås ved at lederen i sin fremtreden viser hvilke verdier hun eller han står for.

0621. *Viten* om mellommenneskelige relasjoner, samfunnsmessige forhold, militærteori, historie, teknologi, taktikk, prosedyrer og regelverk er eksempler på hva en militær leder må ha for å utøve et fungerende lederskap i dag. Å vite innebærer i denne sammenheng ikke at lederen må kunne alt, men at godt lederskap er avhengig av et teoretisk fundament, og at det er knyttet et krav om kontinuerlig faglig utvikling til dette.

0622. En militær leder utøver sitt lederskap gjennom *handling*. Ledere innenfor vår profesjon er handlekraftige. Handlekraft innebærer å se muligheter og å ta ansvar og initiativ. Handlekraft utvises også gjennom å inspirere omgivelsene, ha omsorg for underordnet personell, og gjennom evne til samarbeid for å finne frem til gode løsninger.

Oppdragsbasert ledelse – Forsvarets ledelsesfilosofi

0623. Forsvarets grunnleggende ledelsesfilosofi er oppdragsbasert ledelse. Den innebærer at sjefer på de ulike nivåene styrer gjennom å angi hva som skal oppnås, og hvorfor det skal oppnås. Innenfor disse rammene gis så den underordnede i utgangspunktet frihet til å løse oppdraget. Denne filosofien er valgt fordi den erfaringsmessig gir rom for at *initiativ* kan tas på alle nivåer. Ved at den virker inkluderende og skaper delaktighet på alle nivåer i organisasjonen, gir den også størst *robusthet* i møte med stridens friksjoner. Oppdragsbasert ledelse er en filosofi som går ut over det å gi oppdrag og tildele ressurser. Filosofien handler om å ha en kultur av profesjonalitet og gjensidig tillit, som beskrevet tidligere i dette kapitlet.

0624. Forsvaret kan utvikle en gjennomgripende kultur for oppdragsbasert ledelse ved at:

- myndighet desentraliseres så langt som mulig og forsvarlig,
- alle sjefer tildeler de ressursene til sine underordnede som trengs for å løse oppdraget,
- de underordnede så langt som mulig får mulighet til selv å bestemme hvordan oppdraget skal gjennomføres,
- det legges vekt på kontinuerlig trening i å ta ansvar og utvikle dømmekraft.

0625. Forsvarets grunnleggende filosofi svekker ikke en militær sjefs rett til å styre gjennom kommando når dette anses å gi best resultat, for eksempel av tidsmessige hensyn eller fordi sjefen har best situasjonsforståelse. Forsvaret etterstreber en fleksibilitet som krever at vi behersker begge former for ledelse, selv om desentralisert ledelse er vår basis.

Forsvarets ansvar for personellet

0626. Det avsluttende kapitlet har vist at Forsvaret stiller store krav til sitt personell. Dette medfører at Forsvaret også har et stort ansvar for å ta hånd om sitt personell, noe som er et sjefsansvar på alle nivåer. Forsvaret har et særlig ansvar for å forberede den enkelte med kompetanse og utrustning for de aktuelle operasjonene, utvikle et karrieremønster som kan kombineres med et familieliv, støtte familien så godt som mulig når et nærstående familiemedlem er ute i operativ virksomhet og ta hånd om personellet på en skikkelig måte etter en operasjon.

VEDLEGG A: SENTRALE BEGREPER

Vedlegg A forklarer begreper som ofte anvendes innenfor Forsvaret og forsvarsdebatten samt hvordan de brukes i doktrinen. Doktrinens begrepsbruk er så langt som mulig i overensstemmelse med NATOs definisjoner i AAP-6. I noen tilfeller har imidlertid de nasjonale – eller internasjonale – oppfatningene om begrepets innhold utviklet seg siden AAP-6 ble skrevet, og her vil doktrinens begrepsbruk være i tråd med denne utviklingen.

Asymmetri og asymmetrisk krigføring

En tilstand av ulikhet eller ubalanse mellom to eller flere aktører. Asymmetri kan innebære forskjeller på en rekke områder, herunder kapasiteter, teknologinivå, struktur, organisasjon og metoder. Asymmetrisk krigføring kan betegne en form for krigføring der en utnytter svakheter hos en ellers militært overlegen motstander, gjerne ved bruk av utradisjonelle metoder eller virkemidler.

Avgjørende punkter, AP (*Decisive Points, DP*)

Anvendes ved utforming av operasjoner. AAP-6 definerer dette som et punkt hvorfra egne eller motstanderens tyngdepunkter kan trues. Punktet kan finnes innenfor samtlige domener: det fysiske, det sosiale, det informasjonsmessige og det kognitive. I dag brukes begrepet for å beskrive de hendelser vi må lykkes med på veien mot å eliminere, ødelegge eller nøytralisere motstanderens tyngdepunkt, noe som kan sammenliknes med milepæler i et prosjektarbeid. Avgjørende punkter identifiseres ved hjelp av *strukturell analyse* og bestemmes i hovedsak ved hjelp av motstanderens *kritiske behov* og *kritiske sårbarheter*. Det er viktig å være selektiv med hensyn til hvilke avgjørende punkter som velges. Et avgjørende punkt må ha *avgjørende betydning* for motstanderens tyngdepunkt. (Vedlegg C).

Avgjørende effekter, AE (*Decisive Effects, DE*)

Anvendes under utforming av effektbaserte operasjoner. Begrepet beskriver avgjørende effekter, oftest en atferdsendring hos motstanderen eller andre aktører, som skal oppnås for å oppnå ønsket slutttilstand. (0448).

Avskrekking

Politisk/militær strategi som har til formål å overbevise en motstander om at omkostningene ved aggresjon vil overstige en mulig gevinst.

Basisfunksjoner

Funksjoner som er nødvendige for at et militært system skal fungere, uavhengig av type operasjon. Basisfunksjonene er *kommando og kontroll* (for å lede og koordinere), *innsatsmidler* (for å ramme), *mobilitet* (for å kunne forflytte seg), *beskyt-*

telse (til egensikring), *etterretning* (for å danne seg et bilde av hva som skjer) og *logistikk* (for utholdenhet og transport). (0416 ff, 0428).

Beskyttelse

En av basisfunksjonene. Det innebærer de tiltak som har til formål å sikre og bevare kampkraften til egne enheter og avdelinger, slik at disse kan brukes når det trengs og der det er nødvendig. Evne til beskyttelse avhenger av *moralske*, *konseptuelle* og *fysiske* faktorer (se *stridsevne*). På et moralsk plan kommer betydningen av et lederskap som skaper samhold og motivasjon, slik at avdelingen utvikler robusthet i forhold til motstanderens innsatser. På et konseptuelt plan vil felles forståelse av operasjonsmetoder, høy treningsstandard og felles prosedyrer gi økt robusthet. På det fysiske plan kan beskyttelse deles inn i forebyggende og konsekvensreducerende tiltak. Forebyggende tiltak er innsatser for å redusere sjansen for deteksjon og påfølgende innsats. Hvis egne styrker likevel blir detektert og angrepet, iverksettes konsekvensreducerende tiltak for å redusere virkningen.

Delegering

Overføring av myndighet fra et høyere myndighetsnivå til et lavere. (0581).

Direkte metode/direkte tilnærming

Innsats direkte mot motstanderens tyngdepunkt for å påvirke hans evne. Betyr oftest å konfrontere motstanderens styrke og nedkjempe hans stridskrefter inntil de ikke lenger kan kjempe videre – se også *indirekte metode*.

Domenemodellen

Beskriver de ulike dimensjonene der strid kan føres, og interaksjonen mellom disse. Modellen er primært utviklet for å beskrive betydningen av informasjon. Forsvarets operative grunnlag er utviklet med sikte på strid i alle domenene – det fysiske, det sosiale, det informasjonsmessige og det kognitive. (0408 ff, 0457, figur 4.2 og 5.1)

Effekt

Resultat eller forandring, ofte i form av en atferdsendring hos motstanderen eller andre aktører. *En direkte effekt* er resultatet på kort sikt – et direkte resultat av innsatsen. *En indirekte effekt* er resultatet på lengre sikt. Det skilles mellom ønskede og uønskede effekter. (0442 ff).

Effekttenkning

En av de tre tilnæringsmåtene som til sammen utgjør den idémessige basis i Forsvarets operative grunnlag (*effekttenkning*, *nettverkstenkning*, *manøvertenkning*). Effekttenkning er å se egne operasjoner i en større sammenheng, der egne innsatser skal harmonisere med sivile og andre militære innsatser, og der man skal rette blikket mot hvilke effekter som må oppnås hos motstanderen og øvrige

aktører for at politiske og strategiske mål skal nås. Det handler også om å analysere seg selv, motstanderen og øvrige aktører som komplekse systemer der mange faktorer påvirker hverandre, for så å koordinere og integrere alle virkemidler som kan påvirke systemene, med den hensikt å oppnå effekter i hele eller deler av systemet. I siste instans handler det om å konsentrere seg om effektene som ønskes oppnådd, og ikke om *innsats* og *virkning* i seg selv. (0306 ff, 0434 ff).

Eskalering

Å heve nivået i en konflikt. Det kan skje enten horisontalt, for eksempel geografisk utvidelse, eller vertikalt, for eksempel ved økt voldsanvendelse hva gjelder bruk av våpen og metode.

Etterretning

En av basisfunksjonene. Etterretningen skal bidra til best mulig kunnskap om partene i operasjonsområdet og området i seg selv. Begrepet etterretning er vidt og rommer *produkt*, *prosess* og *aktivitet*. Det brukes om det produktet som er et resultat av bearbeiding av informasjon og data om andre nasjoner, fiendtlige eller potensielt fiendtlige styrker eller andre aktører, samt områder for faktiske eller potensielle operasjoner. Begrepet brukes også om bearbeidingsprosessen i seg selv, og som betegnelse på selve aktiviteten og de organisasjonene som utøver den. (05126 ff).

Felles operasjonsområde (*Joint Operation Area, JOA*)

Det området av land, sjø og luft som er definert på strategisk nivå, hvor en felles sjef planlegger og gjennomfører militære operasjoner for å utføre et klart definert oppdrag.

Felles styrkesjef (*Joint Force Commander, JFC*)

Sjef som har myndighet til å utøve kommando eller operativ kontroll over en felles styrke.

Fellesoperasjoner (*Joint Operations*)

En operasjon der innsatser fra flere forsvarsgrener integreres og samordnes for å oppnå synergieffekter på strategisk, operasjonelt eller taktisk nivå, ofte i en multinasjonal ramme og gjerne koordinert med sivile virkemidler og aktører. (0505 ff).

Fleksibilitet

Evne til mental og fysisk omstilling hos enheter/avdelinger for å kunne veksle mellom ulike tilnæringsmåter og operative metoder ut ifra skiftende omgivelser. *Forsvarets operative grunnlag* er basert på en generell fleksibilitet når det gjelder tanke og idé og beskriver evne til fleksibilitet på fire områder: *beslutningsnivå*, *organisasjon*, *opptreden* og *operativ metode*. (0315 ff).

Folkeretten

De rettsregler som er bindende i forholdet mellom stater og eventuelt andre internasjonale rettssubjekter. (0241 ff).

Fredsstøttende operasjoner

Håndteringen av kriser og væpnede konflikter, hjemlet i FN-paktens kapittel VI eller VII. FN og NATO opererer med følgende kategorisering av fredsstøttende operasjoner: *forebyggende diplomati, fredsbevaring, fredsbygging, fredsskaping og fredsoppretting*. (0225 tekstboks).

Friksjon

Faktorer som skaper overensstemmelse mellom en militær operasjon slik den er planlagt på papiret og operasjonen slik den utføres i virkeligheten. Det finnes tre grunnleggende former for friksjon: den som er til stede eller oppstår i egen organisasjon, den som skapes i møte med en motstander, og den som oppstår fra omgivelsene.

Handlingsløyfen

Fire elementer som utgjør en kontinuerlig mental prosess: *observasjon, vurdering, beslutning og handling*. Evne til å gjennomføre denne prosessen hurtigere enn motstanderen er i mange tilfeller avgjørende for suksess i en konflikt. (0428 ff, figur 4.4).

Ikke-dødelige våpen

Våpen som kan sette personell eller systemer ut av funksjon for kortere eller lengre tid, men uten å drepe. Det er viktig å være klar over at mange våpen som i utgangspunktet er ikke-dødelige, kan medføre dødelige skader ved feilaktig anvendelse. (Se innsatsmidler).

Indirekte metode / indirekte tilnærming

En operasjon som søker å omgå motstanderens hovedstridskrefter. Den indirekte metoden har både en abstrakt og en konkret dimensjon. Den konkrete handler om å unngå motstanderens fysiske styrker og samtidig angripe hans svakheter. Den abstrakte dimensjonen handler om å unngå motstanderens sterke sider i vid forstand og samtidig utnytte hans svake – se også *direkte metode*. (0425).

Informasjonsoperasjoner

Koordinerte tiltak for å påvirke andre parters beslutningstakere eller tredje part til støtte for egne mål. Operasjonene går ut på å påvirke andre parters informasjon og informasjonsbaserte prosesser og systemer, samtidig som man utnytter og beskytter egen informasjon og egne informasjonsbaserte prosesser og systemer. (0592 ff).

Innsats

Den virksomhet og de midler, sivile og militære, dødelige og ikke-dødelige, som benyttes for å oppnå en effekt hos motstanderen eller andre aktører – se også *virkning* og *effekt*. (0445).

Innsatsmidler

En av basisfunksjonene. Beskriver alle de innsatsene med dødelige og ikke-dødelige virkemidler som gjennomføres for å påvirke motstanderen. Denne basisfunksjonen gikk tidligere under betegnelsen *ildkraft*. Begrepet innsatsmidler understreker at Forsvaret også utvikler og benytter seg av andre midler enn ren ildkraft for å oppnå ønskede effekter. Forsvarets viktigste virkemiddel er fortsatt ild, som kan brukes både i direkte bekjempelse og som trussel.

Dødelige virkemidler er konvensjonelle våpensystemer som håndvåpen, artilleri, missiler og miner. Blant de dødelige midlene er også ikke-konvensjonelle våpen som nukleære, kjemiske, biologiske og strålevåpen med dødelig virkning. Ikke-konvensjonelle våpen utvikles og brukes ikke av Forsvaret, men Forsvaret legger vekt på å utvikle evnen til beskyttelse mot slike våpen. *Ikke-dødelige midler* er alle virkemidler som ikke primært er dødelige. De spenner fra batonger og ikke-dødelig ammunisjon for å håndtere folkemasser, over våpen med rettet lyd eller ikke-dødelig stråling, til midler for informasjonsoperasjoner, herunder psykologiske operasjoner og elektronisk krigføring.

Intensjon

Intensjonen uttrykker sjefens overordnede vilje med en operasjon og inneholder *hvorfor* operasjonen gjennomføres (hensikten), *hva* som skal oppnås (målsettinger), og *hva* som er ønsket slutttilstand. Dette skal formuleres så enkelt som mulig. (0579).

Integrerte operasjoner

Begrep som anvendes av blant annet FN og EU for å påpeke at sivile og militære virkemidler må koordineres og samordnes. FN beskriver følgende hensikter med slike operasjoner: å gjeninnføre lov og orden, å beskytte sivilbefolkningen og å legge forholdene til rette for en langsiktig og positiv utvikling. Et slikt helhetlig syn på konflikthåndtering er innenfor rammen av *effekttenkningen* i *Forsvarets operative grunnlag*. (0235 ff).

Interoperabilitet

Evne til samhandling, eksempelvis mellom forsvarsgrener, med andre lands militære styrker, eller med relevante deler av sivil sektor.

Irregulær styrke

Irregulære styrker kan omfatte et spekter fra *velorganiserte opprørsbevegelser, lokale krigsherrer og deres følge* til *kriminelle grupper*. Felles for irregulære styrker er at de ønsker makt og innflytelse i konfliktområdet. De er sjelden uniformerte, og dermed er det ofte vanskelig å skille dem fra lokalbefolkningen. De er ofte basert på cellestrukturer og nettverksorganisering med desentralisert ledelse. De utnytter gjerne sivil infrastruktur som mobiltelefoni og Internett til kommunikasjon. De bruker ofte ukonvensjonelle metoder og utgjør en alvorlig trussel mot en stabiliseringsstyrke. (0228 ff, 0268 ff).

ISTAR

Intelligence, Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance (ISTAR) er et NATO-konsept som skal bidra til å knytte etterretning, overvåkning, målfatning og rekognosering til kampenhetene for å oppnå tilgang til kritisk etterretning eller målinformasjon til rett tid. (05133 tekstboks).

Kampanje (campaign)

En kampanje er en serie militære operasjoner, utformet for å nå strategiske målsettinger innen en gitt tid og et gitt område. (0502 ff).

Kognitiv

Betegner intellektuelle funksjoner som persepsjon, tenkning og hukommelse.

Kombinerte innsatser

Prinsipp om at kombinasjon av ulike systemer (dødelige og ikke-dødelige) og funksjoner gir synergieffekter. Prinsippet ligger til grunn for fellesoperasjoner. (0414 ff).

Kommando og kontroll

Kommando og kontroll er en av basisfunksjonene og det militære begrepet for planlegging og ledelse av operasjoner. Det består av organisasjonen, prosessene, prosedyrene og systemene som gjør militære sjefer i stand til å lede og kontrollere styrkene. (0574 ff).

Kommando- og kontrollsystemet

Integrert system som består av doktriner, prosedyrer, organisasjon, personell, utstyr, anlegg og kommunikasjoner som gir myndigheter på alle nivåer tilstrekkelig data til rett tid for å kunne planlegge, lede og kontrollere sine aktiviteter. (0585 ff).

Krig

Organisert bruk av væpnet makt, først og fremst mellom stater, men også mellom folkegrupper innenfor en stat eller et territorium. Begrepet har ulik betydning avhengig av sammenheng og hvem som bruker det – se også *væpnet konflikt*, som er det folkerettslige begrepet for krig. (0221 tekstboks).

Krise

En *nasjonal krise* er en uventet hendelse som setter nasjonale ressurser på prøve. Eksempler på slike situasjoner spenner fra ikke-forsettlige hendelser, som natur- eller miljøkatastrofer, til flyktningstrømmer, større ulykker og pandemier, forsettlige hendelser ut over episoder i norske havområder, terroraksjoner mot befolkning, industri eller annen infrastruktur samt væpnet angrep på nivåer under krig. I en *sikkerhetspolitisk sammenheng* er en krise en konflikt med høyt spenningsnivå. Den vil være kjennetegnet av en overraskende handling eller en gradvis eskalering fra en aktør, som oppfattes truende, og situasjonen oppfattes slik at man har begrenset tid til å fatte beslutninger og reagere, samtidig som man frykter at ikke-adekvat håndtering eller handlingsunnlattelse kan få katastrofale følger. (0213 ff).

Kulminasjonspunkt

Et uttrykk for et kvalitativt vendepunkt hvor en oppadgående kurve (fremgang) plutselig begynner å flate ut eller å vende nedover (tilbakegang). Brukes gjerne om tidspunktet når en operasjon mister sitt momentum eller sin fremdrift.

Landmakt

Militære styrker som primært gjennomfører eller støtter striden på bakken, herunder også Heimevernet.

Ledelse

Prosesen som gjennomføres for å styre en virksomhet mot angitte målsettinger, omfatter planlegging, gjennomføring og oppfølging. Daglig drift av Forsvaret kalles *virksomhetsstyring*, og ledelse av militære operasjoner kalles *kommando og kontroll*. I begge tilfellene er det helt avgjørende at lederen har evnen til å engasjere og styre sine medarbeidere ut ifra de samme målsettingene. Dette kalles *lederskap*.

Logistikk

Logistikk er en basisfunksjon som blant annet omfatter planlegging, flytting, understøttelse og vedlikehold av militære styrker. Logistikk omfatter tilveiebringelse og anvendelse av tjenester, materiell og forsyninger til støtte for militære operasjoner. (05141 ff).

Luftmakt

Militær bruk av systemer som opererer i eller passerer gjennom luftrommet. Dette inkluderer bakke-til-luft-våpen, bemannede og ubemannede fly, satellitter og romplattformer som er til støtte for militære operasjoner. (0546 tekstboks).

Manøvermetoden

En av tre metoder i *Forsvarets operative grunnlag* (*manøver, utmattelse og den stabiliserende metoden*). Manøvermetoden beskriver et sett av teknikker for å påvirke motstanderens vilje til fortsatt strid: *øvraskelse, initiativ, den indirekte metode, tempo og oppdragsbasert ledelse*. Det ytterste formålet er å frembringe fysisk og psykologisk sammenbrudd hos motstanderen. (0327 ff, 0419 ff).

Manøvertenkning (Manoeuvrist Approach)

En av tre tilnæringsmåter som sammen utgjør den idémessige basis i *Forsvarets operative grunnlag* (*effekttenkning, nettverkstenkning, manøvertenkning*). Manøvertenkning er å forstå det psykologiske aspektet ved strid og å se strid som en kamp mellom viljer preget av usikkerhet og kaos. Ved å trene og øve slik at en mestrer disse faktorene bedre enn motstanderen, kan nettopp disse utfordringene vendes til egen fordel. Manøvertenkning er å bestrebe seg på å ta initiativet og analysere seg frem til *hvor* virkemidlene skal settes inn for å oppnå mest mulig effekt på motstanderen – med minst mulig bruk av egne ressurser. Manøvertenkning kan brukes på alle nivåer og innebærer en tillit til at rett innsats, på rett tidspunkt, med stadige initiativ og konstant trykk på motstanderen gir en mindre styrke mulighet til å påvirke en større. (0312 ff, 0419 ff).

Mobilitet

En av basisfunksjonene. Militære styrkers eller plattformers evne til å forflytte seg fra et sted til et annet, samtidig som de bevarer evnen til å løse sitt primære oppdrag. Mobilitet regnes gjerne som en kvalitet eller en kapasitet ved militære styrker.

Strategisk mobilitet er evne til å forflytte seg mellom ulike operasjonsområder, ofte over lange avstander (gjern mellom kontinenter). En plattform med god strategisk mobilitet har lang rekkevidde. For en enhet innebærer god strategisk mobilitet i utgangspunktet at den kan lastes om bord i et fly eller fartøy. For en stat, eller en organisasjon som NATO, innebærer strategisk mobilitet den totale evnen innenfor egnede styrker og transportressurser.

Operasjonell mobilitet er evne til å forflytte seg innenfor et operasjonsområde ved hjelp av sine egne plattformer eller andre transportressurser. God operasjonell mobilitet for en plattform eller enhet avhenger av deres evne til selv å forflytte seg raskt innenfor et operasjonsområde. Jagerfly, maritime fartøy og luftbårne enheter er eksempler på enheter med god operasjonell mobilitet.

Taktisk mobilitet er evne til å forflytte seg innenfor et taktisk operasjonsområde. God taktisk mobilitet innebærer at en plattform eller enhet kan forflytte seg selv i sitt operasjonsmiljø, ut fra terrengets beskaffenhet og hvilke krav til beskyttelse som gjelder.

Krav til god mobilitet skiller og er ofte motstridende mellom de ulike nivåene. Ved utvikling av enheter og styrkegenerering må det foretas vanskelige avveininger i forhold til hvilken form for mobilitet som skal prioriteres.

Nettverkstenkning

En av tre tilnæringsmåter som sammen utgjør den idémessige basis i *Forsvarets operative grunnlag (effekttenkning, nettverkstenkning, manøvertenkning)*. Nettverkstenkning er å organisere sine ressurser mest mulig effektivt for å oppnå størst mulig systemintegrasjon, situasjonsbevissthet og forståelse av sjefens intensjon, og omfatter utvikling av mennesker, organisasjon og teknologi. (0309 ff).

Operasjon

En militær operasjon er en serie stridsaktiviteter, forflytninger eller andre handlinger som har til hensikt å nå en definert målsetting. En militær operasjon kan gjennomføres både med og uten væpnet innsats. En operasjon kan utføres direkte mot et strategisk mål eller inngå i en serie av operasjoner. En slik serie kalles en kampanje. (0502 ff).

Operasjonskunst

Operasjonskunst er en militær sjefs bruk av de virkemidler som står til rådighet for å oppnå de ønskede effekter og innfri de overordnede mål med operasjonen. Dette benevnes gjerne som en "kunst" fordi det handler om å knytte sammen og realisere ofte abstrakte strategiske mål eller retninger ved hjelp av fysiske aktiviteter gjennomført av militære avdelinger, fartøyer eller fly. Det benevnes også som en "kunst" fordi det handler om å håndtere stridskrefter med ulike tids- og romperspektiver, og å beherske strid i alle fire domener, der det finnes få kvantifiserbare størrelser og fasitsvar. Operasjonskunst er også det muligste kunst, altså å utnytte de ressursene en faktisk har til rådighet for å oppnå best mulig resultat. (0510 ff).

Operasjonskonsept (*Concept of Operations, CONOPS*)

En klar og kortfattet formulering av hvordan en militær sjef har tenkt å utføre sitt oppdrag.

Operasjonslinjer (*Lines of Operations*)

Anvendes ved utforming av operasjoner. I utgangspunktet er dette en betegnelse på bevegelser i det fysiske domenet: Å operere på *indre linjer* innebærer å manøvrere med sine styrker i sentrum for å holde motstanderen splittet. Å operere på *ytre linjer* innebærer å manøvrere med sine styrker rundt motstanderen, som da står i sentrum, og å angripe med koordinerte innsatser som rettes mot denne motstanderen. I dag anvendes operasjonslinjer først og fremst om de *abstrakte linjene* som i tid og rom forbinder *avgjørende punkter* med *tyngdepunktet* i en *operasjonsplan*.

Operativ virksomhet

Operativ virksomhet omfatter planlegging og ledelse av militære operasjoner i fred, krise og væpnet konflikt. Herunder kommer det å føre tilsyn med mobiliseringsforberedelser og å planlegge og lede øvelser i samarbeid med dem som er ansvarlige for styrkeproduksjon.

Oppdragsbasert ledelse

Forsvarets grunnleggende ledelsesfilosofi, som innebærer at sjefer på ulike nivåer styrer gjennom å angi hva som skal oppnås og hvorfor det skal oppnås. Innenfor disse rammene gis så den underordnede i utgangspunktet frihet til å løse oppdraget. Oppdragsbasert ledelse er avhengig av en kultur som kjennetegnes av en utviklet profesjonalitet der alle behersker sine oppgaver, av gjensidig tillit mellom sjef og underordnet og av vilje til å ta ansvar på alle nivåer. (0623 ff).

Sikkerhetspolitiske virkemidler

En stats verktøy for å ivareta sine nasjonale interesser, som for eksempel stille diplomati, militær og økonomisk assistanse, opplysning og informasjon, folkeretten og internasjonale organisasjoner, handelspolitikken, økonomiske sanksjoner og militær makt. Internasjonalt brukes ofte akronymet *DIME*: diplomatiske, informasjonsrelaterte, militære og økonomiske virkemidler.

Situasjonsbevissthet

Beskriver den tilstand hvor en person har både oversikt over og forståelse av en situasjon. Situasjonsbevissthet omfatter evne og mulighet til å oppfatte situasjonen, forstå den, utnytte den og eventuelt forutsi fremtidig utvikling. (0462 tekstboks).

Sivilmilitært samarbeid (CIMIC)

Koordinering og samordning mellom militære styrker og sivile aktører til støtte for oppdraget. De sivile aktørene omfatter sivilbefolkning, lokale myndigheter, internasjonale og nasjonale organisasjoner og statlige og ikke-statlige organisasjoner. Trenden innenfor NATO er at CIMIC tillegges økende vekt og gjennomføres med sikte på å integrere det militære og det sivile arbeidet for å nå felles, langsiktige målsettinger. (05113 ff).

Sjømakt

Sjømakt er evnen til å kontrollere havet og dets ressurser, evnen til å forfølge og forsvare interessene på havet samt evnen til å kunne påvirke begivenhetene på land fra havet.

Slutttilstand (End State)

Beskrivelse av den politiske og/eller militære situasjonen som ønskes etablert når en operasjon er avsluttet.

Spesialoperasjoner

Militære aktiviteter utført av spesielt utpekte, organiserte, trentede og utstyrte styrker ved bruk av operasjonsteknikker og metoder som ikke er vanlige for konvensjonelle styrker. Disse aktivitetene utøves i både fred, krise og væpnet konflikt uavhengig av eller koordinert med konvensjonelle styrker (ikke-spesialstyrker) for å oppnå militære, politiske, økonomiske eller psykologiske mål. (0555 ff).

Stabiliserende metode

En av tre metoder i *Forsvarets operative grunnlag* (*manøver-, utmattelses- og den stabiliserende metoden*). Metoden brukes blant annet når Forsvaret skal senke konfliktnivået mellom to eller flere parter og omfatter prinsippene *upartiskhet, transparens, restriktiv voldsanvendelse, robusthet og evne til å møte en eskalering samt bevegelsesfrihet og områdekontroll*. (0340 ff).

Stabiliseringsoperasjon

En stabiliseringsoperasjon har til hensikt å senke konfliktnivået mellom to eller flere parter for å bevare eller gjenopprette fred. En slik operasjon handler ofte om å sikre at inngåtte avtaler overholdes og å skape sikkerhet for andre virkemidler enn de militære. Den omfatter overvåkning og politiliknende oppgaver som er beskrevet under den stabiliserende metoden. (0226 ff).

Strategi

Strategi stammer fra de greske ordene *stratos* og *a'gein* som sammen betyr "å lede en hær". *Strategos* er fortsatt i dag det greske ordet for general. Begrepet har altså en militær opprinnelse, men det brukes i dag generelt og omfatter på det nasjonalstrategiske nivå bruken av alle statens virkemidler, sivile som militære, til oppnåelse av politiske mål. *Strategi* kan sammenfattes som det å bestemme *hva* som skal være målene, med *hvilke* virkemidler målene kan nås og *hvordan* virkemidlene skal brukes for å nå målene. En strategi må være dynamisk og ta høyde for at det finnes andre agerende aktører.

Stridsevne/stridsevne modellen

Evnen til å føre strid avhenger av *konseptuelle faktorer, moralske faktorer og fysiske faktorer*. Faktorene utgjør til sammen *stridsevne modellen*. *Forsvarets operative grunnlag* er utformet med tanke på å utvikle, utnytte og beskytte egne evner på disse tre områdene, samt med tanke på å påvirke motstanderen innenfor de samme områdene. (0404 ff).

Strukturell analyse

Et verktøy i planleggings- og beslutningsprosessen for å identifisere styrker, svakheter og kritiske sårbarheter hos alle relevante aktører, inkludert seg selv. Innenfor NATO benyttes ofte en metode for strukturell analyse som er utviklet av dr. Joseph Strange (*US Marine Corps*). Metoden er et verktøy for å analysere hva som

utgjør aktørens *tyngdepunkter*, og for å foreta en dekomponering av disse tyngdepunktene med den hensikt å identifisere kritiske sårbarheter. (Vedlegg C).

Styrkeproduksjon

Den prosess og aktivitet som bidrar til å stille styrker klare til innsats, og som omfatter utdanning og øving, personellforvaltning, utvikling av taktikk, organisering av styrker og anskaffelse av materiell. Styrkeprodusenten er ansvarlig for rekruttering, utdanning, trening og virksomhetsstyring.

Styrkeprosjeksjon

Tilstedeværelse av militære styrker, som oftest i den hensikt å avskrekke.

Suverenitet

Selvråderett innenfor fastsatte grenser. Herunder selvstyre innad og handleevne og handlefrihet overfor andre stater. Suverene rettigheter på områder utenfor nasjonens land-, luft- og sjøterritorium og som følger av folkeretten.

Tyngdepunkt, TP (*Center of Gravity, COG*)

Det som gir en aktør den overordnede kraft og styrke som er avgjørende for at han skal nå egne målsettinger eller kunne hindre andre i å nå sine. Normalt er tyngdepunktet formulert som et substantiv. (Vedlegg C).

Utmattelsesmetoden

En av tre metoder i *Forsvarets operative grunnlag (manøver-, utmattelses- og den stabiliserende metoden)*. Metoden er i hovedsak rettet mot en motstanders evne, og omfatter to prinsipper. Det første prinsippet er *lavintensivt* og innebærer å påføre motstanderen suksessive tap over lang tid, slik at han etter hvert anser at prisen ved fortsatt kamp vil være for høy. Det andre prinsippet er *høyintensivt* og innebærer å utnytte en tallmessig og/eller teknologisk overlegenhet til å nedkjempe motstanderen. (0331 ff).

Virkning

Det objektive resultatet av en innsats, inngår i følgende begrepskjede: *innsats, virkning og effekt*. (0445).

Væpnet konflikt

Et voldelig sammenstøt mellom stater eller samfunnsgrupper knyttet til uoverensstemmelser mellom interesser, ideer, følelser, ressurser eller territorier med det formål å forstyrre likevekten mellom partene. Folkerettslig foretas det ikke noe skille mellom fred, krise og krig, men derimot mellom fred og væpnet konflikt, og begrepet *væpnet konflikt* blir i folkerettslig forstand benyttet når en part anvender væpnet makt mot en annen part – se også *krig*. (0221 tekstboks).

VEDLEGG B: KOMMANDOBEGREPER

B1. Kommandobegreper beskriver den myndighet en sjef har over de styrkene hun eller han har til disposisjon for å løse sitt oppdrag. Kommandobegrepsdefinisjoner er ofte ulike fra nasjon til nasjon, og fra organisasjon til organisasjon. I tillegg vil kommandobegrepene ofte være begrenset av nasjonale forbehold eller restriksjoner, såkalte *caveats*. Det er derfor nødvendig at sjefer og staber setter seg inn i hva ulike organisasjoner og viktige samarbeidsnasjoner legger i de ulike begrepene generelt, og for hver enkelt operasjon spesielt. I dette vedlegget er NATOs sentrale kommando- og kontrollbegreper oversatt. I tillegg beskrives Forsvarets tilnærming til de samme begrepene.

KOMMANDO

Alminnelig kommando (*Full Command*)

B2. Alminnelig kommando er den militære myndigheten og det ansvaret en sjef har til å utstede ordrer til underordnet personell. Det dekker alle aspekter ved militær virksomhet og nyttes bare innenfor et nasjonalt forsvar. Når alliansens medlemmer stiller styrker til rådighet for NATO, overfører de bare operativ kommando eller operativ kontroll. Som følge av dette vil ingen NATO-sjef utøve alminnelig kommando over tildelte styrker.

B3. Nasjonal anvendelse av alminnelig kommando innebærer myndighet for en sjef til å lede militær virksomhet innenfor vedkommendes ansvarsområde, herunder administrasjon og logistikk, med mindre annet er angitt. Begrepet benyttes i forbindelse med ledelse av en organisatorisk enhet, for eksempel en brigade, en flyskvadron eller en fartøysgruppe. Enhver sjef fører i utgangspunktet alminnelig kommando over underordnede sjefer i samme forband/avdeling, herunder det personell han er foresatt for, forutsatt at operativ kommando ikke er unntatt eller avgitt.

Operativ kommando (*Operational Command, OPCOM*)

B4. Operativ kommando er den myndighet som er overført til en sjef til å tildele oppdrag (missions) eller oppgaver (tasks) til underordnede sjefer, til å deployere enheter, til å omgruppere enheter og til å beholde eller delegere operativ kontroll og/eller taktisk kontroll i den utstrekning det anses nødvendig. Operativ kommando innebærer ikke automatisk ansvar for administrasjon. Nasjonalt innebærer operativ kommando myndighet til å delegere operativ kontroll, taktisk kommando og/eller taktisk kontroll.

Taktisk kommando (*Tactical Command, TACOM*)

B5. Taktisk kommando er myndighet delegert til en sjef til å tildele oppgaver til styrker under hans eller hennes kommando for å løse de oppdrag som er gitt ham

eller henne av høyere myndighet. Nasjonal taktisk kommando innebærer at en sjef som har denne myndighet kan dele opp styrken etter godkjenning fra høyere myndighet. Taktisk kommando innebærer ikke ansvar for administrasjon eller logistikk, med mindre det er angitt. Den som har taktisk kommando, kan delegere taktisk kontroll etter godkjenning fra høyere myndighet.

KONTROLL

Operativ kontroll (*Operational Control, OPCON*)

B6. Operativ kontroll er myndighet delegert til en sjef til å lede tildelte styrker for å gjøre ham eller henne i stand til å gjennomføre nærmere angitte oppdrag eller oppgaver, som vanligvis er avgrenset i handling, tid eller rom. Dette innebærer myndighet til å deployere tildelte enheter og til å beholde eller delegere taktisk kontroll over disse. Operativ kontroll innebærer ikke myndighet til å dele opp tildelte enheter. Operativ kontroll innebærer heller ikke i seg selv logistisk eller administrativ kontroll. Nasjonalt innebærer operativ kontroll myndighet til å delegere operativ kontroll, taktisk kommando og/eller taktisk kontroll. En sjef med denne myndigheten kan gi både oppdrag og oppgaver til tildelte styrker innenfor sitt eget oppdrag og ansvarsområde.

B7. Operativ kontroll innebærer en begrenset adgang til å anvende tildelte styrker. Det skal alltid som en del av kommandooverføringen for den enkelte styrke fremgå hvilke begrensninger som gjelder. Den som har operativ kontroll kan delegere taktisk kontroll. Begrensningene gitt ved delegering av operativ kontroll til det operasjonelle nivået må følge styrken, hvis dette nivået velger å delegere myndigheten videre.

Taktisk kontroll (*Tactical Control, TACON*)

B8. Taktisk kontroll er den detaljerte og vanligvis lokale styring og kontroll som er nødvendig for gjennomføring av tildelte oppdrag eller oppgaver. Nasjonalt innebærer taktisk kontroll en midlertidig og begrenset myndighet i forbindelse med løsning av én bestemt oppgave.

Administrativ kontroll (*Administrative Control*)

B9. Administrativ kontroll innebærer å utøve myndighet over underordnede eller andre organisasjoner (eller annen virksomhet) på områder som personelladministrasjon, økonomi, logistikk og andre som ikke er inkludert i underordnede eller vedkommende enhets operative oppdrag.

Koordinerende myndighet (*Coordinating Authority*)

B10. Koordinerende myndighet er den myndighet som er overført til en sjef eller en annen enkeltperson som er tillagt ansvar for å koordinere spesifikke funksjoner eller gjøremål der enheter fra to eller flere land eller kommandoer, eller fra to eller flere forsvarsgrener, eller fra to eller flere styrker fra samme forsvarsgren,

er involvert. Dette innebærer myndighet til å kreve rådslagning mellom de involverte parter eller deres representanter, men ikke myndighet til å fremtvinge en felles beslutning. Ved uenighet mellom involverte parter, hvor sjefen ikke greier å oppnå enighet, må saken legges frem for riktig myndighet.

ANDRE KOMMANDO- OG KONTROLLRELATERTE BEGREPER

Kommandokjede

B11. Kommandokjede (kommandolinje) er definert som kjeden (*succession*) av sjefer fra *foresatte* til *underordnede* som kommando utøves gjennom. Det er definert tre prinsipielt ulike typer kommandolinjer, avhengig av hvilket ansvarsområde som er involvert:

- *Kommandolinje* hvor det utøves *alminnelig kommando*. Alminnelig kommando omfatter all operativ og administrativ militær virksomhet.
- *Operativ kommandolinje* (*Operational Chain of Command*) er kommandokjede opprettet for en spesiell operasjon eller serie av fortløpende operasjoner. Graden av myndighet er nærmere gradert som *operativ kommando*, *operativ kontroll*, *taktisk kommando* eller *taktisk kontroll*. Disse begrepene angir hvilken myndighet en sjef har i forhold til underordnede ledd, ikke hvilket ansvarsomfang han har overfor foresatte sjef.
- *Administrativ kommandolinje* (*Administrative Chain of Command*). Dette omfatter ledelse og utførelse av alle militære saker som ikke hører inn under taktikk og strategi, primært innenfor logistikk, økonomi og personelladministrasjon.

Overordnet – underordnet (*superior – subordinate*)

B12. Enhver som har høyere grad enn en annen (den underordnede) er dennes overordnede. Her foreligger det imidlertid ikke nødvendigvis et kommandoforhold.

Foresatt (*superior*)

B13. En hver som er berettiget til å gi en befaling som skal adlydes av en annen (den undergitte eller underlagte), er dennes foresatte. Mellom foresatte og undergitte/underlagte foreligger det et kommandoforhold.

Undergitt (*subordinate*)

B14. Angir at en avdeling eller person er stilt under relativt permanent kommando av en sjef og/eller hvor en avdeling eller person er gitt sin primære organisatoriske tilknytning.

Underlagt (*attached*)

B15. Angir at en avdeling eller person er stilt under kortvarig kommando av en sjef og/eller hvor en avdeling eller person er gitt en sekundær organisatorisk tilknytning. Med de begrensninger som er angitt i underleggelsesordren, vil mot-

tagende sjef utøve samme kommandomyndighet over en underlagt avdeling som over en undergitt avdeling. Imidlertid vil ansvar for beordring og forfremming av personell normalt forbli hos moderorganisasjonen.

Best egnet sjef (*Best Suited Commander*)

B16. Den sjef som i egenskap av kvalifikasjoner, utrustning, lokalisering, situasjonsbevissthet eller eventuelt andre forhold er best egnet til forberede og gjennomføre en operasjon. Dette kan være på taktisk eller operasjonelt nivå.

Støtte (*support*)

B17. Støtte er tiltak en styrke eller deler av den utfører for å assistere, beskytte eller komplettere andre styrker.

Støttet sjef (*Supported Commander*)

B18. Den sjef som har det primære ansvar for alle forhold relatert til en oppgave eller oppdrag gitt fra høyere myndighet, og som mottar styrker eller annen støtte fra en eller flere støttende sjefer. Han eller hun er ansvarlig for overordnet planlegging, herunder å fastsette målsetting/effekt for støtten samt innarbeide støtten fra andre i planen. Overordnet sjef har ansvaret for å avgrense støtten i form av omfang, tid, sted, varighet og prioritet på støtteoppdraget i forhold til andre oppdrag som støttende sjef har.

Støttende sjef (*Supporting Commander*)

B19. Den sjef som bistår en støttet sjef med styrker eller annen støtte. Han eller hun utvikler ved behov en støtteplan innenfor rammen av føringer eller oppdrag fra sine foresatte og den overordnede plan, utviklet av støttet sjef. Støttende sjef skal sørge for at støttet sjef til enhver tid er oppdatert om hvilke kapasiteter som er tilgjengelige.

B20. Begrepene “støttet” og “støttende” sjef er knyttet til et NATO-konsept for *Supported–Supporting Interrelationship (SSI)*. SSI er ikke et kommandoforhold i seg selv, men gjelder tilrettelegging for gjensidig forsterkning, fleksibel koordinering og kraftsamling i de ulike fasene av en operasjon eller kampanje. Begrepet nyttes normalt mellom og eventuelt innenfor regionale kommandoled, uavhengig av nivå. SSI-konseptet tilrettelegger for prioritering mellom enheter som det ikke er noen kommando- eller kontrollmyndighet imellom. Støttet og støttende sjef utpekes av deres foresatte for å beskrive det innbyrdes forhold mellom disse sjefene. Ofte vil disse sjefene være på samme nivå i kommandokjeden. Det kan være flere støttende sjefer, men kun én støttet sjef.

B21. Begrepet vil også kunne nyttes under nasjonale operasjoner, eksempelvis i samvirke mellom HV-distriktsjef og sjef for en hæravdeling. Spørsmålet om støttet/støttende sjef vil kunne avgjøres ut fra prinsippet om *best egnet sjef*.

Overføring av myndighet (*Transfer of Authority, ToA*)

B22. Dette er tiltak som innebærer at en nasjon overfører operativ kommando eller operativ kontroll til en NATO-kommando, eller tilsvarende overføring fra en NATO-kommando til en annen. En slik prosess brukes også når Norge stiller styrker til koalisjonsoperasjoner eller til FN. Nasjonalt brukes begrepet kommando-overføring. Dette inkluderer overføring av både kommando og kontroll.

VEDLEGG C: STRUKTURELL ANALYSE

Den som kjenner fienden og som kjenner seg selv, vil kjempe hundre slag uten nederlag. Den som ikke kjenner fienden, men seg selv, vil noen ganger seire, noen ganger tape. Den som ikke kjenner fienden og som heller ikke kjenner seg selv, vil utvilsomt tape hvert slag.

Sun Zi

C1. Strukturell analyse inngår i planleggings- og beslutningsprosessen som et verktøy for å identifisere styrker, svakheter og kritiske sårbarheter hos alle relevante aktører, inkludert oss selv.

C2. Innenfor NATO benyttes ofte en metode for strukturell analyse som er utviklet av dr. Joseph Strange (US Marine Corps). Metoden tar utgangspunkt i aktørens målsettinger og hvilke evner og egenskaper de besitter som vil gjøre dem i stand til eventuelt å oppnå sine målsettinger. Metoden er et verktøy for å analysere hva som utgjør aktørens *tyngdepunkter*, og å foreta en dekonstruksjon av disse med den hensikt å identifisere styrker og svakheter. Strukturell analyse har en betydelig rolle i utformingen av operasjoner, fordi den bidrar til å definere de avgjørende punktene (AP) som selve operasjonskonseptet vil bygge på.

Rekkefølgen i en strukturell analyse

C3. En strukturell analyse gjennomføres i denne rekkefølgen:

- identifisering av aktørens *målsettinger* og *ønsket slutttilstand (End State)*,
- identifisering av aktørens *kritiske evner og egenskaper (Critical Capabilities)*; altså de evnene og egenskapene som er helt nødvendige for å nå målsettingene,
- identifisering av *tyngdepunkter (Center of Gravities)*; altså hvem eller hva som innehar disse evnene og egenskapene,
- identifisering av *kritiske behov (Critical Requirements)*; altså hva hver enkelt kritisk evne og egenskap er avhengig av for å kunne fungere,
- identifisering av *kritiske sårbarheter (Critical Vulnerabilities)*; altså hvilke mangler og svakheter som vil føre til avgjørende tap av kritiske evner og egenskaper.

Tyngdepunkt (TP)

C4. Tyngdepunkt defineres i NATO som de evnene og egenskapene, eller lokalitetene, hvorfra en nasjon, allianse, militær styrke eller annen gruppering får sin handlefrihet, fysiske styrke eller vilje til å kjempe. Denne definisjonen er noe unøyaktig og

vanskelig å bruke i praksis da den angir at et tyngdepunkt enten er en evne, en egenskap eller en lokalitet. Erfaringer fra de seneste år har dessuten vist at enkeltpersoner (for eksempel Saddam Hussein) og enkelte militære avdelinger (for eksempel Republikanergarden i Irak) kan være tyngdepunkter ved at de besitter nettopp de evnene og egenskapene som er helt avgjørende for måloppnåelse.

C5. Joseph Strange med flere har utdypet forståelsen av begrepet tyngdepunkt ved å påpeke at det kan forstås som *den prinsipielle kilden for å nå egne målsettinger*. En slik forståelse bidrar til å gjøre tyngdepunktsbegrepet mer anvendelig ved at det blir situasjonsbetinget og knyttet til måloppnåelse. Dette gir følgende definisjon:

C6. Tyngdepunktet er det som gir en aktør den kraft og styrke som er avgjørende for at han skal nå egne målsettinger eller kunne hindre andre i å nå sine. Normalt er tyngdepunktet formulert som et substantiv.

Tyngdepunktets dynamiske karakter

C7. Det at aktørene i en konflikt har forskjellige målsettinger, leder normalt til at de også vil ha forskjellige tyngdepunkter, som hver for seg krever en spesifikk påvirkning. Den tradisjonelle forståelsen, som går ut på at tyngdepunktet skal nøytraliseres eller ødelegges, vil derfor kunne gjelde for noen aktører, mens det i sammenheng med andre aktører kan være nødvendig med den motsatte tilnærmingen: å beskytte eller støtte tyngdepunktet.

C8. I operasjoner med mange aktører kan det være lite hensiktsmessig å identifisere ett tyngdepunkt per aktør, da det kan resultere i et uoversiktlig og vanskelig håndterbart analysegrunnlag. Med det for øye å skape oversikt og ha et håndterbart antall tyngdepunkter, kan det være nødvendig å gruppere aktørene og deretter analysere seg frem til hva som utgjør en felles kilde til styrke; altså om det finnes en fellesnevner som er avgjørende for at aktørene skal kunne nå sine målsettinger, eller hindre andre i å nå sine.

C9. Jakten på en felles kilde til styrke kan imidlertid ofte føre til identifisering av mer abstrakte tyngdepunkter enn ønskelig. Det blir da ytterst viktig å analysere kritiske evner og egenskaper for å kunne identifisere kritiske behov med tilhørende kritiske sårbarheter som er håndgripelige i den forstand at de kan påvirkes/utnyttes.

C10. Overgangen fra en fase til en annen i en kampanje, for eksempel fra *offensive operasjoner* til *stabilisering og gjenoppbygging*, vil kunne medføre at nye og/eller andre aktører med nye evner og egenskaper introduseres. Det vil i så fall kunne resultere i at nye tyngdepunkter med tilhørende kritiske behov og sårbarheter blir etablert.

C11. All påvirkning eller beskyttelse av tyngdepunkter krever nøye planlegging med tanke på effektoppnåelse og ressursanvendelse. Slik planlegging er derfor en viktig del av operasjonsutformingen. Dynamikken i dagens komplekse konflikter og tyngdepunktens egendynamikk gjør strukturell analyse til en kontinuerlig prosess. Formålet med prosessen er å sikre at egne innsatser *hele tiden* innrettes på en slik måte at de bidrar til å oppnå ønsket effekt.

Kritiske evner og/eller egenskaper

C12. Kritiske evner og/eller egenskaper er de sidene ved tyngdepunktet som er *helt avgjørende* for tyngdepunktets betydning. Kritiske evner og/eller egenskaper er således ofte et uttrykk for handlingsdimensjonen ved et tyngdepunkt. Hvis for eksempel en militær styrke er definert som tyngdepunkt, kan dennes primære evner og/eller egenskaper være utøvelse av ledelse, etterretning, logistikk, beskyttelse, mobilitet og innsats (jf. basisfunksjonene). Kritiske evner og/eller egenskaper vil således normalt være formulert som verb (eksempelvis *å lede, å forsyne, å beskytte*).

Kritiske behov

C13. Kritiske behov er de betingelsene, ressursene eller midlene som er helt nødvendige for realiseringen av kritiske evner eller egenskaper. Den militære styrken som er nevnt i avsnittet ovenfor vil for eksempel være avhengig av kommunikasjonssystemer for å utøve ledelse, tilgang til forsyninger for å ivareta logistikken, samt infrastruktur som muliggjør mobilitet, som flyplasser, havner og veisystemer. Et kritisk behov vil normalt være formulert som et substantiv (*et kommunikasjonssystem, drivstoff, en bro*).

Kritiske sårbarheter

C14. Kritiske sårbarheter er *kritiske behov* eller deler av disse som finnes i et begrenset antall eller har andre svakheter som gjør at de kan påvirkes selv med små ressurser, som da gir stor effekt. Dersom den militære styrken er definert som *tyngdepunktet*, evnen til ledelse som en av de *kritiske evnene* og kommunikasjonssystemet som et av de *kritiske behovene*, kan kommunikasjonssystemet eller deler av det (for eksempel sendere og mottagere) være en *kritisk sårbarhet*. Dersom en slik kritisk sårbarhet nøytraliseres vil tyngdepunktet svekkes eller slutte å fungere.

C15. Et sentralt element i operasjonskunst er å utnytte egne sterke sider mot andre aktørers kritiske sårbarheter, samtidig som en beskytter sine egne sårbarheter. Kritiske sårbarheter vil sammen med kritiske behov utgjøre noen av de avgjørende punktene (AP) og danne grunnlag for målutvelgelse.

Bruk av tyngdepunktbegrepet og strukturell analyse

C16. Tyngdepunktet har ofte blitt betraktet som noe i nærheten av et metafysisk fenomen. Ambisjonen om å beskrive hvordan egne ressurser skal anvendes mest mulig effektivt med sikte på å bryte motstanderens vilje til fortsatt kamp, har medført at det foreligger en rekke abstrakte definisjoner av tyngdepunkt(er).

C17. FFOD 07 gir følgende anvisninger for bruk av tyngdepunktsbegrepet og strukturell analyse med tanke på at det skal være et praktisk verktøy under planlegging og gjennomføring av operasjoner:

- Analyse av tyngdepunkt for de ulike aktørene i en konflikt er en del av den strukturelle analysen. Selve analyseprosessen er viktigere enn å komme frem til et optimalt formulert tyngdepunkt.
- Motstanderens militære tyngdepunkt er ofte hans mest kraftfulle styrker og våpensystemer. En strukturell analyse finner svakheter og sårbarheter ved styrken og systemene og sier noe om hvordan de kan påvirkes.
- Tyngdepunktanalysen må knyttes til motstanderens og egne målsettinger: *Hvor* henter motstanderen kraften for å nå sine mål, eller for å hindre andre i å nå sine? Dette spørsmålet kan anvendes på alle nivåer – strategisk, operasjonelt og taktisk.
- Motstanderen kan ha ett eller flere tyngdepunkter. Det er viktig å redusere antall tyngdepunkter til så få som mulig. Få tyngdepunkter, fortrinnsvis ett, hjelper en til å konsentrere innsatsen. Det kan imidlertid være vanskelig å definere ett aspekt som viktigere enn alt annet innenfor de komplekse systemene som dagens aktører består av. Det kan være nødvendig å operere med flere tyngdepunkter.

C18. Motstanderens systemer er dynamiske og endres over tid, blant annet på grunn av påvirkning fra andre aktører og omgivelsene. Tidsdimensjonen er derfor sentral ved strukturell analyse. En aktør kan tvinges til raske operasjoner og å søke raske avgjørelser av blant annet politiske og logistikkmessige årsaker. En annen aktør kan ha interesse av en mest mulig langvarig konflikt uten konkrete avgjørelser. På operasjonelt og taktisk nivå handler ofte tidsdimensjonen om *når* en motstander kan få handlingsrom til å påvirke sine motstandere. En analyse med vekt på tidsdimensjonen kan gjøre det lettere å planlegge operasjoner slik at fordeler og ulemper knyttet til tid kan utnyttes best mulig.

VEDLEGG D: LITTERATUR

Alberts, David S., John J. Gartska og Frederick P. Stein: *Network Centric Warfare* (Washington, D.C.: CCRP publication series – 2nd ed., 2000).

Beaufre, André: *Modern strategi för fred och krig* (Stockholm: Prisma, 1966).

Beckett, Ian F. W.: *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies* (London: Routledge, 2001).

Bengtsson, Agne og Peter A. Mattsson (red.): *Manöverkrigföring – metod eller tanke?* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2000).

Bjerga, Kjell Inge: *Enhet som våpen. Øverstkommanderende i Nord-Norge 1949–2002* (Bergen: Eide, 2002).

Børresen, Jacob, Gullow Gjeseth og Rolf Tamnes: *Norsk forsvarshistorie, bind 5: Allianseforsvar i endring 1970–2000* (Bergen: Eide, 2004).

Børresen, Jacob: *Kystmakt. Skisse av en maritim strategi for Norge* (Oslo: Cappelen, 1993)

Builder, Carl H. (red.): *Command Concepts: A Theory Derived From the Practice of Command and Control* (California: RAND, 1999).

Clausewitz, Carl von: *Om kriget* (Stockholm: Bonniers, 1991). Opprinnelig utgave: *Hinterlassene Werke des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung* (Berlin, 1832–1834).

Claesson, Michael, Lars Ericsson og Peter A. Mattson (red): *Manövertänkande – essäer kring teori och praktisk tillämpning* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2001).

Coker, Christopher: “Asymmetrical War”, *IFS Info*, nr. 1/2001 (Oslo: Institutt for forsvarsstudier, 2001).

Corbett, Julian S.: *Some Principles of Maritime Strategy* (London: Brassey’s, 1988).

Cordesman, Anthony H.: *The Iraq War: Strategy, Tactics and Military Lessons* (Westport: Praeger, 2003).

Creveld, Martin van: *Command in War* (Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press, 2002).

Creveld, Martin van: *The Transformation of War* (New York: Free Press, 1991).

Davis, Paul K.: *Effects Based Operations (EBO): A Grand Challenge for the Analytical Community* (California: RAND, 2001).

Deptula, David A.: "Effects-Based Operations: Change in the Nature of Warfare", i John Andreas Olsen (red.): *A Second Aerospace Century: Choices for the Smaller Nations* (Trondheim: The Royal Norwegian Air Force Academy, 2001).

Diesen, Sverre: "Mot et allianseintegrert forsvar", i Janne Haaland Matlary og Øyvind Østerud (red.): *Mot et avnasjonalisert forsvar?* (Oslo: Abstrakt forlag, 2005).

Diesen, Sverre: *Strategi – en innføring i maktens logikk* (Oslo: Cappelen – 2. utg., 2000).

Eggereide, Bård, Tony Kråkenes, Bente Jensløkken Meland, Tor-Erik Schjelderup og Terje Wahl: "TEK14: Militærteknologiske trender – oversiktsrapport 2004", *FFI/rapport*, 2004/03954 (Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt, 2004).

Eriksson, Magnus, "Är det möjligt att utveckla en relevant professionsidentitet i Norge?", *Pacem*, nr. 1/2007 (Oslo: Feltprestkorpset, 2007).

Frantzen, Henning A.: *NATO and Peace Support Operations 1991–1999: Policies and Doctrines* (London: Frank Cass, 2005).

Fuller, J. F. C.: *The Conduct of War 1789–1961: A Study of the Impact of the French, Industrial, and Russian Revolutions on War and its Conduct* (New York: da Capo Press, 1992).

Hammond, Grant T.: *The Mind of War: John Boyd and American Security* (Washington: Smithsonian Institution Press, 2001).

Hooker, Richard D. (red.): *Maneuver Warfare – An Anthology* (Novato, California: Presidio Press, 1993).

House, Jonathan M.: *Combined Arms Warfare in the Twentieth Century* (Kansas: Kansas University Press, 2001).

Huntington, Samuel P.: *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, Massachusetts: Belknap, 1957).

Janowitz, Morris: *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York: Free Press of Glencoe, 1960).

Jomini, Baron Antoine Henri de (with a new introduction by Charles Messenger): *The Art of War* (London: Greenhill Books, 1992). Opprinnelig utgave (Philadelphia: Lippincott, 1862).

Leonard, Robert R.: *The Art of Maneuver – Maneuver Warfare Theory and AirLand Battle* (Novato, California: Presidio Press, 2001).

Leonard, Robert R.: *Fighting by Minutes* (Westport: Praeger, 1994).

Leonard, Robert R.: *The Principles of War for the Information Age* (Novato, California: Presido Press, 2000).

Liang, Qiao og Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare* (Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999).

Liddell Hart, Basil H.: *Strategy* (New York, N.Y.: Meridian – 2nd rev. ed., 1991).

Lind, William S.: *Maneuver Warfare Handbook* (Boulder, CO.: Westview Press Inc., 1985).

Luttwak, Edward N.: *Strategy: The Logic of War and Peace* (Cambridge, Massachusetts/ London, England, Belknap – revised and enlarged edition, 2001)

Olsen, John Andreas: *Strategic Air Power in Desert Storm* (London/Portland, OR: Frank Cass, 2003).

Pape, Robert A.: *Bombing to Win. Air Power and Coercion in War* (New York: Cornell, 1996).

Paret, Peter (red.): *Makers of Modern Strategy – from Machiavelli to the Nuclear Age* (London: Princeton University Press, 1998).

Payne, Kenneth: *The Media as an Instrument of War* (Carlisle, PA: US Army War College, 2005).

Potts, David: *The Big Issue – Command and Combat in the Information Age* (Washington D.C.: CCRP publication series, 2003).

Rekkedal, Nils M.: *Uppror och upprorsbekämpning* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2005).

Rekkedal, Nils M. og Niklas Zetterling: *Grundbok i Operationskonst: Utveckling av operationskonsten och dess teorier* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004).

Robertson, Tom: "Making New Ambitions Work: The Transformation of Norwegian Special Operations Forces", *Defence and Security Studies*, nr. 1/2007 (Oslo: Institutt for forsvarsstudier, 2007).

Singer, P. W.: *Corporate Warriors – the Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 2003).

Skrede, Lars: *Nettverksbasert forsvar og Hærens manøveravdelinger* (Oslo: Krigsskolen Linderud – hovedoppgave KS2, 2003).

Smith, Edward: *Effects Based Operations: Applying Network Centric Warfare in Peace, Crisis and War* (Washington D.C.: CCRP publication series, 2003).

Strange, Joe: *Centers of Gravity and Critical Vulnerabilities, Perspectives on Warfighting* (Quantico, Virginia: USMC War College – 2nd ed., 1996).

Swortdal, Otto Kristian: *Mineinnsats i sjøkrigen* (Oslo: Institutt for forsvarsstudier, 2002).

Sæveraas, Torgeir og Kjetil Henriksen: “Et militært universalmiddel? Amerikansk ‘Maneuver Warfare’ og norsk doktrineutvikling”, *Oslo Files on Security and Defence*, nr. 2/2007 (Oslo: Institutt for forsvarsstudier, 2007).

Till, Geoffrey: *Seapower – a Guide for the Twenty-First Century* (London: Frank Cass, 2004).

Warden John A.: *The Air Campaign* (Lincoln: Excel Press – revised ed., 2000).

Warden John A.: “The Enemy as a System”, *Airpower Journal* 9, nr. 1/1995 (Maxwell Air Force Base: Air University Press, 1995).

Vego, Milan: *Operational Warfare* (Newport, Rhode Island: Naval War College, 2000).

Widén, Jerker og Jan Ångström: *Militærteorins grunder* (Stockholm: Försvarsmakten, 2005).

Zi, Sun (oversatt fra klassisk kinesisk av Harald Bøckman): *Kunsten å krige – etter Sun Zi* (Oslo: Gyldendal, 1999). Opprinnelig utgave (Kina, ca. år 500 f.Kr).

DOKTRINER OG ANDRE OFFISIELLE PUBLIKASJONER

Allied Joint Publications (AJP-serien) og *NATO Bi-SC, Guidelines for Operational Planning* (Brussels: NATOs doktrine/publikasjonshierarki – relevante doktriner/publikasjoner).

British Defence Doctrine (London: UK Ministry of Defence, 2001).

Combat Operations, Army Doctrine Publications II-part C: Combat Operations Against an Irregular Force (Haag: Royal Netherlands Army, 2003).

Commander's Handbook for an Effects-Based Approach to Joint Operations (Norfolk, Va.: U.S. Joint Forces Command, 2006).

Concept for Alliance Future Joint Operations – CAFJO (Norfolk, Va.: NATO HQ Supreme Allied Commander Transformation, 2004).

Defence Doctrine (Haag, NL: Ministry of Defence, 2005).

Duty With Honour (Kingston Ontario: the Canadian Defence Academy/Canadian Forces Leadership Institute, 2003).

Forsvarets doktrine for landoperasjoner (Oslo: Forsvarsstaben, 2004).

Forsvarets doktrine for luftoperasjoner (Oslo: Forsvarets overkommando, 2002).

Forsvarets doktrine for maritime operasjoner (Oslo: Forsvaret overkommando, 2002).

Handbok civil-militært cooperation (Stockholm: Försvarsmakten, 2005).

JDP 01: Joint Operations (London: UK Ministry of Defence, 2004).

Joint Concept Development and Experimentation's Concept Primer: Effects-Based Operations – EBO (Norfolk, Va.: U.S. Joint Forces Command, 2005).

Kommandokonsept i nettverksbasert forsvar (Oslo: Forsvarets overkommando/ Forsvarssjefens militærfaglige utredning, 2003).

Konsept for nettverksbasert anvendelse av militærmakt (Oslo: Forsvarets overkommando/ Forsvarssjefens militærfaglige utredning, 2003).

Konsept for norsk modulbasert ISTAR-enhet – NORISTAR (Oslo: Forsvarsstaben, 2005).

Sjef Fellesoperativt hovedkvarterets kampanjeplan for konseptutvikling og eksperimentering – Concept Development and Experimentation, CDE (Stavanger: Fellesoperativt hovedkvarter, 2004).

Small Wars Manual United States Marine Corps 1940 (Washington D.C.: US Marine Corps, Department of the Navy Headquarters – reprint from 1940, 2004).

Styrke og relevans – strategisk konsept for Forsvaret (Oslo: Forsvarsdepartementet, 2004).

Støtte og samarbeid. Det moderniserte totalforsvarskonseptet – en oversikt over viktige ordninger og retningslinjer (Oslo: Forsvarsdepartementet, 2007).

The UK High Level Operational Concept (London: UK Ministry of Defence, 2003).

US Army FM 3-24/US Marine Corps WP 3-33.5, Counterinsurgency (Washington D.C.: Headquarters US Army/Marine Corps Combat Development Command, Department of the Navy Headquarters, 2006).

US Army FMI 3-07.22, Counter Insurgency Operations (Washington D.C.: Headquarters US Army, 2004).

